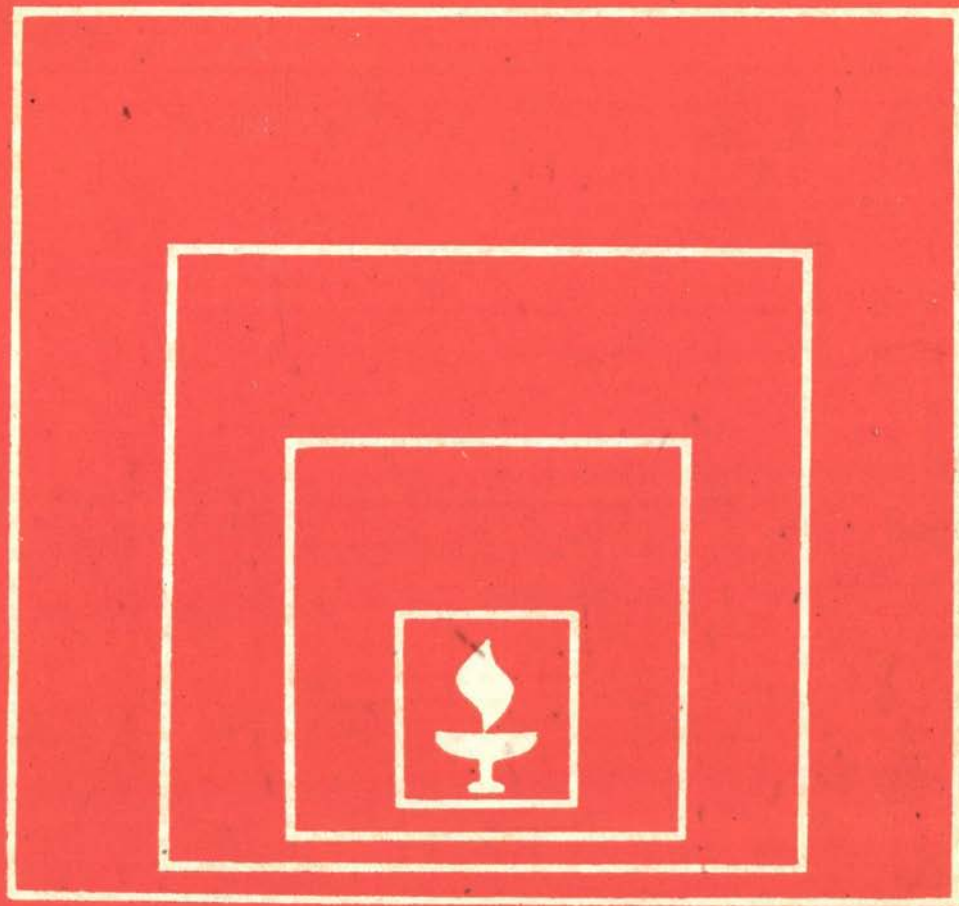

KERESZTÉNY MAGVETŐ

KIADJA AZ UNITÁRIUS EGYHÁZ

95. ÉVFOLYAM ● 1989

4

ALAPÍTÁSI ÉVE 1861

KERESZTÉNY MAGVETŐ

95. évfolyam • 1989 • 4. szám

KOLOZSVAR

TARTALOM

Dr. Kovács Lajos: Püspöki jelentés az 1988. november 21 — 1989. november 30. közti időszakról	193
--	-----

TANULMÁNYOK

Paul Tillich: A hit dinamikája, 2. rész	203
Rezi Elek: Az alkoholizmus	208
Egyed Akos: Nagyajtai Kovács István történész pályája	215
Gaal György: A Dávid Ferenc Egylet kiadványai, 2. rész.	226
Faragó József: Kriza János versei „Kisebbségi gyermekek számára”	242
Mert közülünk senki sem él önmagának (Dr. Kovács Lajos püspök 80 éves)	245

SZÓSZÉK — URASZTALA

Csongvai Attila: Az Úr ugyanis lélek: Ahol az Ur lelke, ott a szabadság	251
Simén Domokos: Légy a karácsony	254
A te megtartód	256
A beváltott ígéret	258
Rezi Elek és Katona Dénes: Prédikáció-vázlatok	261
Bibliai fogalmak	266
Eszmék — gondolatok	267
EGYHÁZI ÉLET — HÍREK	268
KÖNYVSZEMLE	271

Alapítási éve 1861. Kiadja az Unitárius Egyház. Megjelenik negyedévenként.
Szerkesztő Bizottság: dr. Kovács Lajos (elnök és felelős szerkesztő), dr. Erdő János
(felelős szerkesztőhelyettes), dr. Szabó Árpád és Szabó Dezső (szerkesztő), Andrási
György és Mikó Lőrinc.

Szerkesztőség: Kolozsvár, December 22 út 9 szám. Telefon: 152 71
Postacím: 3400 Cluj, Bdul 22 Decembrie nr. 9.

Dr. KOVÁCS LAJOS

PÜSPÖKI JELENTÉS

AZ 1988. NOVEMBER 21 — 1989. NOVEMBER 30. KÖZTI IDŐSZAKRÓL

Múlt évben, 1988. december 4—5. napjain Székelykeresztúron zsinati főtanácsi gyűlést tartottunk. Az azóta eltelt időszakról jelentésemet az alábbiakban terjesztem elő.

I. Kinevezések

a) *Lelkészek*

Léta Sándor gyakorló segédlelkészt 1989. október 1-től kineveztem Petrozsényba.

Pálffy Tamás rendes lelkészt 1989. november 1-től Homoródjánosfalváról áthelyeztem a datki egyházközségbe.

Kiss Gergely rendes lelkészt 1989. november 1-től a tordátfalvi egyházközségből áthelyeztem a székelyszentmihály-bencédi társegyházközségbe.

b) *Énekvezérek*

Pálfi Domokost egész normás énekvezérnek 1989. január 1-től kineveztem a brassói újvárosi egyházközségbe.

Pálfi Dénesné Kereki Ildikót 1989. július 1-től egész normás énekvezérnek kineveztem a bethlenszentmiklósi egyházközségbe.

II. Személyi változások az egyházi központban; nyugdíjazások, elhalálozások.

a) Az egyházi központban a megüresedett gépkocsivezetői-karbantartói állásra 1989. március 1-től Péterffi Attilát alkalmaztuk.

b) Májay Endréné Kerekes Cecilia, a brassói egyházközség énekvezére, 25 évi szolgálat után 55 éves korában, 1989. április 1-én nyugdíjba vonult.

Bedő Béla, a datki egyházközség lelkésze, aki Szentivánlaborfalván 7 és Datkon 36 évig szolgált, betegségére való tekintettel, püspöki engedéllyel, 69 éves korában 1989. október 1-én nyugdíjba vonult.

c) Bálint Ferenc kolozsi lelkész, aki 11 évig Magyarországon és 20 évig Kolozson szolgált, 63 éves korában, súlyos szívbetegségben, 1989. január 16-án, Kolozson elhunyt. A temetésén, melyen 23 lelkész vett részt, a gyászszertartást Benedek Agoston kolozsvár-monostori lelkész végezte. Egyetemes egyházunk részvétét dr. Kovács Lajos püspök és Benedek Sándor Kolozs-Torda körüli esperes tolmácsolták; a sírnál Kolcsár Sándor Maros-Küküllő körüli esperes búcsúztatta.

d) Kökösi Kálmán lelkész, aki rövid ideig Bölönben, Vargyason, Szabédon, 20 évig Mészkon és 25 évig Arkoson, összesen 47 évig mint lelkész és 8 évig mint a sepsiszentgyörgyi egyházkör esperese szol-

gált, és 1980. december 1-én nyugdíjba vonult, 1989. november 6-án 77 éves korában Sepsiszentgyörgyön elhunyt. A temetési szertartást Török Aron sepsiszentgyörgyi lelkész végezte. Végso nyughelyére, a kököszi családi sírba helyezték. Itt Andrászi György előadótanácsos az egyházi központ, dr. Fazakas Miklós a világiak, Gál Jenő esperes a kori lelkészek, Fülöp Dezső mészki és Fekete Dezső árkosi lelkészek volt egyházközségei, végül Székely János kököszi lelkész a szülőföld nevében búcsúztatták.

Ujoman kinevezett lelkész és énekvezér atyánkfiait új munkahelyükön szeretettel köszöntjük; nyugalomba vonult testvéreink részére Isten áldását kérjük. Az örökkévalóságba távozott két lelkész emlékét, akik életük folyamán az evangélium öntudatos szószólói voltak és hűveknek az Isten- és emberszeretet parancsolatainak cselekvésében jézustanítványi lelkületükkel példát mutattak, hálás kegyelettel örizzük.

III. Püspöki tevékenységem

Az 1988. évet búcsúztató istentiszteleten a lelkészi szolgálatot végeztem.

Újév reggelén, a délelőtti istentisztelet után, a gyülekezet számos tagja jelent meg a püspöki lakásban és vett részt egy bensőséges találkozáson, meghallgatta dr. Erdő János főjegyző köszöntését és az azt követő püspöki válaszbeszédet, kifejezést adva annak a bizonyosságnak, hogy Isten gondviselése nyomán egyházunk élete az új esztendőben is eredményes és áldásos lesz.

Február 6—7. napjain részt vettem a Teológiai Intézet ún. csendes napjain.

Február 11-én Gazdag Árpád pót-szakvizsgáján elnököltem.

Március 6—7. napjain részt vettem a kolozs-tordai egyházkör Kolozsváron tartott I. évnegyedi lelkészi értekezletén.

Április 4—7. napjain részt vettem az Unitárius Világszövetség Vezető Tanácsának Frankfurtban tartott gyűlésén, melyen tájékoztatás hangzott el a szervezet sokirányú tevékenységéről.

Június 6—7. napjain a kolozs-tordai egyházkör II. negyedévi értekezletét Torockón tartották, amelyen a 20. század egyik kiemelkedő teológusáról, Bultmann Rudolfról tartottam előadást.

Június 13—14. napjain a maros-küküllői egyházkör Marosvásárhelyen tartott II. negyedévi értekezletén vettem részt. Itt is felolvastam Bultmann Rudolfról készített előadásomat.

Június 25-én a Teológiai Intézet évzáró istentiszteletén prédikáltam.

Június 26—30. napjain részt vettem Léta Sándor jeles minősítést nyert szakvizsgáján. Örömmel jelenthetem, hogy ez az ifjú mint teológiai hallgató mindvégig mintaserű magatartásról és kiváló szorgalomról tett bizonyosságot. További fejlődése elé nagy reménységgel tekintünk.

Június 26. és július 7. között 25 lelkész részvételével továbbképző tanfolyamot tartottunk az előző évek programja szerint, amely minden tekintetben eredményesnek bizonyult. A jövő évi tanfolyamra az egyházi központ, az elhangzott vélemények figyelembe vételével, új programot készít.

Július 9-én püspöki vizsgálatot tartottam a kolozsi egyházközségben, amelyen feleségem, Benedek Sándor esperes, Andrászi György előadótanácsos és Farkas Dénes főszámvevő vettek részt. A lelkész,

buzgó gyülekezet gondozását Bálint Ferenc elhunytával Székely László, a Nyugdíjintézet vezetője vállalta. A nehéz közlekedési viszonyok ellenére, példaadó hivatástudattal végzi a gyülekezet gondozását, amelynek eredményeképpen, az egyházi központ anyagi támogatásával és a hívek áldozatkészségével, szép templomukat kívül-belül megjavították. Gondnokuk, Dezső János és pénztárosuk Pilbák István, akik a templom javításának a munkálataiban erőn felüli munkával vettek részt. Vasárnap lévén, az elszármazott hívek jelentős részének és az egész gyülekezetnek a jelenlétében folyt le az istentisztelet. Kassai Géza református lelkész köszöntésében, a két testvérelekezet együttműködését hangsúlyozva, megemlítette, hogy a református hívek is jelentős anyagi támogatással járultak hozzá a templom megjavításához. Marcu Alexandru, a román ortodox egyházközség lelkésze is meglehangú üdvözlést mondott. Az ünnepség szeretetvendégséggel fejeződött be.

Július 15-én szombaton, Nagyváradon tartottam püspöki vizsgálatot, amelynek résztvevői Benedek Sándor esperes, András György előadótanácsos és Farkas Dénes főszámvevő voltak. A gyülekezet vezetőinek jelenlétében Boda József lelkész és hitvestársa láttak vendégül.

Az egyházközség ügymenetének megvizsgálása után látogatást tettünk Coman Vasile ortodox, Papp László református püspököknél, valamint Dáskál István római katolikus ordináriusnál. Az egyetemes egyház anyagi támogatásával megvásárolt, templomul és lelkészi lakásul szolgáló épületet, a hívek a püspöki vizsgálat tiszteletére belülről és kívülről lemeszelték, rendbehozták. Az este 6 órakor tartott istentiszteleten a hívek, a bihari és nagyszalontai szórványgyülekezetek tagjaival kiegészülve, szép számmal jelentek meg. A gyülekezet lelkésze 33 éve Boda József, gondnoka Székely Béla. A helyi üdvözlések után Fazakas Sándor, a Nagyvárad Református Egyházkerület, Deák Ödön ny. lelkész az evangélikus egyházközség üdvözlését tolmácsolta, amelynek gyülekezeti termében az unitáriusok évtizedeken át tartották istentiszteletüket. Végül Dáskál István római katolikus ordinárius mondott meglehangú köszöntést.

Az egyházközség figyelmét felhívtuk arra, hogy minden eszközzel, főképpen állandó lelkigondozással, szeretetvendégségek rendezésével és a valláserkölcsi nevelés pontos végzésével fokozza a buzgóbb templomlátogatást. Az istentisztelet végeztével szeretetvendégségen vettünk részt.

Másnap, július 16-án, vasárnap délelőtt az aradi leányegyházközséget látogattuk meg. Ez a lelkes közösség, amelynek vezetője Háty József gondnok, nagy szeretettel fogadott Simén Aranka régi, buzgó hívünk vendégszerető otthonában. Temesvári filiánk néhány tagja is Jakab Ferenc gondnok vezetésével jelen volt a vizsgálaton.

Boda József lelkész mindkét leányegyházközséget a nagy ünnepek alkalmával rendszeresen látogatja. Az istentiszteleten a tanácsterem teljesen megtelt híveinkkel, akik a gondnok üdvözlése után rövid műsort is szolgáltattak, melyből kiemelkedett Incze Katalin ny. tanárnő köszöntése és a gondnok hegedűjátéka. Istentisztelet után látogatást tettünk Mózes Árpád evangélikus esperesnél, aki a gyülekezet iránt nagy jóakaratot tanúsít. Délután meglátogattuk Timotei ortodox püspököt, aki szeretettel fogadott. Útban Nagyvárad felé Kibédi Sándor nagyszalontai buzgó hívünk szívesen látott vendégei voltunk. A bihari szórványunkat másnap délelőtt látogattuk meg és felkerestük Körös-

pataki Kiss Károly volt lelkész sírját. Megnyúgvással jegyeztük fel, hogy az egyházközség földterületének nagy részét visszaszereztük. Elutazásunk előtt Boda József és hitvestársa vendégszeretetét élveztük.

A körülmények miatt a lupényi és petrozsényi egyházközségek meglátogatását a jövő évre halasztottuk. Ezen kívül még néhány Kolozs-Torda köri egyházközség meglátogatására is csak a jövő évben kerülhet sor.

Augusztus 27-én székelyudvarhelyi egyházközség Rüszt Domokos segédlelkész és Nagy Lajos gondnok elnökletével, a keblitanácsosok, gazdasági bizottsági tagok, valamint mintegy 300 gyülekezeti tag részvételével, rendkívüli közgyűlést tartott. Az egyházi központot dr. Erdő János egyházi főjegyző képviselte; jelen volt Farkas Dénes főkönyvelő is. A gyűlés, dr. Szász Dénes lelkész megfelelő előkészítő munkája eredményeképpen, az egyházközség tagjainak nagyértékű megnövekedése miatt, egyhangú határozatban kimondta az egyházközség két önálló gyülekezetre való szétosztását, kb. hasonló lélekszámmal. Amíg az új egyházközségben istentiszteleti helyiség vétel vagy építés útján megvalósulhat, rendelkezésre fog állni a jelenlegi templom, mely az úrvacsorai kegyzserekkel és egyéb javakkal együtt közös használatban marad. A gyűlés egyéb gyakorlati kérdésekben is teljesen egyhangú határozatot hozott. Az I. sz. egyházközség lelkésze, dr. Szász Dénes bejelentette 1989. december 31-i hatállyal való nyugdíjba menetelét.

Augusztus 1-én jelen voltam a Bukarestben megtartott interkonfeszszionális gyűlésen az Ortodox Teológiai Intézet dísztermében, amelyen Teoctist pátriárka elnökletével az összes egyházak vezetői részt vettek. Ez alkalommal egyházunk nevében én is beszédet mondtam.

Augusztus 23. és 24. napjain a 30 évvel ezelőtt szakvizsgázott lelkészek találkoztak Medgyesen Kiss Károly lelkész és hitvestársa vendégszerető otthonában, amelyen jómagam is feleségemmel együtt részt vettem. A találkozáson András György, Kiss Károly és Török Elek vettek részt.

Szeptember 9-én Rezi Elek tanárral együtt, az IARF angliai tagcsoportjának meghívására, Angliába utaztunk. Látogatásunk egész ideje alatt házigazdánk Peter Godfrey londoni missziós lelkész és hitvestársa gondoskodását és vendégszeretetét élveztük. Meglátogattunk több londoni gyülekezetet és a híres unitárius dr. Williams-könyvtárat, amelynek legnagyobb értéke az unitarizmus történetével kapcsolatos gyűjtemény. Birmingham városában egy három napos teológiai konferencián vettünk részt, amely az 1990 július végén Hamburgban megrendezendő IARF Világkongresszust készítette elő. Menet is, jövet is látogatást tettünk Világszervezetünk frankfurti központjában.

Szeptember 24-én a teológiai évnyitó istentiszteletet felkérésre, távollétem miatt, az őszi hálaadás ünnepével egybekapcsolva dr. Erdő János egyházi főjegyző végezte. Október 24-én a 40 évvel ezelőtt szakvizsgázott lelkészek gyűltek össze találkozóra Kolozsváron. Ez volt annak idején az akkori idők legnépesebb csoportja. 9-én tettek szakvizsgát: Albert Attila volt sepsikőröspataki, Benczédi Ferenc dombói, Botha Dénes fiatalfalvi, Bustya Albert magyarsárosi, Kolcsár Sándor marosvásárhelyi, Máthé Ödön nyomáti, Székely László nyugdíjintézeti vezető és Szathmári József járai lelkészek, valamint Zihanyi József, aki vaksága miatt lelkészi állást nem vállalt. Közülük Bustya Albert és Zihanyi József elhunytak, Máthé Ödön pedig külföldi tartózkodása miatt hiány-

zott. Hat lelkészünk volt jelen, mindegyikük hitvestársával együtt. Tanáraik közül dr. Erdő János, dr. Lőrinczi Mihály és jómagam feleségemmel együtt vettünk részt a találkozón.

Október 26-án az ODUS és a FDUS, a Szocialista Egységfront szervezete tartotta a Nagy Nemzetgyűlés összehívása előtti napon gyűléseit. Az előbbi szervezet gyűlésén egyházunk nevében én is felszóltam.

Október 28-án, feleségemmel és Farkas Dénes főszámvevővel együtt részt vettem a Bedő Béla lelkész nyugdíjba menetelével megüresedett datki egyházközségbe Homoródjánosfalváról áthelyezett Pálffy Tamás lelkész beköszöntőjén, amelyen az onnan nemrégén elköltözött lelkész is jelen volt. A beiktatást Gál Jenő köri esperes végezte. Lelkész volt hívei egy autóbusszal érkező, részt vettek az ünnepségen. Az ünnepi istentiszteleten a tartalmas beköszöntő és a püspök szószéki beszéde, valamint a helyi köszöntők után Kiss Jenő köri jegyző, Biró Barna, Márkos Ervin, Török Áron lelkészek és a volt lelkész, Bedő Béla, valamint a jánosfalvi gyülekezet nevében hangzottak el köszöntések. Ezután tartalmas műsor következett, amelyen az énekvezér által vezetett énekkar eredményesen szerepelt. A hívek az istentiszteleten nagy számban vettek részt. A templomát buzgón látogató gyülekezet egységes közösség.

November 7—9. napjain Világszövetségünk frankfurti központjában tartott gyűléseken vettem részt. Kísérőm Mikó Lőrinc előadótanácsos volt. A megbeszélések legfőbb témája a jövő évi hamburgi kongresszus előkészítése volt, melynek egyik tárgysorozati pontjaként sor fog kerülni a Schweitzer Albert díj átadására. Ezt a díjat ez alkalommal dr. Erdő János egyházi főjegyző fogja kapni. A kongresszusi istentisztelet végzésére a vezetőség engem kért fel. A gyűlések megkezdése előtt Diether Gehrman otthonában rendezett vacsorán 80 éves születésnapom alkalmából Eugen Pickett elnök köszöntött, meleg hangon, értékelve a Világszövetség irányításában — nem csupán mint annak elnöke, hanem mint a Vezető Tanács közel 20 éve állandó tagja — végzett eredményes munkámat.

November 12-én ünnepelte az Ortodox Egyház Herineanu Teofil kolozsvári érsek 80. születésnapját. Külföldi tartózkodásom miatt távol lévén, az ünnepségen felkérésre dr. Erdő János főjegyző vett részt és a fogadás alkalmával egyházunk nevében köszöntőt is mondott.

IV. Lelkésznevelés

Az 1988—89. tanévben hallgatóink száma az öt évfolyamon 11 volt. Az 1989—90. tanévre az I. évfolyamra felvettünk 2 hallgatót; ezek egyike katonai szolgálatot teljesít. A tavaly felvett katonai szolgálatot teljesítő hallgatóval együtt az I. éven 2, a II. éven 3, a III. éven 2, a IV. éven 3, az V. éven 2 hallgató tanult, összlétszámuk 12. Kértük a Vallásügyi Hivatalt, hogy járuljon hozzá egy nő hallgató létszámon felüli felvételéhez, de a jóváhagyást nem kaptuk meg.

A lelki nevelés felelős tanárának, dr. Szabó Árpád jelentése szerint az elmúlt tanévben is a tanítás zökkenőmentesen folyt és jelenleg is akadály nélkül folyik. A bentlakás felügyelője Rezi Elek tanár. Fegyelmi eljárásra nem került sor. Egy bibliakör működik az összes hallgatók részére Rezi Elek tanár vezetésével. A hallgatók a vasárnapi istentiszteleten példaadó pontossággal vesznek részt, és a reggeli áhítatokat eredményesen végzik. Minden hallgató a sátoros ünnepe-

ken légátusként szerepelt; szolgálatuk a lelkészek jelentése szerint általában megfelelő, a legtöbb esetben kifogástalan volt. A jelentések elismeréssel szóltak a hallgatók szolgálatkész, figyelmes magatartásáról és viselkedéséről, mind a lelkészi családokban, mind a gyülekezetekben. Légátust fogadó egyházközségeknek és azok lelkészeinek megértő támogatásukért ezúton is hálás köszönetet mondunk.

A Dávid Ferenc halála 410. évfordulóján, november 15-én a teológiai hallgatók népes gyülekezet jelenlétében, a kolozsvári belvárosi templomban ünnepélyt rendeztek. Imát Benedek Mihály, egyházi beszédet Kelemen Levente V. éves hallgatók mondtak. Mindketten kifogástalan szószéki szolgálatot végeztek. Ezen kívül a hallgatók szavalókórusa szerepelt, Sándor Szilárd I. és Kovács Sándor II. éves hallgatók szavaltak, Szentgyörgyi Sándor III. éves hallgató orgonakisérettel énekszámot adott elő.

Sajnálattal jelentjük, hogy Gazdag Árpád teológiai hallgató, aki egyszer már eltávozott az Intézetből, de később engedélyt kapott tanulmányai folytatására, szakvizsgája eredményes letétele után kijelentette, hogy képtelen gyülekezeti szolgálatra és világi pályára lép. Sajnálattal kellett tudomásul vennünk, hogy Kedei Mózes újszékelyi lelkész, a doktori tanfolyam hallgatója, aki a Vallásügyi Hivatal jóváhagyásával vállalta, hogy 1989. február 1-től kezdődőleg óraadói minőségben a gyakorlati tanszéken előadásokat tartson, a tanév végén bejelentette, hogy ezt a vállalást tovább nem tudja teljesíteni. Ezért ennek a tanévnek az elején a három teológiai tanárnak kellett a gyakorlati tanszék óráinak ellátását átmenetileg újravállalnia.

Ugyanakkor nagy örömmel és megelégedéssel közölhetem, hogy beható megbeszélések eredményeképpen Szász Ferenc doktorjelölt, a brassói újvárosi egyházközség lelkésze, kérésünkre vállalta, hogy minden erejét a doktori tanfolyam lehető legrövidebb időn belüli elvégzésére fogja fordítani. Ígéretet tett, hogy amennyiben arra megbízást kap, hajlandó lesz 1990—1991-ik tanév első felétől kezdve a gyakorlati tanszék óráinak egy részét vállalni és doktori dolgozatát a gyakorlati teológia tárgyköréből elkészíteni. A megbeszélés alapján részére az egyházi központ megfelelő lakást fog biztosítani. Egy közeli egyházközség gondozását is elvállalva, mindent meg fog tenni, hogy az üresen álló gyakorlati tanszéket doktori vizsgája letétele után elfoglalhassa. Ha ez a terv sikerül, egyházunknak egy igen jelentős kérdése megoldást fog nyerni.

A teológiai bentlakás sürgős javítást igényel. Ezért az E. K. Tanács kérte egyházközségeket, hogy ettől az esztendőtol kezdve őszi hálaadás ünnepének perselypénzét ajánlja fel erre a célra. Ebben az esztendőben eddig 70 egyházközségből összesen 34 906 lej folyt be, de a befizetés még nem zárult le.

Múlt tanév I. félévének a lezárásakor, február 6—7. napjain ismét megtartottuk az Intézet ún. csendes napjait. Ez alkalommal Benedek Sándor kolozsvári lelkész-esperes, dr. Szász Dénes székelyudvarhelyi és Kiss Károly medgyesi lelkészek tartottak egy-egy tartalmas előadást megbeszéléssel és bibliamagyarázattal. Dr. Szász Dénes „A gyülekezet ismeretének jelentősége a lelkészi szolgálatban.”, Kiss Károly „Teológiai ismeretek, általános műveltség és tanulmányi fegyelem fontossága” címen tartottak előadást. Benedek Sándor előadása az Intézet összes hallgatói előtt hangzott el ezen a címen: „A lelkész hit-

vestársának szerepe a gyülekezet életében". Ez alkalommal minden egyes hallgató beszámolt eddigi tanulmányi eredményéről és általános tapasztalatairól. Ez a megbeszélés fokozta a hallgatók hivatástudatának erősödését.

V. Külföldi kapcsolataink

Az elmúlt időszakban is ápoltuk külföldi hittestvéreinkkel való kapcsolatainkat.

A nyugat-németországi Mainz-i Protestáns Teológiai Intézet 30 hallgatóból és 7 tanárból álló csoportja romániai körútja során *április 6-án* látogatást tett a belvárosi templomunkban, amelynek történetét dr. Erdő János főjegyző ismertette.

Június 28-án Stefan Papa, az észak-amerikai Denver unitárius gyülekezet, valamint *július 5—6. napjain* George Beach, a szintén észak-amerikai arlingtoni gyülekezet lelkészei látogatást tettek egyházunknál. Előbbi néhány aranyosszéki gyülekezetben tett rövid látogatást, utóbbi pedig Rezi Elek teológiai tanár ill. Nagy Ferenc segesvári lelkész irányítása mellett a kolozsvári, maros-küküllői és sepsiszentgyörgyi egyházkörök néhány egyházközségét látogatta meg.

Július 10-én az Egyházak Világtanácsának és az Egyházak Európai Konferenciájának két képviselője, Wilhelm Nausner és Jaques Maury, az ortodox egyház képviselőinek kíséretében meglátogatta egyházi központunkat. A szívélyes megbeszélésen ismertettem egyházunk történetét, és hitéletünk alapvető fontosságú kérdéseit.

Szeptember 27. és október 1. között az IARF frankfurti központjának főtisztviselője, Klaus Glindemann tett látogatást egyházunkban. Négy napi ittléte alatt megismerkedett egyházi központunkkal és Rezi Elek, Mikó Lőrinc, valamint jómagam vezetése mellett rövid látogatást tett aranyosszéki egyházközségekben, majd Segesváron, Székelykeresztúron, Korondon és Marosvásárhelyen, nagyra értékelve lelkészeink vendégszeretétét.

A már említett három külföldi látogatás mellett dr. Erdő János főjegyző és dr. Szabó Árpád professzor *július 10—13. napjain* részt vettek a svájci szabadelvű egyház Genfben tartott teológiai konferenciáján, amelynek központi témája „A gondolkodás mint kihívás a mai kereszténység számára” címen. A konferencia rendezőinek megállapítása szerint képviselőink jelenléte és a gyűléseken való közreműködése azoknak színvonalát emelte és a népek közötti megértést szolgálta.

Augusztus hónapban a belgiumi Leuven-ben XIII. kongresszusát tartotta az Ótestamentum tanulmányozásával foglalkozó nemzetközi szervezet, melyen az ótestamentumi kutatás legújabb eredményeit vették számba és értékelték ki. Ezen a kongresszuson egyházunkat dr. Szabó Árpád professzor képviselte.

Végül örömmel hozom az Egyházi Főtanács tudomására, hogy a Vallásügyi Hivatal engedélyével és az észak-amerikai Meadville-Lombard Chicago-i Teológiai Intézet meghívására, Andrási György előadótanácsos 6 hónapot, az angol nyelv minél teljesebb elsajátítása érdekében ebben az intézetben tölt. Nevezett afia a napokban meg is érkezett az Intézetbe. Mínt hogy egyházunknak elsősorban angol nyelvű külföldi kapcsolatai vannak, rendkívül fontos, hogy egyházi központnak legyen angol nyelvet jól ismerő vezető tisztviselője. Ezért külföldi tanulmánya elé nagy bizalommal és várakozással tekintünk.

VI. A béke megőrzésének ügyét egyházunk legelső feladatának tekintette a múltban és tekinti ma is. Gyűléseink egyik fő tárgyát mindig ez a döntő fontosságú kérdés képezi, amely lelkészeink szószéki szolgálatának és híveinkkel való érintkezéseinknek elsőrendű fontosságú, központi feladata, tudva, hogy alkotó munkát csak békében végezhetünk.

VII. Kiadványok

A Vallásügyi Hivatal engedélyezte az Imakönyv változatlan formában való újrakiadását 2000 példányban és kérésünkre hozzájárult a Keresztény Magvető példányszámának 500-ról 600-ra való emeléséhez. A folyóirat ezidei első száma a napokban jelenik meg. A második szám megjelenése is folyamatban van. A múlt évben is kiadtuk a falinaptárt és kiadjuk ebben az évben is.

Nem tudom eléggé hangsúlyozni milyen fontos szerepet tölt be egyházi életünkben a Keresztény Magvető megjelenése. Ezért ez alkalommal is nyomatékosan felhívom és kérem lelkészeinket és ugyanakkor világi híveinket is, hogy írásaik beküldésével segítsék folyóiratunk szerkesztőségét, hogy fontos hivatását a jövőben is betölthesse.

A jövő évre újra kértük az Énekeskönyv, a Káté és a Négyszáz év c. kiadványok újrakiadásának jóváhagyását.

VIII. Halottaink

A Zsinati Főtanács óta, a már említett két lelkészen kívül, az alábbi hittestvéreink távoztak az örökkétartó világba.

Január 2-án elhunyt *Nagy Ernő* kolozsvári hívünk, aki testvérének, néhai Nagy Albert festőművésznek számos nagyértékű festményét egyházunknak adományozta. Temetésén a szolgálatot Szabó Dezső lelkész végezte.

Január 4-én özv. *Szathmári Gézáné Barra Lenke*, volt lelkésziünk özvegye Tordán, 85 éves korában; Fazekas Ferenc helybeli lelkész temette.

Nájay Zsigmond, a jobbágyfalvi egyházközség 38 éven át volt énekvezére, február 7-én, 78 éves korában. Temetésén a szolgálatot Szén Sándor helybeli lelkész végezte, az egyházkör nevében Kolcsár Sándor köri esperes búcsúztatta.

Barta Lajos, az Egyházi Főtanács tagja, július 18-án 81 éves korában, Nagyajtán. A temetési szolgálatot Gál Jenő helybeli esperes-lelkész végezte.

Sükösd György, a sepsiszentkirályi egyházközség 38 éven át volt énekvezére, augusztus 27-én, 63 éves korában. Temetésén Kovács István helybeli lelkész búcsúztatta, az egyházkör részvétét Török Árjon sepsiszentgyörgyi lelkész tolmácsolta.

Péterffy István ny. zenetanár 83 éves korában, szeptember 26-án, Székelykeresztúron. Báró József helybeli lelkész, köri esperes temette.

Lőrinczi Lászlóné Szolga Iluska, néhai Lőrinczi László úrmösi lelkész özvegye, október 1-én, 84 éves korában Székelykeresztúron. Temetésén a szertartást népes gyülekezet jelenlétében Báró József helybeli lelkész-esperes végezte.

Özv. *Péter Ödönné Mezei Mária*, volt lelkésziünk özvegye, 92 éves korában, november 15-én, Erdőszentgyörgyön. Temetésén a szolgálatot Benedek Jakab lelkész végezte.

Legújabb szomorú hírünk az, hogy *Bözödi György*, író és egyházunk jótévője, november 5-én elhunyt. Temetéséről később történik inézkedés.

Elhunyt hittestvéreink emlékének áldozunk egy perces felállással.

Főtisztelendő Főtanács! Az eddig elmondottakhoz még egy néhány fontosnak tartott kérdést óhajtok hozzáfűzni.

Dr. Gyarmathy Árpád egyházunk főgondnoka, előrehaladott kora és országunkból való távozása miatt, tiszttségéről lemondott. Meghatottan teszünk tanúbizonyságot arról, hogy egyházunkat különböző tisztségekben hosszú évtizedeken át teljes hűséggel szolgálta. Kívánjuk, hogy a gondviselő Isten továbbra is áldja meg jó egészséggel, testi és lelki erővel.

Szeretném kihangsúlyozni a székeljudvarhelyi egyházközség ket-téosztásának nagy jelentőségét; az egyházközség egyhangú elhatározását örömmel és megelégedéssel köszöntöm. Az egyházközség túl népes lett ahhoz, hogy egyetlen gyülekezet keretén belül eredményes módon tudjon működni. Mert nagyon fontos az, hogy egyetlen gyülekezeti tag se menjen veszendőbe. Tudjuk, hogy városi egyházközségeink erőteljes lélekszám szerinti megnövekedése ugyanakkor falusi gyülekezeteink jelentős gyengülését jelenti, bár az utóbbi években a városokba való áttelepülés irama sokat csökkent. Ugyanakkor mindent meg kell tennünk, hogy kis lélekszámúvá vált egyházközségeink életképesek maradjanak. Ennek sajnos nagy akadálya a teológiai hallgatók túlságosan kis száma. Ez ellen állandóan küzdünk minden erőnkkel, újra meg újra kérve a Vallásügyi Hivataltól az I. évfolyamra beiratkozható ifjak számának legalább kisméretű növelését. Aggasztó, hogy kis egyházközségeink mind nagyobb mértékben lelkész nélkül maradnak. Olyan egyházközségek, mint Lókod, Muzsna, Csegez, Tordátfalva, Tarcsafalva, egyelőre nem reménykedhetnek abban, hogy lelkészüik legyen, és ez a szám a nyugdíjazások következtében még növekedni fog.

Ehhez kapcsolódik az a szomorú tény, hogy egyetlen esztendő alatt két nagy egyházközségben, Székelyszentmihályon és Petrozsényben szolgált lelkészünk helyét hűtlenül elhagyta. Ezt a legteljesebb mértékben el kell ítélnünk, hiszen az ilyen lelkészek hűségesküjüket szegik meg, amelyre nincs mentség. Nem tudjuk elég erőteljesen hangsúlyozni, hogy a lelkészeknek nyáját, gyülekezetét cserbenhagynia nem szabad. Azt is aggodalommal vesszük tudomásul, hogy gyülekezeteink tagjai közül elég sokan hagyták és hagyják el szülőföldjüket, gyengítve ezáltal népi közösségünk erejét. De a lelkészek ezt a cselekedetét semmiképpen nem fogadhatjuk el. Ezért arra kérjük őket, maradjanak őrhelyükön és teljesítsék hivatásukat azon a helyen, ahová őket az isteni gondviselés és híveink bizalma helyezte.

Nagy megelégedéssel vesszük tudomásul, hogy a fokozatosan mind inkább megszerveződő hiterősítő hét nagyszerű eredményekhez vezetett. Állandóan ösztönöznünk kell gyülekezeteinket, elsősorban lelkészeinket, hogy ez az ünnepi alkalom kivétel nélkül mindenütt megszerveződjék. A jelentések mind arról tanúskodnak, hogy a hívek az ilyen istentiszteleten szívesen vesznek részt. Hasonlóképpen ösztönöznünk kell a téli hónapokban a szeretetvendégségek bevezetését, amelyek az egyházhoz való hűséget, nagymértékben erősítik.

Egyházunk régóta vajúdó problémája a nagy értéket képviselő kilyéni templom megjavítása. A bukaresti tervhivatal néhány héttel ez-

előtt leküldött egy kb. egy millió értékű költségvetést. Ez természetesen számunkra teljesíthetetlen. Csak az a megoldás látszik lehetségesnek, hogy a javításokat egyetemes összefogással fokozatosan hajtsuk végre.

Jelentésemben csupán azokat az adatokat soroltam fel, amelyek püspöki tevékenységemhez kapcsolódtak. A két előadótanácsos jelentései, valamint a Nyugdíjintézet vezetőjének beszámolója egyházunk életének többi vonatkozásáról nyújtanak tájékoztatást.

Egyházunk élete az elmúlt év leforgása alatt is zökkenőmentesen folyt. Minden lényeges kérdés megoldásában együttműködtünk a Választási Hivatal vezetőjével és megyei megbizottaival. Igyekeztünk úgy dolgozni és imádkozni, hogy azon Isten áldása nyugodjék.

Köszönöm munkatársaimnak és az egyházi központ tisztviselőinek, főgondnokainak, főjegyzőjének, teológiai tanárainak, espereseinek, köri felügyelő gondnokainak, lelkészeinek, hogy munkámban önzetlenül, nagy buzgósággal és jóakarattal segítettek. Megnyugtató, hogy híveink egyházunk iránti ragaszkodásukról, áldozatkészségükről és feltétlen élniakarásukról újra meg újra tanúbizonyságot tesznek.

Kérem a gondviselő Istent, legyen velünk továbbra is, és áldásával újra meg újra szentelje meg minden nemes szándékunkat és evangéliumi szellemű cselekedetünket.

PAUL TILlich

A HIT DINAMIKÁJA*

II. MI NEM A HIT?

1. A HIT JELENTÉSÉNEK ÉRTELMI ELTORZULÁSA

A hit pozitív leírása magában foglalja a visszautasítását azoknak a magyarázatoknak, amelyek veszélyesen eltorzítják a hit jelentését. Ezeket a magától értetődő elutasításokat nyilvánvalóvá kell tennünk, mivel az eltorzítások óriási hatást gyakorolnak a népi gondolkodásra és számlájukra írható, hogy sokakat elidegenítettek a vallástól a tudományos világszemlélet érvényesülésének kezdete óta. De nemcsak a népi gondolkodás torzítja el a hit jelentését. Mögötte ott találunk filozófiai és teológiai gondolatokat is, amelyek kifinomultabb módon szintén eltévesztik a hit jelentését.

A hit jelentésének különböző eltorzított magyarázatai nem vezethetők vissza egyetlen forrásra. A hit mint a lét végső érdeké az egész személy központi aktusa. Ha a személy egészét alkotó funkciók valamelyikét részben vagy teljesen azonosítjuk a hittel, úgy a hit jelentése eltorzul. Ezek a magyarázatok összességükben nem tévesek, mivel az emberi lélek valamennyi funkciója részt vesz a hit aktusában. Azonban az igazság eleme bennünk a tévedés egészével keveredik.

A legáltalánosabb félreértelmezése a hitnek, ha azt alacsonyabb bizonyítékokkal bíró ismereti aktusnak tekintjük. Ennek során valamit állítanak, ami többé-kevésbé valószínű vagy valószínűtlen annak ellenére, hogy az nem bír elégséges elméleti megalapozással. Ez a helyzet igen gyakori a mindennapi életben. Ha így értelmezik, akkor sokkal inkább általános hitről mint vallásos hitről van szó. Elhisszük, hogy a kapott információ helyes; hisszük, hogy a múlt eseményeiről készített feljegyzések hasznosak a tények helyreállításához; hisszük, hogy egy tudományos elmélet elegendő egy egész sor tény megértéséhez; hisszük, hogy egy személy sajátos módon fog cselekedni, vagy, hogy egy politikai helyzet bizonyos irányban fog változni. Ezekben az esetekben a hit elégséges bizonyítékokon alapszik, hogy az esetet valószínűvé tegye. Néha azonban az ember olyasmiben hisz, amely alig valószínű, vagy nagyon is valószínűtlen, ha éppen nem lehetetlen. Ez elméleti és gyakorlati hitek mindenike számára az okok eltérőek le-

* Dynamics of Faith. New York 1958. 30—39.; fordította dr. Szabó Árpád.

hetnek. Valamit elhiszünk, mivel megfelelő, még ha nem is teljes bizonyítékkal rendelkezünk, más esetekben pedig azért hiszünk bizonyos dolgokban, mert elfogadott tekintélyek állítják azokat. Ez az eset áll fenn, amikor olyan bizonyítékokat fogadunk el, amelyet mások elfogadtak a hit számára elégséges bizonyítékként, még ha mi magunk közvetlenül nem tudjuk megközelíteni azokat (pl. a múlt eseményei). Itt egy új elem lép a szintérre, nevezetesen a bizalom a tekintélyben, amely egy kijelentést valószínűvé tesz számunkra. E bizalom nélkül semmiben sem hihetnénk, csupán saját közvetlen tapasztalatunk tárgyiban. A következménye az lenne, hogy a világunk végtelenül kisebb lenne, mint amilyen ténylegesen. Ésszerűbb olyan tekintélyekben bizni, amelyek kiszélesítik tudatunkat anélkül, hogy meghódolásra kényszerítenének. Ha a „hit” kifejezést használjuk e bizalom megnevezésére, azt mondhatjuk, hogy ismereteink legtöbbje a hiten alapszik. Ez azonban nem helyén való. Hiszünk a tekintélyeknek, bizunk ítéleteikben, bár sohasem feltétel nélkül, de nem hiszünk bennük. A hit több mint a tekintélyekben való bizalom, jöllehet a bizalom a hit egyik eleme. Ez a megkülönböztetés fontos abból a szempontból, hogy több régebbi teológus megpróbálta bizonyítani a Biblia íróinak feltétlen tekintélyét azáltal, hogy megbízhatóságukat szemtanúi voltukra alapította. A keresztény ember hihet a Biblia íróinak, de nem feltétel nélkül. De nem hisz bennük, sőt nem hihet a Bibliában sem, mivel a hit több még a legszentebb tekintélyben való bizalomnál is. Nem más, mint részvétel az ember végső létérdekének tárgyában, az egyén egész valójával. Ezért a „hit” kifejezést nem használhatjuk az elméleti ismerettel kapcsolatban, még ha az ismeret közvetlen tudomány előtti vagy tudományos bizonyítékon alapszik is, vagy ha annak alapja a tekintélyekben való bizalom, akik maguk is függenek közvetett vagy közvetlen bizonyítékoktól.

A kifejezés vizsgálata elvezetett magának a problémának az anyagához. A hit nem állítja vagy tagadja azt, ami világunk tudomány előtti vagy tudományos ismeretéhez tartozik, akár közvetlen tapasztalatból, akár mások tapasztalatán keresztül szereztük azt. Világunk ismerete (beleértve magunkat is mint a világ részét) a magunk vagy mások által folytatott vizsgálódás kérdése, nem a hité. A hit dimenziója nem a tudomány, a történelem vagy a lélektan dimenziója. Egy valószínű feltételezés elfogadása ezeken a területeken nem jelent hitet, hanem előzetes elhívést, amelyet tudományos módszerekkel megvizsgálunk és megváltoztatunk minden új felfedezés nyomán. A hit és a tudás közötti csaknem valamennyi küzdelem a hitnek abból a helytelen értelmezéséből következett, amikor a hitet a tudás egy típusának tekintették, amely alacsonyfokú bizonyítékkal bír, de a vallásos tekintély támogatásával rendelkezik. Ez azonban nemcsak a hit összetévesztése a tudással, amely az oka a köztük levő világtörténelmi konfliktusoknak, hanem a hitet is érdeklő kérdés abban az értelemben, hogy a végső létérdek elterjedve marad egy feltételezett tudományos módszer mögött. Valahányszor ez történik, a hit hit ellen és nem a tudás ellen foglal állást.

A hit és ismeret közti különbség abban a bizonyosságban is láthatóvá lesz, amelyet mindenikük ad. Kétféle ismeret-típus van, amely teljes bizonyítékon alapszik és teljes bizonyosságot ad. Az első az érzelés közvetlen bizonyítéka. Aki zöld színt lát, bizonyos afelől, hogy valóban zöld színt lát. Nem lehet bizonyos, hogy vajon a tárgy, amit

Ő zöldnek lát, valóban zöld színű-e. Fennállhat a tévedés lehetősége, de ahhoz nem férhet kétség, hogy ő zöld színt lát. A másik teljes bizonyítékot a logikai és matematikai szabályok képezik, amelyek feltételezettek, még ha szabályos foglалásuk megengedi a különböző, sőt sokszor az ellentétes módszereket. Nem beszélhetünk logikáról anélkül, hogy ne tételeznénk fel azokat a magától értetődő szabályokat, amelyek értelmet adnak beszédünknek. Ez esetben abszolút bizonyossággal rendelkezünk, de nem a valóságban mozgunk, éppen mint a pusztai érzékelés esetében. Mindazáltal ez a bizonyosság nem értéktelen. Nem létezhet igazság az érzékelés által szolgáltatott anyag, valamint a logikai és matematikai szabályok által adott forma nélkül, mivel kifejezi azt a szerkezetet, amelyben minden valóság áll. A teológia és népi vallás legnagyobb hibáinak egyike, hogy olyan megállapításokat tesznek, amelyek akarva-akaratlanul, ellentmondanak a valóság szerkezetének. Az ilyen magatartás nem a vallásos hit kifejezése, hanem a vallásos hit összetévesztése az általános hittel.

A valóság ismerete sohasem a teljes bizonyíték bizonyossága. A megismerési folyamat végtelen. Sohasem ér véget, kivéve az egész ismeretének állapotában. Az ilyen ismeret azonban végtelenné emel minden véges elemet és egyedül csak Istennek tulajdonítható. A valóságnak az emberi elme általi minden ismerete magasabb és alacsonyabb lehetőség jellegével bír. Egy fizikai törvény, történelmi tény, vagy lélektani szerkezet bizonyossága olyan magas lehet minden gyakorlati szempontból, hogy azt bizonyosnak mondhatjuk. De elméletileg az általános hit hiányos bizonyosságát bármely pillanatban elértektelenítheti a kritika és az új tapasztalat. A hit bizonyossága nem ilyen jellegű, de nem bír a formai bizonyíték jellegével sem. A hit bizonyossága „egzisztenciális”, ami azt jelenti, hogy az ember egész léte érdekelt. Ennek két eleme van, amint már előzőleg is megmutattuk: az egyik, amelyik nem kockáztat, hanem bizonyosság az „én” saját létét illetően, nevezetesen, hogy kapcsolatban van valami végsővel, feltétlennel; a másik, amelyik kockázat és magába foglal kétséget és bátorságot, nevezetesen egy olyan érdeknek való behódolás, amelyik valójában nem végső, és romboló lehet, ha annak vesszük. Ez nem a magasabb vagy alacsonyabb bizonyíték fajáról szóló elméleti kérdés, mégcsak nem is a valószínűség vagy valószínűtlenségé, hanem egzisztenciális probléma, a „lenni vagy nem lenni” kérdése. Más dimenzióhoz tartozik, mint bármely elméleti megítélés. A vallásos hit nem általános hit és nem is ismeret a valószínűség alacsony fokával. Bizonyossága nem az elméleti megítélés bizonytalan bizonyossága.

2. A HIT JELENTÉSENEK AKARATI ELTORZULÁSA

A hit eltorzított értelmezésének ezt a formáját katolikus és protestáns típusra lehet felosztani. A katolikus típusnak nagy hagyománya van a római egyházban. Aquinoi Tamásra vezethető vissza, aki hangsúlyozta, hogy a bizonyíték hiányát, amellyel a hit rendelkezik, ki kell egészíteni az akarat cselekvésével. Ez mindenekelőtt feltételezi, hogy a hitet úgy értelmezzük, mint megismerési cselekvést, korlátozott bizonyítékkal, és a bizonyíték hiányát az akarat cselekvésé-

vel kell pótolni. Már láttuk, hogy a hit ilyen értelmezése nem igazolja a hit egzisztenciális jellegét. A hit jelentésének értelmi eltorzítása felett mondott bírálatunk alapján helytálló a hit jelentésének akarati eltorzítása esetében is. Az első ez utóbbi alapjául szolgál. Elméletileg megalkotott tartalom nélkül az „akarat a hitre” üres marad. De ezt a tartalmat, amelyet a hinni akarásban jelöltünk, az akarat az értelem-től nyerte. Például valaki kételkedik a „lélek halhatatlanságában”. Ugy hiszi, hogy azt az állítást, miszerint a lélek tovább él a test halála után, nem lehet bizonyítani sem bizonyítékkal, sem megbízható tekintéllyel. Ez az elméleti jelleg vitatható tétele. De vannak okok, amelyek az embereket ez állítás elfogadásához vezetik. Elhatározzák, hogy hisznek, ezáltal pótolják a bizonyíték hiányát. Ezt a hitet helytelenül nevezik „vallásos hitnek”, még ha több bizonyítékot gyűjtnek is a halál utáni élet folytatásának híte mellett. A klasszikus római katolikus teológiában az „akarat a hitre” nem cselekvés, amely az ember ezirányú törekvésében gyökerezik, hanem a kegyelem ajándéka, Istentől befolyásolva, hogy elfogadja az egyház által tanított igazságot. Tehát nem az értelem jut a hit melletti döntésre annak tartalmi hatására, hanem az akarat viszi végbe, amit az értelem nem tud megtenni. Az ilyen értelmezés megegyezik a római egyház tekintélyi magatartásával. Mivel az egyház tekintélye adja a tartalmat, amit aztán a hit elfogad az akarat hatása alatt. Ha a kegyelem eszméjét, amelyet az egyház közvetít és amely motiválja az akaratot, elutasítják, mint pl. a pragmatizmusban, a hitre indító akaratból szándékosság lesz. Olyan önkényes elhatározás, amelyet néhány elégtelen indok fenntarthat, de amely ugyanolyan igazolással más irányt is vehet. Az ilyen hit mint az „akarat a hitre” alapja, természetesen nem vallásos hit.

Az „akarat a hitre” protestáns formája a vallás erkölcsi értelmezéséhez kapcsolódik. Ez „a hit engedelmisségét” követeli, amint Pál mondja. A kifejezés két különböző dolgot jelenthet. Jelentheti az elkötelezettség elemét, amely a végső létérdek állapotához tartozik. Ha ez így van, azt mondhatjuk, hogy a végső létérdek állapotában valamennyi értelemi funkció részt vesz, amely természetesen igaz. Másfelől „a hit engedelmissége” jelentheti a hitre való parancsnak történő alárendelést, amint azt a prófétai és apostoli prédikálásban találjuk. Mindenesetre, ha a prófétai szót prófétainak, tehát Istentől származónak fogadják el, a hit engedelmissége nem jelent semmi mást, mint az Istentől jövő üzenet elfogadását. De ha kétség támad afelől, hogy vajon a „szó” prófétai-e, a „hit engedelmissége” kifejezés elveszíti jelentését, önkényes „akarat a hitre” döntéssé alakul át. A helyzetet meg lehet rajzolni kifinomultabb módon is és rámutatni arra a tényre, hogy az embert gyakran megragadják a dolgok, pl. bibliai részek, mint az objektív végső létérdek kifejezései, de habozik elfogadni mint szubjektív végső létérdekét nem reális okok miatt. Ilyen esetekben az akaratra való hivatkozás igazolt és nem igényel akarati elhatározást, mondhatná bárki. Ez igaz, de az akarat ilyen aktusa nem teremt hitet — a hit mint végső létérdek adva van. Az engedelmisségre való parancs valójában olyan létre szóló parancs, ami már megvan, nevezetesen a végső létérdek iránti elkötelezésre, amelytől az ember próbál menekülni. Csak ebben a helyzetben lehet a hit engedelmisségét megkövetelni, de ilyenkor a hit megelőzi az engedelmisséget és nem annak a terméke. Sem a hitre való parancs, sem az akarat a hitre nem teremthet hitet.

Ez nagyon lényeges a vallásos nevelés, a lelki gondozás és a prédikálásra nézve. Sohasem szabad olyan benyomást közvetíteni azok felé, akiket meg akarunk győzni, hogy a hit követelmény, amelynek visszautasítása a jóakarat hiányát jelenti. A véges ember nem tud létrehozni végtelen létérdeket. A mi bizonytalanságunk nem teremthet bizonyosságot, amely a hithez tartozik. Szorosan véve ez az amit mondtunk, hogy lehetetlen elérni a hit igazságát bizonyítékokkal és tekintélyekkel, amelyek a legjobb esetben véges ismeretét adják egy többé-kevésbé valószínű jellegnek. Sem bizonyítékok, sem az akarat a hitre nem teremthet hitet.

3. A HIT JELENTÉSÉNEK ÉRZELMI ELTORZULÁSA

Az a nehézség, hogy a hitet értelmezzük mint az értelem, vagy az akarat anyagát, vagy mindkettőjét kölcsönös támogatásban, vezetett el a hitnek mint érzelmenek az értelmezéséhez. Ezt a megoldást miújd a vallási, mind a világi oldal támogatta és részben támogatja. A vallás védelmezői számára ez úgy tűnt, mint visszavonulás egy látzólag biztos pozícióra, miután a harc arról, hogy a hit a tudás anyaga-e vagy az akaraté, elvesztett. A modern protestáns teológia atyja, Schleiermacher úgy határozta meg a vallást, mint a feltétlen függés érzése. Természetesen az így meghatározott érzés a vallásban nem azt jelentette, mint a népi lélektanban. Nem homályos és változó, hanem végleges tartalma van: feltétlen függés. A kifejezés azzal áll kapcsolatban, amit mi végső létérdeknek neveztünk. Mindazáltal az „érzés” fogalom sokakat arra indított, hogy a hit pusztán szubjektív érzések anyaga, ismeretlen tartalom és engedelmességre szólító parancs nélkül.

A hitnek ilyen értelmezését azonnal elfogadták a tudomány és etika képviselői, mert a legjobb módnak tekintették, hogy megszabaduljanak a vallás oldaláról jövő egymásrahatástól a tudományos kutatás és technikai szervezés folyamataiban. Ha a vallás csupán érzés, úgy értelmetlen. A vallás és kultúra közti ősi konfliktus befejeződött. A kultúra megy a maga útján, a tudományos ismeret által irányítva, a vallás pedig minden egyén magánügye és érzelmi életének tükré. A talaj nem formálhatunk jogot az igazságra. Többé nem lehetséges a tudománnyal, történelemmel, lélektannal, politikával folytatott verseny. A vallás, amelyet biztonságban elhelyeztek a szubjektív érzések sarkában, nem veszélyezteti többé az ember kulturális tevékenységét.

Sem a vallásos, sem a kulturális oldal nem tudja megtartani a békének ezt a jól meghatározott szövetségét. A hit mint a végső létérdek állapota az egész embert igényli és nem lehet csupán szubjektív érzésekre korlátozni. Nem fogadja el pusztán érzésnek „a sarokban” levő helyzetét. Ha az egész embert megragadja, valamennyi funkcióját is magáévá teszi. A vallásnak ezt az igényét tagadják, úgy magát a vallást tagadják. Nem egyedül a vallás volt az, ami nem tudta elfogadni a hitnek az érzésre való korlátozását. Azok sem fogadták el, akik különösen érdekelve voltak abban, hogy a vallást betegyék az érzelmi sarokba. Tudósok, művészek, moralisták világosan mutatták, hogy ők is a végső módon érdekelve voltak. Ez irányú érdekük még azokban az alkotásokban is kifejezést nyert, amelyekben a legradikálisab-

ban akarták tagadni a vallást. A legfilozofikusabb, tudományosabb és etikaibb rendszerek alapos vizsgálata mutatja, hogy a végső létérdek milyen nagy mértékben jelen van bennük, még akkor is, ha vezető szerepet játszanak a vallás ellen folytatott harcban.

Ez mutatja a hit érzelmi meghatározásának korlátait. Természetesen a hitnek mint az egész személy aktusának erős érzelmi elemei is vannak. Az érzés mindig kifejezi az egész személy részvételét az élet, vagy a lélek aktusában. De az érzés nem forrása a hitnek. A hitnek határozott irányulása és konkrét tartalma van. Ezért célja az igazság és az elkötelezettség. A feltétlen felé irányul s egy konkrét valóságban nyilvánul meg, amely megköveteli és igazolja ezt az elkötelezettséget. (Folytatása következik)

REZI ELEK

AZ ALKOHOLIZMUS

Az etika az élet értéke és védelme érdekében foglalkozik az alkoholizmus jelenségével. A problémával való előítéletek nélküli őszinte szembenézést az a közismert tény is indokolja, hogy napjainkban világszerte növekvőben van a szeszes italok mértéktelen fogyasztása, és egyre inkább terjed a fiatalok és a nők körében is¹. A kérdésel való foglalkozást szükségessé teszi az az etikai elv is, mely szerint mindaz, ami csökkenti az élet értékét — egyéni és közösségi viszonylatban —, értékelenes, ezért törekedni kell annak megszüntetésére.

1. Az alkoholizmus az emberiség egyik legrégebbi igen elterjedt és megtúrt értékromboló jelensége. Jelentkezésében és fenntartásában számos tényező játszik közre, ezért erkölcsi, egészségügyi, szociológiai, pedagógiai, gazdasági és vallási problémát is képez.

Az alkohol neve az arab Al-Kohl szóból származik² és eredetileg azt a finom port jelentette, amelyet a szemhéj festésére használtak. Csak a későbbiek során kapcsolódik a szóhoz a mai fogalmaink szerinti tartalom.

Az alkohol körébe az etilalkohol tartalmú italokat sorolják: bor, sör, pálinka, likőrök stb. A többi alkoholféle nem élvezhető, a metilalkohol (faszesz) pedig egyenesen vakságot és halált okozhat.

Az emberi érzékelést, élményeket befolyásoló, megváltozott érzelmi és tudati állapotot előidéző szereket élvezeti szereknek (pszichotrop) nevezik, amelyeknek készítése és használata „a feltevések szerint egyidős az emberiség öntudatra ébredésének, eszmélésének idejével³. E szerek sorában az alkohol megkülönböztetett helyet foglal el az általános elterjedésre való tekintettel⁴

Az alkoholizmus kérdésének megközelítése a történelem folyamán igen változatos képet mutat. Kezdetben úgy értelmezték, hogy általa az embert mágikus erők kerítik hatalmukba, és mintegy közvetítő e kapcsolat megélésében.

A görög erkölcsfilozófiában a mértékletesség, a bölcs önuralom erkölcsi értéke, az akaró lélek erénye, az értelem függvényeként értelmezett emberi méltóság jelképe volt. Ezért e méltóságot beszennyező, megalázó, lealacsonyító iszákosságot erkölcsi fogyatékoságnak minősítették. Forrását a rossz nevelésben, a helytelen életmódban, vagy egyenesen a csökkenő vallásosságban látták.

A kezdetleges tudományos kísérletek közül megemlítjük Johann Kaspar Lavater elméletét (fiziognómia), amely az alkoholisták külső, testi jegyeinek felismeréséről tesz említést. Ezen az úton halad Franz J. Gall is (ún. „kramioszkópia“ tanában), aki az alkoholfogyasztók olyan személyiség-jegyeivel foglalkozik, amelyek szerinte a koponya külső vizsgálata során felismerhetők. A visszafejlődés elvét először Cesare Lombroso 1876-ban megjelent munkájában fogalmazta meg. Ő is a test külső, sajátos jegyeiből indul ki — ezt nevezik Lombroso-alkatnak —, de eljut a „veleszületett-elv“ hangsúlyozásához, habár az átöröklés tényét konkrétan még nem ismerte.

Az alkoholfüggőség kérdésének értelmezésére a 19. és a 20. században különböző elméletek, felfogások születtek. Ezek közül meg kell említenünk a betegség-elméletét, amelynek egységes és átfogó koncepcióját E. M. Jellinek fogalmazta meg, 1960-ban megjelent könyvében.⁵ Felfogása szerint a mértéktelen alkoholfogyasztás orvosi értelemben betegség és ennek megfelelően orvosi eszközökkel való gyógyítást kíván.

A lélektani elmélet szerint az alkoholizmus létrejöttében az egyedi pszichés fejlődési zavarok a meghatározók, ezeknek felismerése és kiküszöbölése az alkoholfüggőség megszüntetésének az útja.

A társadalmi lélektan felfogása szerint az alkoholfüggőség kialakulásában nagyobb és kisebb vetületű társadalmi tényezők játszanak elsődleges szerepet. Feladat feltárni azokat a környezeti hatásokat, amelyek a személyiségben az alkohol mértéktelen fogyasztására irányuló készséget létrehozzák.

Az integratív elmélet lényege az, hogy fel kell tárni az alkoholizmushoz vezető összes tényezőt és azokat megfelelő összefüggésben konstruktív módon kezelni.

2. A keresztény vallás kezdettől fogva szembehelyezkedett a mértéktelen ital fogyasztással. Ez az alapállás mindenekelőtt a Bibliában található, amely határozottan elítéli, megvetendőnek tartja a „tobzódást és a részegeskedést“, ugyanakkor erkölcsi értékkel bírónak tekint a „józanágot“ és az „éberséget“. Nem csupán „erkölcsi fogyatékoságnak kezeli, hanem úgy mutatja be a részegeskedést, mint amelynek legsúlyosabb következménye az, hogy kizár Istenországból (1 Kor 6,10; Gal 5,21). Egy szintre emeli azokkal a rossz cselekedetekkel, amelyek eltávolítanak Istenországa birtoklásától, mint pl. a bálványimádás, tisztátalanság, paráznaság, ellenségeskedés, és mások. A Lk 21,34 a részegségtől való tartózkodásra hívja fel a figyelmet. Az Ef 5,18 megállapítja, hogy a részegség és Isten lelkének bírása kizárják egymást. A Péld 20,1 figyelmeztet arra, hogy „a részegítő ital“ az ember önértéktudatának a csökkenéséhez vezet; a Péld 23,21 az anyagi romlás, a szegénység forrásának nevezi és a „rongyokba öltöztető tétlenséggel“ egyformán megbélyegzi.

Az 1Tim 3,3 és 8. versek különösen az egyházi tisztségviselők „józanágra“ intenek, és a részegeskedést az egyházi hivatalból kizáró nyomós oknak tekintik.

Megemlítünk néhány bibliai helyet, amelyek józanságra intenek, ugyanakkor olyanokat, amelyek a részegségről és annak következményeiről tesznek említést, mert lelkigondozói munkánk során is irányadóknak lehetnek. Mértékletességre, józanságra figyelmeztetnek: Tessz 5,6; Péld 23,20; Ézs 5,11 és 28,1; Hab 2,15; 1Kor 5,11; 1Pét 4,7 és 5,8. versek. A részegség következményeit mutatják be: Ézs 19,14; 28,7,8; Hós 4,11; Dán 5,1-4; Róm 13,13; Jer 25,27 stb.

A 16. századi reformáció a hitelvi kérdések felülvizsgálásával párhuzamosan erőteljesen hangsúlyozta a tiszta erkölcsi életet, amelyet a vallásosság alapvető követelményévé emelte. Az emberi életvitel mindazon formája ellen felemelte szavát, amely megnehezítette, akadályozta az Isten és ember közti kapcsolatok teljesebbé tételét. Ilyen akadálynak tekintették a mértéktelen alkoholfogyasztást is. A reformátorok határozottan felemelik szavukat az iszákosság minden formája ellen, és józanságra, mértékletességre figyelmeztetnek.

Egyházalapítónk, Dávid Ferenc figyelmeztet a mértékletességre, amelyet magától értetődő szükségességnek tart a vallásos ember számára: „Mert kívánatik, hogy hitünket jó cselekedetekkel megmutassuk, és az hit olyan légyen, amely — mint Pál mondja, — szeretet által cselekedjék. A mértékletesség pedig minden emberek előtt nyilván legyen. Ne is bölcselkedjünk afelett, mennyire szükség”.⁶

Heltai Gáspár élesen bírálja az alkoholizmust az 1552-ben megjelent Dialógusában.⁷ Munkájában a „józan” Antal és a „tobzódó” Demeter párbeszéde nemcsak egy-egy típus bemutatása, hanem éles kipelengérezése a részegségnek.

Szentábrahámi L. Mihály latin nyelven 1787-ben megjelent munkájában külön foglalkozik az erkölcsiség kérdéseivel, és ezen belül „A keresztényeknek önmaguk iránti kötelelességeiről” című fejezetben alaposan tárgyalja a józanság és a részegség kérdéseit.⁸ Ugy értékeli, hogy a józanságnak a gyümölcsei „a jó egészség, az erőteljes test, a kellemes ábrázat, vidám és hosszú öregség, a derült kedély, az erős emlékezőtehetség, az ügyek intézésében való élénkség, a jó hírnév és a családi vagyon gyarapodása”.⁹ A részegséget a „bűnök legtermékenyebb szülőjének” nevezi és igen figyelemre méltó kijelentést tesz: „Több embert ölt meg a torok, mint a fegyver”. Szomorú következményét abban látja, hogy képtelenné teszi az embert kötelelességei teljesítésére: Isten felebarátai, családja és önmaga iránt. Int arra is, hogy következményeiben nemcsak erkölcsi, hanem fizikai leromláshoz is vezethet: „borban a test formája elvész, borban megromlik az életkor”. Ezért „a részegeskedésre kínálkozó alkalmat kerülni kell,” és ha „mégis bele esünk”, vigyázni kell, nehogy megbotránkoztassunk másokat és megengedhetetlen dolgokat cselekedjünk. Erőteljesen felhívja a lelkes figyelmet a szeszes ital mértéktelen fogyasztásának káros következményeire a gyülekezeti életben: „... különösen a részeges pap nem fogja jól intézni a szent dolgokat”.

A 19. és 20. században lelkészeink egyházi beszédekben gyakran ítélik el az alkoholizmust és mutatnak rá szomorú következményeire, ugyanakkor a „megoldás” útját is próbálják kijelölni. Világosan utal erre Ferencz József egyik beszédében: „Részegeskedés és tobzódás örvényében sinylődő felebarátodat ne gúnyold ki, hanem úgy tekintsd őt, mint elesettet, és amint az Úr Jézus az elesetteket, emeld fel, De te tartóztasd meg magadat és házadnépét e veszedelmes bajtól.”¹⁰

3. Alkoholizmusnak tekinthető az a mértéktelen alkoholfogyasztás, amely az egyén vagy a közösség, vagy mindkettő károsodásához vezet. Alkoholistának tekinthető az Egészségügyi Világszervezet¹¹ által elfogadott meghatározás szerint az a rendszeresen és nagymértékben szeszest italt fogyasztó személy, aki függőségi viszonyba került az alkohollal, s ezáltal testi-lelki-szellemi állapota súlyos zavart szenved.¹²

Az alkoholizmusnak két formáját különböztetjük meg: a heveny alkoholmérgezés vagy részegség és az idült, vagy kóros alkoholizmus. Amíg a heveny alkoholizmus lehet esetleges is, addig az idült alkoholizmus esetében a személy függőségi viszonyba kerül az alkohollal, nem tud lemondani róla. Szellemi és fizikai teljesítőképessége csökken és csupán a mindennapi alkoholadag elfogyasztása után válik kisebb-nagyobb mértékben munkaképesé. Az ivás öncélúvá lesz és rendszeres lerészegedéshez vezet. Önértéktudata egyenes arányban csökken az alkohollal szembeni függőség növekedésével. Ezért hanyatló akarata és jellemerejét megtévesztő beállításokkal, hazudozásokkal próbálja palástolni. Az okot többnyire kivetíti családjára, környezetére, barátaira, munkahelyére, sérelmeire, sikertelenségeire.

Következményeit fizikai és erkölcsi vonatkozásban vizsgáljuk:

a) *Biológiai következményei*

Az orvostudomány megállapítása szerint az alkohol mértéktelen fogyasztása a szervezetet súlyos károsodásához, majd teljes leromlásához vezet. Elsősorban a központi idegrendszer károsodik, majd idővel bekövetkeznek a szervi elváltozások: agyidegsejtek elfajulása, elmezavar, ideggyulladás, korai érlemeszesedés, látóideg sorvadás. Az alkoholisták halálának leggyakoribb oka a májsugorodás. A szakemberek megállapítása szerint a nemi betegség terjesztésében is nagy szerepet játszik.¹³

b) *Erkölcsi következményei*

A mértéktelen italfogyasztás a teljes erkölcsi züllésig vezethet. Ennek első lépcsőfoka, hogy az alkoholista megbizhatatlanná válik, kötelességeit elhanyagolja, pazarolja anyagi javait, felelőtlen adósságokba bocsátkozik, hazudik. Ezután következnek az emberközi kapcsolatok meglazulása, amely egyrészt elszigetelődéshez vezet, másrészt csak azoknak a társaságát keresi — „ivócimborák“ —, akik „megértik őt“. Itt kerül súlyos összeütközésbe családjával, s az állandó feszültség, — mint pl: anyagi problémák, tekergés, — károsan hat ki a gyermek életére is. Konfliktusai támadnak munkahelyén is, mert csökken a munkavégzési mennyiségi és minőségi szempontból egyaránt, de ide sorolhatjuk a késések és beteghiányzások gyakoriságát, a balesetveszélyt. A statisztikák kimutatják, hogy a végzetes kimenetelű munkahelyi balesetek kétszeres arányban nagyobbak az alkoholisták, mint a nem alkoholisták esetében.¹⁴

A szellemi teljesítőképesség is hanyatlak, az értékelés élessége tompul, az eszmetársítás sekélyebbé válik, a felfogás meglapul, a megfigyelőképesség csökken, az érdeklődés beszűkül. Az értelmi tevékenység tartalmi szegénysége és az érzelmi labilitás következtében az ítéletalkotás is bizonytalan, ingadozóvá válik. Olyan hanyatlás is beállhat, amely súlyos esetekben teljes szellemi leépüléshez vezethet.

Az erkölcsi züllés a bűnözés konkrét megnyilvánulásaiban éri el a mély pontot, mint pl. lopás, csalás, nemi erőszak, agresszív cselekedetek, gyilkosság és mások.

Etikai szempontból határozottan visszautasítjuk a mértéktelen alkoholfogyasztást. Abból a hitelvi meggyőződésből indulunk ki, hogy az élet Istentől kapott értékmegvalósító képesség, és az embernek nincs joga káros szenvedélyei által rombolni, sőt megsemmisíteni azt. Az alkohol hatása alatt álló ember lelki és szellemi eltorzulással, erkölcsi fogyatékossgal él és cselekszik. Alapjába véve visszaél Istentől neki adott képességeivel, értékeivel, akaratszabadságával. Helytelen értékvalogatása során nemcsak környezetét rombolja és a társadalmi együttélést nehezíti meg, hanem önmagát sorvasztja el és semmisíti meg időnap előtt életét. Eppen ezért joggal nevezik az „önmegsemmisítés” veszélyes formájának.¹⁵

Az alkoholista magánügynek tekinti az alkoholfogyasztást, melözve azt az etikai elvet, hogy az élet nem csupán magánügy, hanem a másokért való élésről történő bizonyosságtevés is.

Jézus az élet mikénti megélésével kapcsolatosan a mértéktelenséget ételeiben, öltözetben elítélte: „Az élet több, hogynem az eiedel és a test, hogynem az öltözet” (Lk 12,23), és jogosan hozzátehetjük: az élet több, hogynem az ital. Az evangéliumok leírása szerint Jézus nem követéit tanítványaitól aszkétikus, önmegtartóztató életet, nem alapított tanítványaival egy zárt közösséget, hanem benne éltek a társadalomban, de feltétlenül elvárta, hogy felelősen éljenek. Erkölcsi tanításában a felelősség követelménye általában az egyénnel szemben van felállítva. Ez nem más, mint az érték kategóriává váló egyéniség kiemelése. Ez az érték kategória azonban sohasem öncélú, — mert az öncélúság önmagában véve értéktelen —, hanem belesimul mások életébe, mégpedig a Jézus által kiemelt vallásos alapelvvel: a szeretettel.

Mindebből következik, hogy az ember sohasem mérlegelhet csupán az individualitás szférájában, sohasem lehet rabja szenvedélyeinek, ösztöneinek, hanem azokon felülemelkedve erős akaratú teljes életét Istennek tetsző életet kell élnie.

Etikai szempontból az absztinenciát — az alkohol fogyasztásának teljes elutasítását — nem tekinthetjük olyan életfelfogásnak, amely általános megvalósítható. A felnőtt embertől nem követelhetünk aszkétikus önmegtartóztatást. Életfelfogásunk a szesz ital fogyasztásával kapcsolatosan a mértékletesség, amely nem zárja ki a szesz ital fogyasztását, de erélyesen fellép és elítéli annak mértéktelen, túlzott használatát. Ehhez *józan gondolkodás, önmérséklet, erős akarat és egészséges életmód szükséges.*

Etikánk alapállásából elutasítjuk az alkoholizmus ún. betegség-elméletét is. A minősítési elmélet¹⁶ felfogásából indulhatunk ki. Ennek lényege, hogy az elvonókúrák jó része csupán kihangsúlyozza az alkoholista megbélyegzését és létrehozza a társadalmi normáktól eltérő önazonosságot (ún. deviáns identitást), amely lehetetlenné teszi az ilyen személyek visszailleszkedését a társadalomba, ezért a „minősített devianciával” ún. másodlagos visszailleszkedésre kényszerülnek.

Az alkoholfüggőség betegség-konceptiója Jankowszki szerint: „a régi korok távoli visszhangja, és így tudományos köntösbe öltöztetjük ellenszenvünket azok iránt, akik nem tartják be az egyezményes társadalmi szabályokat”.¹⁷

Az alkoholfüggőség megszüntetésére a tudomány megállapítása szerint nincs kimondottan biológiai kezelési forma, mert nem a feltételezett biológiai rendellenességek valamelyikére hatnak, inkább „eszközös pszichoterápiát” jejentenek. Annak ellenére, hogy eszközül kémiai anya-

gokat használnak, valójában lélektani természetű hatás elérésére törek-
szenek, az ún. alkoholundor kiépítését tartják szem előtt. A tudomány
következtetése: „Az a feltételezés, hogy a mértéktelen, önpusztító alko-
holfogyasztásra való készítés mögött egyetlen egyértelmű biológiai
rendellenség húzódna meg, mind ez ideig nem igazolódott — és tu-
dásunk mai szintjén ez nem is látszik valószínűnek. Bár a hozzászokás
és a függőség biológiai jelenségek, magyarázatuk igenly a pszichodi-
namikai és környezeti tényezők figyelembevételét.”¹⁸

A betegség-elméletet azért sem fogadhatjuk el, mert megszüntetné
az egyéni felelősséget és cselekedeteinek következményeit másokra
hárítaná át, egy olyan mentő gondolattal, hogy: „én ilyen vagyok, ezt
örökölttem, én beteg vagyok”¹⁹. Nem azonosíthatjuk éppen a felelősség
tudatában magunkat azzal a felfogással sem, amely szerint az alkoholiz-
mus forrása a bűn. Meggyőződésünk, hogy az alkoholizmus csak követ-
kezményeiben válik betegséggé és bűnné.

Felfogásunk az, hogy az alkoholizmus egy akaratgyengeség, etikai
vonatkozásban helytelen értékvalóqatás következménye. Ezzel a szem-
lélettel utat nyitunk az alkoholfüggő egyén önértéktudatának újjáérté-
keléséhez és ezzel megkönnyítjük a társadalmi visszailleszkedés fo-
lyamatát.

Ezen etikai alapállásból kell következzen a lelkész lelkiqonozói
munkája is az alkoholistákkal szemben. A modern lelkiqonozás meg-
állapítása szerint a legfontosabb feladat az alkoholfüggőség leépítése
és az én önértéktudatának kiépítése. E folyamat négy fokozatban va-
lósulhat meg: krízis, kiseqitő megoldás, a személyiség értéktudatának
felmutatása és növekedése.²⁰

A ma lelkészenek a feladata az alkoholistákkal szemben nem az
„ostorozás”, mert ez a társadalmi normáktól eltérő önazonossáqot ered-
ményezhet, hanem a figyelemteljes meghallgatás, a humánus viszonyu-
lás, a részvevő együttérzés. Tudnia kell, hogy egy összetett folyamat-
tal áll szemben, amelynek különböző oldalai vannak, és a megközelí-
tismódok is nagyon sokrétűek, amelyek saját fogalomrendszereikben
egyidejűleg egymás mellett lehetnek.

Az alkoholizmus elleni küzdelem napjainkban három fő területre
összpontosul.²¹

a) Fogyasztáskorlátozó intézkedések — ezek a kínálati oldalt pró-
bálják szabályozni, mint például a szeszes italok ára, a forgalmazás
körülményei: ki, mikor és hol fogyaszthat alkoholt.

b) Nevelés és felvilágosítás — ismertté tenni az alkohol egészség-
károsító, a viselkedést kedvezőtlenül befolyásoló hatását. Lényeges,
hogy ezt a munkát az egészséges életmódra nevelés keretében kell el-
végezni és nem az alkoholra korlátozott nevelés és felvilágosítás része-
ként folytatni.

c) Gyógykezelés és qonozás — megszüntetni az alkoholfogyasz-
tásra ösztönző életkörülményeket, mint például a maqány, az elide-
genedés. Vallási vonatkozásban felmutatni, hogy ő is Istennek gyerme-
ke, és a tékozló fiú példáján keresztül ösztönözni a megváltás lehe-
tőségeire.

Természetesen tudatában kell lennünk annak, hogy a leghatáso-
sabb lelki qonozás ez esetben is a megelőzés módszere. Ez a lelkész
részéről éberséget, szeretetteljes törődést jelent gyülekezete tagjai
iránt.

Végkövetkeztetésünk, hogy az alkoholfüggőség leépítése nem egyszerű, de nem reménytelen feladat. Az élet érték. Az érték a kötelezőség erejével hat, amely konkrétan a felelősség tudatos vállalásával jön életközelségbe, egyéni és közösségi szinten. Valljuk azt az etikai elvet, hogy „az embernek nem elég nem tenni rosszat, hanem kötelessége tenni mindazt a jót, amelyet csak tenni bír.”²²

JEGYZETEK

1 Williams, Jane: Women and Alcohol. The Inquirer. The Unitarian and Free Christian Paper. Number 7168. 2 July 1988, 5.

2 Encyclopaedia of Religion and Ethics. Edited by James Hastings. Edinburgh. 1979. Volume I. 299.

3 Dr. Bánki M. Csaba: Az alkoholizmus biológiai kutatásának eredményei. Medicina könyvkiadó. Budapest, 1984. 5.

4 Robbins, Jack: Alcohol and Drugs. The Inquirer. Number 6988. 2 November 1980. Vö. Bulletin of the Unitarian Social Responsibility Department of the Unitarian General Assembly. November 1980. 4.

5 Jellinek E. M.: The Disease Concept of Alcoholism. The Hillhouse Press. London, 1960.

6 Dávid Ferenc: Rövid magyarázat. Az eredeti kiadás fakszimiléje. Kolozsvár, 1910. 95.

7 Heltai Gáspár: A részegségnek és tobzódásnak veszedelmes voltáról való Dialógus. Kolozsvárba, 1552. Vö. Székely Erzsébet: Heltai Gáspár Válogatott munkái. Állami Irodalmi és Művészeti kiadó. Bukarest, 1957. 67—82. Lásd még: Czobor E.: Heltai Dialógusa a részegségről és tobzódásról (1552). Budapest, 1911.

8 Szentábrahámi L. M.: A keresztény hittudomány összege az unitáriusok szerint. Latin nyelvből fordította Derzsi Károly. Kolozsvár, 1899. 270—272.

9 Szentábrahámi L. M.: i. m. 270.

10 Vigyázatok magatokra! című beszéd, textusa Lk. 21,34. Unitárius Egyházi Levéltár. Ferencz József Alap. A kötet.

11 Az Egészségügyi Világszervezet 1948 április 7-én alapították. Angol rövidítése WHO — World Health Organization.

12 Ander Zoltán: Ember és egészség. Dacia könyvkiadó. Kolozsvár-Napoca 1986. 132.

13 Erre nézve vö. Dr. Bánki M. Cs.: i. m. 91—98; Dr. Csiki Csaba: A mámor mindig hazudik. Tett. A hét c. folyóirat ismeretterjesztő melléklete. 1978. 1. szám. 27—29; Traian C. i. m. 16—28; Williams, Jane: Safer Drinking: The Inquirer. Number 7173. 26 march 1988. 6.

14 Caracas, Traian: Durerile celor două plăceri (Alcoolul și tutunul), Editura Științifică și Enciclopedică. București, 1988. 41. Megjegyezzük, hogy országunkban a munkahelyi, közlekedésügyi és bűnügyi törvénykezés is foglal magában alkoholellenes intézkedéseket.

15 Shute Clive: Self Destruct Here. The Inquirer. 6 December 1986. 2.

16 Uo.: Help now — Please! The Inquirer. Number 7186. 2 July 1988. 5.

17 Jankowszki K.: Pszichiátria és humánium. Gondolat kiadó. Budapest, 1979. 44.

18 Dr. Bánki M. Cs.: i. m. 103.

19 Balicza Iván: Kisiklott életek. (Szenvedély és betegség). Lelkipásztor. (Evangélikus folyóirat). 63. évf. 1988. II. szám. 93.

²⁰ Clinbell, Howard: *Basic Types of Pastoral Care and Counselling* SCM Press. London, 1987. 177.

²¹ Társadalmi beilleszkedési zavarok Magyarországon. (Gyűjteményes munka). Budapest, 1988. 180—182.

²² Marion, Henri: *Az ember kötelességei és jogai*. Fordította Péterfi Dénes. Kolozsvár, 1888.

EGYED AKOS

NAGYAJTAI KOVÁCS ISTVÁN TÖRTÉNÉSZI PÁLYÁJA*

Abban az évszázadnyi időben, amely a XVIII. század közepétől az 1848-1849-es forradalomig tartott, a hazai tudományos történetírás ügye nagy lépéssel haladt előre. Fejlődésének tényezői több forrásból táplálkoztak, de ezek végső soron mind összegeződtek abban az általános és céltudatos törekvésben, amely a történettudomány rendszeres művelésének alapvető feltételeit volt hivatott biztosítani. A kor kiemelkedő történészei, tudomány- és művelődésszervezői mindenekelőtt felismerték a történeti forráskutatás és a forráskritika fontosságát a tudományos történetírás számára, s tudatában voltak annak is, hogy a dokumentumfeltárás nem lehet öncélú tevékenység és csak akkor teljes értékű, ha a forráskiadás követi.

Az erdélyi magyar tudományos történetírás úttörői közt kiemelkedő szerepet vállalt Nagyajtai Kovács István. Az ő életpályájának alakulását elevenítjük fel ebben a rövid tanulmányban.

Kovács István a háromszéki Nagyajtán született 1799. május 3-án unitárius székely határőrkatona családban. Előrebocsátjuk, hogy mind unitárius, mind székely származása meghatározó volt történetírói munkásságára: a székelység története s az erdélyi unitárius egyház története legkedvesebb kutatói kérdései közé fog tartozni. Szülőfalujában tanulta a betűvetést: 1805-ben már a helybeli unitárius iskola tanulója; ahol iskolamestere, a kor felfogása szerint különösen a latin nyelv elemeinek elsajátítására buzdította. Mivel a láthatóan jeleskedő fiút az igényes lófő rendű család továbbtanulásra szánta, édesanyja otthon Haller János *Háromas históriáját* olvasgatta neki, s nem haszontalanul, mert amint emlékirataiban olvassuk, ezáltal „a történelmet már gyermekkoromban megkedveltette velem”.¹

A továbbtanulás útja az unitáriusok székelykeresztúri algimnáziumába vezetett, ahol tanítói—tanárai közül különösen a későbbi eposzíró, Székely Sándor és Koronka József járult hozzá szellemi gyarapodásához. Hatásukra kezdett ismerkedni az egyetemes és a magyar szépirodalom neves képviselőivel: Schiller drámáival, Körner verseivel, Baróti Szabó Dávid, Csokonai, Berzsenyi verseivel, Kisfaludy Sándor és Kazinczy Ferenc más műveivel is. A szünidőben a német nyelv tanulása

* Az 1987-ben beadott dolgozatot lapunk csak most tudja közölni!

került előtérbe, ennek érdekében szülei Brassóba küldték német szóra, ahol a katonai nevelésben megismerkedett a szomszédfalusi Bölöni Farkas Sándorral, akit hasonló törekvés vitt oda.

A gimnáziumi éveket 1817-től Kolozsváron az Unitárius Kollégiumban töltötte. *Emlékjegyzeteiben* itteni tanárai közül a filozófiát tanító Füzi Jánost, a történelem tanárt, Molnos Dávidot s Székely Miklóst, a fizika és matematika előadóját említi. Eminens tanulóként ment át 1821-ben a piaristák vezetése alatt álló királyi liceumba, ahol 1823-ban jogi diplomát szerzett.

Még abban az évben megkezdte hivatalnoki pályáját a Kolozsvárt székelő Guberniumnál, ahol írnokként alkalmazták. 1848-ig maradt a Főkormányzók tisztségviselője, miközben a ranglétra viszonylag magas fokára jutott el. 1848 után bíróságnál dolgozott, s 1867-ben az erdélyi királyi legfelsőbb törvényszék tanácsosaként vonult nyugdíjba.

A guberniumi szolgálat rendkívül terhes volt: nagy munkabírással és erős akarattal kellett rendelkeznie annak, aki emellett még más szellemi munkára is vállalkozott. Nagyajtai Kovács István ezen kevesek közé tartozott.

Az 1820-as évek végén már úgy ismerték, mint az erdélyi történetírás egyik ígéretét. Brassai Sámuel később egyenesen az új törekvések Arankájának nevezte². Történetkutatói irányának alakulására jó hatással volt az erdélyi magyar művelődési életben bekövetkezett változás. 1823-ban Pethe Ferenc szerkesztésében megindul az *Erdélyi Híradó*, amely a reformkori mozgalmak legfőbb irányító szerve lesz, s az már ezek keretében történő eseménynek számított, hogy 1830-ban kiadták a *Nemzeti Társalkodót*, majd 1834-ben a népszerűsítő *Vasárnapi Újságot*. Az előbbi Nagyajtai Kovács István szerkesztésében az erdélyi magyar történetírás fórumává vált.

A reformkor a polgári nemzetek kialakulási időszaka volt Erdélyben, s ez a folyamat a nemzeti nyelvek szerepének, funkciójának növekedésével járt együtt, ez pedig — a dolgok szigorú kapcsolódási rendje szerint — felgyorsította a nemzetiségek szerveződés ütemét. A kor historikusai megérezték, hogy mi a korparancs és nehéz körülmények közt sok fáradsággal megteremtették Erdélyben a folyamatos magyarnyelvű történetírást. Igaz, jelentős előzmények nyomán, hisz például Bod Péter már a XVIII. század derekán magyarul írta a *Magyar Athenast*, de ez mégis csak kivételszámba ment, mert a század más neves történetkutatói főként latinul közöltek, illetőleg egyre többen németül.

Nagyajtai Kovács István, mivel a liberális lapok révén benne élt a nemzeti mozgalom forratagában, maga is a nemzeti nyelvű történetírás tudatos művelését sürgette, mert „Melyik olvasni tudó erdélyi lakó ugyanis az, ki őseinek, nemzetének, honjának történetét édes anyanyelvén, érthetőleg s használandólag, kidolgozottan olvasni ne szeretné.”³ Ilyen meggyőződéstől vezérelve 1831 és 1848 között adatközlés, vita, tanulmány, hozzászólás és romantikus „történet” formájában folyamatosan közölte írásait. S bár ezek egy része ma már jelentéktelennek tűnhet, a történeti ismeretek akkori szintjén még ezeknek az apróbb közleményeknek is megvolt a maguk értelme.⁴ A tudományos történetírás ügyét a *Nemzeti Társalkodó*ban írt forráskritikai cikkeivel s bírálatjaival szolgálta.

A kritikai történetírásról és forráskritikáról 1833-1834-ben 11 közleményben fejtette ki nézeteit, majd 1841-ben visszatért a kérdésre.

Tudomásunk szerint Döbrentei óta ez az első kísérlet a történettudomány alapelveinek az összefoglalására.

Szerinte melyek ezek az alapelvek?

Aki történetírással próbálkozik, először is önmaga lehetőségeivel vessen számot s eszerint válassza meg munkaterét. Kevesen vannak olyanok, akik „a történetírói ideált megközelítik”, de nemcsak ők, mások is lehetnek hasznos munkásai a történettudománynak. „Ki nem tud pragmatika históriát írni, tudhat krónikát. Ki a világ históriája kidolgozására nem bír elég erővel, tudománnyal, eléggel bírhat egy ország históriája kidolgozására. Ki nem lehet egy nemzet históriographusa, lehet egy ember biographusa”.⁵ Ha forrásai nyomtatásban megjelentek, munkája könnyebb lesz, ha viszont „kéziratban léteznek vagy egész vagy nagyobb részben, mégpedig sok helyen s ezekhez legártatlanabb, legszentebb szándékkal sem könnyen juthatni, akkor adatgyűjtésben megszámlálhatatlan az akadály”.

Aztán a történeti források fajtáira és azok jellegzetességeire fordítva a szót, kifejti, hogy a „történetírónak miután a tárgyat érintő kútfejeket összegyűjtötte, azt kell kinyomoznia: igaz-e mind, mi tárgyára nézve kútfejekben mondatik vagy nem?” Végül a tudományos igazság ethosza mellett foglal állást: „a történetíró fő kötelessége: igazságnyomozás, igazságírás”.⁶

A fentiekből is kitűnik, hogy Nagyajtai Kovács István milyen nagy hangsúlyt helyezett tevékenységében a történeti forrástan kérdéseire, Ezen a téren éppen úgy a Pray György-féle kritikai történeti iskola tanítványa volt, mint erdélyi kortársai, ide értve kiemelkedő munkatársát, Kemény Józsefet is.

Egyébként ők ketten valószínű már korábban, a forrásgyűjtés során kapcsolatba kerültek egymással, de szorossá ez csak a *Nemzeti Társalkodó*-ban való együttműködésük idején vált. Ekkor érlelődött meg közös tervük egy erdélyi forráskiadvány-sorozat elindításáról.

A forráskiadás időszerűségéről, a külföldi példák mellett, különösen Fejér György *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* című nagy gyűjteménye első kötetének megjelenése (1829) győzte meg őket, s nem utolsósorban egyéni tapasztalataik sarkallták erre. Mindketten Erdély összefoglaló történetét szerették volna megírni, amit viszont csak megfelelő forrásfeltárás és kiadás után véltek elérhetőnek. A forrássorozat tervét s a munka során felmerült kérdéseket az 1836-ben kezdődött levelezésük, a *Nemzeti Társalkodó*-ban írt tájékoztatók, valamint a kötetek bevezetője tükrében ismerjük meg.

1836. november 2-án írt levelében Nagyajtai Kovács István felvázolja a sorozat eredeti tervét, s annak módosított változatát. „Tervünk ugyan is némiképpen úgy vala megállapítva — írta —, hogy Históriaánk I. darabjában kisebb egykorú történetírókból sat. adjunk egy közönséges nézetet, ismeretet az egész XVI. és XVII. századokról, s a következő darabokban aztán közöljük bővebben és körülállásosabban az említett két század történetét. Most azt tartván jobbnak, hogy az I. darabban csak a XVI-ik századbéli legrégebb történetírókat adjuk, és a következő darabokban közöljük aztán a későbbi időkben élt írók munkáit. Így elég időnk lenne minden időszakból a legjobb történetírók dolgozatait, jegyzeteit felkeresni s közölni”.⁷ Várja Kemény Józsefet Kolozsvárra, mert „ezek mind csak gondolatok, s mint lesz legjobb azokat létesíteni, csak akkor határozthatatik el végképpen, mikor Nagyságod bójó

Kolozsvárra". Itt közös megegyezéssel a módosítás mellett döntöttek, s ezután mindaddig, amíg bíztak a sorozat kiadási lehetőségében, erejük s idejük nagy részét ennek az ügynek a megvalósítására fordították.

Együttműködésük, a köztük lévő különbség ellenére is, példás volt s az erdélyi historiográfia szempontjából nagyon hasznos is. Kemény József nyilvánvalóan nagyobb mértékben járult hozzá a kötetek anyagának összegyűjtéséhez, Kovács István viszont a szerkesztés munkájából vállalt többet magára, s ő írta kettőjük nevében az előszókat és a magyarázó jegyzeteket.⁸ Az öt kötetre tervezett sorozatból évente egy kötetet szerettek volna kiadni, „melyek tartalmuknál fogva egymással összefüggésben lévén, együvé szerkesztve mintegy egészet alkossanak, s az egész, hiányzó históriáknak helyettese, surrogátuma legyen”. A szerkesztés egy másik alapelve az volt, hogy lehetőleg eredeti forrásokat közöljenek, csakhogy ezt az elvet nem tudták teljesen megvalósítani, mert az eredeti iratok egy részét nem sikerült megszerezni, másokat a tulajdonosok önzése zárt el előlük. Kénytelenek voltak tehát másolatok alapján is közölni, mindazonáltal csak olyan példányokat használtak fel, „melyeknek tartalmát szoros kritikai szabályok szerint megvizsgálás után hiteleseknek” találják.⁹

A sorozat első kötete 1837-ben jelent meg *Erdélyország történetei tára* címmel, tehát az elképzelésekhez viszonyítva (Erdélyi históriai tár; zsebkönyv) megváltozott formában. Összesen harminchat, 1540 és 1600 közt keletkezett naplót, emlékiratot, levelet, országgyűlési végzést tartalmaz, köztük néhány igen értékes forrást (Mindszenti Gábor naplója, Gálfi János önéletírása, Bors János krónikája, először kiadott törvények és egybek).

A múltja iránt mindinkább érdeklődő reformkori társadalom kedvezően fogadta a kötetet, és ennek hatását még az az akadémikus vélemény sem tudta lerontani, amely a *Figyelmezőben* jelent meg Walther László akadémiai tag tollából.¹⁰ Walther kritikai megjegyzéseinek nagy részét egyébként Kovács István a *Nemzeti Társalkodóban* megcáfolta.

Ha nem is az eredetileg elgondolt ütemben, de azért a második kötet is gyorsan elkészült. Kovács István 1839. május 16-i levelében arról értesítette Kemény Józsefet, hogy „társunk második kötetének nálam levő része készen áll sajtó alá: Borsos Tamás életét, sőt az előbeszédet is megírtam, s nincs egyéb hátra, hanem hogy Nagyságod is az e kötetbe iktatandó adatokat beküldje és az egész összeszerkesztetvén cenzúra alá bocsáttassék”. Kéri, küldje be a másolatokkal együtt az eredeti példányokat is.¹¹

A második kötet anyaga rövidesen a cenzorhoz került, de hiába fogadta azt el Kovács Miklós püspök, az Udvari Kancellária felkérte Bécsbe, s hat évig tartotta vissza. Végre 1845-ben a második kötet is elhagyta a sajtót.

Az Erdélyország történetei tára második kötete is a már ismertette szerkesztési elvek szerint, tehát a forráskritika alapján készült. 1556—1613 közt keletkezett harminc történeti forrást foglal magában, közülük nyolcat már korábban kiadtak, a többi ekkor jelent meg először.¹²

A régtől várt kiadvány példányai hamar gazdára találtak, ami arra buzdította Stein János könyvkiadót, hogy az első kötetet is újra kinyomassa. Sajnos, a mostoha körülmények miatt a tervezett további kötetek sohasem készültek el, ezért a két napvilágot látott kötet alapján kell értékelnünk ezt a vállalkozást.

Kemény József és Kovács István forrásközlésének a jelentőségét mindenekelőtt abban látjuk, hogy általuk kutatók és érdeklődők számára lehetővé vált az erdélyi fejedelmi kor nagy részének tanulmányozása, illetőleg a vele való ismerkedés. A tudományos kritikai és forrásközlés terén pedig alighanem az erdélyi magyar historiográfia első maradandó, lényegében ma is használható forrásközlését kell látnunk benne. Az érdem oszthatatlanul és oszthatatlanul mind a két szerkesztőé, még akkor is, ha Kovács Istvánról az utókor néha megfélekedezett s ma is megfélekedzik. Hangsúlyozzuk, hogy ezt a forráskiadást Kemény József gyűjteménye nélkül el sem lehetett volna képzelni.

Ha célul a magyar nyelvű történetírás fejlesztését tűzték ki, úgy ennek az ügynek kitűnő szolgálatot tettek különösen Mindszenti Gábor, Borsos Tamás és több más szerző szép, világos nyelven írt krónikájának, valamint számos tömör stílusban fogalmazott levélnek közkinccsé tétele révén. Ami a közlések tudományos színvonalát és a kiadványok hasznosságát illeti, Szilágyi Sándor jellemzését ma is helytállóan találjuk. „S meg kell vallanunk — írta Szilágyi 1876-ban — jobb szerkezetű, correctebb gyűjtemény, mely tudósok, írók, nagy közönség igényét minden tekintetben annyira kielégíteni tudta volna, azóta (ti Kemény József és Kovács István kiadványa óta) sem sok látott napvilágot.”¹³

A két kútfőkötet megjelenése közt (1837, 1845) Nagyajtai Kovács István többek között Kolozsvár műemlékeit tanulmányozta. Szakszerűen szambavette a feliratokat, címereket és más történeti emlékeket, és eredményeiről a *Nemzeti Társalkodó* 1840. és 1841-ik folyamában számolt be *Vándorlások Kolozsvár várfalai körül* címmel. A város terjeszkedése által veszélyeztetett, később nagyrészt meg is semmisült várfalak és kapuk tanulmányozása és leírása akkor időszerű feladat volt. Mivel tartalma mellett maga a forma is figyelmet érdemel, részletesebben kell ismertetnünk.

A kezdeményezés Paget Jánostól, ettől az erdélyivé vált angol unitáriustól származott, aki meglepő fogékonyságot tanúsított Erdély története iránt, s ezt Kovács István érdemesnek tartotta arra, hogy Kemény Józseffel közölje. „Paget most már szorgalmasan tanul magyarul — tölem: ha nálunk maradand, hazánk históriája sokat nyerend benne; néha beszélgetünk egymással egy hazai históriai egyesület összealkotásáról, amiről Nagyságoddal is sokszor beszélgettünk.”¹⁴

Mivel Kolozsvár várfalairól id. Pataki István, Páter Pál, Gyergyai Pál és Füzéri György *Descriptio civitatis Claudiopolis* címmel már 1734-ben összeállítottak egy alapos ismertetőt, természetesen nem számíthatnak sok új felfedezésre; céljuk ehelyett az volt, hogy a munka által „némi hiányokat kipótolhatunk, hibákat megigazíthatunk, tévelygéseket megcáfolhatunk és új ismereteket terjeszthetünk.”¹⁵

A várfalak helyszíni kutatását 1840 májusában kezdték meg a Monostorkaputól a Híd utcai kapuig terjedő szakaszon. Mintaszerűen lejegyezték és lerajzoltak minden arra érdemes feliratot, címert, építészeti emléket. Az anyagot Kovács István tette közzé és értékelésre is vállalkozott. Felhívta például a figyelmet arra, hogy milyen vitát lehet eldönteni Báthori Kristóf emléktáblája segítségével, amelyen a fejedelmi és vajdai cím egyaránt szerepel, cáfolatúl azoknak, akik tagadták, hogy Erdély fejedelmi méltóságát is viselte volna.

A várfalakon feltárt címerek alkalmat adtak Kovács Istvánnak arra, hogy a heraldika, ahogy ő írta: a „címertudomány” helyzetére is kitérjen. Tehette ezt azért is, mert nagy hozzáértéssel értelmezte a címerek

jelképrendszerét. Az éremtan és a diplomatika felkarolásának a szükségességét is felvetette, mert nélkülük nem oszthatók el a történelemhez kapcsolt mendemondák; illetőleg segítségükkel a feltárt feliratok s más leletek „történelmi tanulmányoknak” lehetnek helyesen értelmezett kútfői.¹⁶ A sírfeliratokból máris XVI—XVII. századi temetők voltára tudott következtetni a Magyarkaputól a Középkapuig, a Tordakaputól a Szén utcai kiskapuig, onnan a Monostorkapuig tartó külső falak mellett. A temetőhelyek keletkezését az említett szakaszokon levő kettős fal tette lehetővé. Írása befejező részében a városfalak jövőjének kérdéséről töpreng: „Azonban, ha csakugyan enyészniük kell is minden kolozsvári várfalak, tornyok és bástyáknak, kérdem: vajon enyésszék-e azoknak emlékezete is? — Ezt úgy hiszem a kolozsváriak közül senki sem akarja; következésképpen azt sem akarhatja, hogy az adatok, amelyek amaz emlékezetet fenntartják, elpusztuljanak (...) Őszve kellene tehát azokat mint nemcsak Kolozsvárra, hanem graphikai, heraldikai és historiai tekintetben egész hazánkra nézve nevezetes ritkaságokat mind gyűjteni s illő helyen gondosan tartani. Ilyesmit a XIX. században lehetetlen egy ország fővárosától nem kívánni; és Kolozsvár Erdélyország fővárosának tartatik”.¹⁷ Nemcsak a múlt iránti kegyelet érzését bizonyítják a fenti sorok, de a történetkutatónak a kútfők iránti felelősségérzését is.

A történelmi emlékek helyzetéről abban az időben Kemény József mellett Nagyajtai Kovács Istvánnak volt a kortársak közül átfogó képe. Ő ugyanis egyedül vagy Kemény József társaságában kutatói célokkal és megfelelő felkészültséggel járta be a történelmi nevezetességgű helyeket Erdélyben. A kézirati hagyatekból bőven idézhető bizonyító forrás. Éppen a történelmi emlékek megóvásáért való töprengései s természetesen a közismert példák vezették el a nemzeti múzeumalapítás gondolatához. 1842 januárjában tanulmányt tett közzé Kolozsvárt *Az erdélyi magyar nemzeti Múzeum ügyében* címmel s benne Széchenyi szellemében vázolta fel a múzeum szükségességét éppen a történelmi emlékek megmentése, valamint a műveltség terjesztése szempontjából. Ez a gondolatgazdag fejtegetés szervesen illeszkedik be irodalmi munkásságába és mintegy elméleti előkészítése annak, hogy Kemény József és Kemény Sámuel 1841 februárjában tett felajánlásából valóban megszülethessen az Erdélyi Nemzeti Múzeum. A múzeumszervezés terén is szorosan együttműködött egyébként Kemény Józseffel, majd ennek 1855-ben bekövetkezett halála után, Mikó Imrével.

Először a múzeumalapításhoz vezető első lépéseket vázolja fel. Kemény József már 1837-ben hangoztatta, hogy könyvtárát közcélokra szánja, majd 1841-ben Kemény Sámuellel nyilvánosan felajánlotta gyűjteményét a létesítendő múzeumnak. Ezt tette gróf Gyulai Lajos is. A múzeum szükségességét általános keretben tárja fel: a nemzetek gyorsan haladnak, de az erdélyiek inkább csak vesztegelnek. Tévednek azok, akik a nemzeti múzeum létesítését „luxus”-nak tartják. Ahogy színházra szüksége volt Kolozsvárnak, úgy kellenek más intézmények is, nevezetesen Nemzeti Múzeum.

A múzeum sajátos feladata az lenne, hogy Erdély népei történetének megismerését előmozdítsa. Ennek érdekében oklevél-, kéziratos-, könyv-, folyóirat-, hirlap- és képgyűjteményt kell létesíteni, de nem nélkülözhető az állattani, növény- és ásványtani tár se.¹⁸ Igaz, hogy már három nagy könyvtára van Erdélynek: Nagyszebenben a Bruckenthal Sámuel, Gyulafehérváron a Batthyany Ignác, Marosvásárhelyen

pedig a Teleki Sámuel alapította könyvtár, de szakszerűsége tekintetében Kemény József gyűjteménye ezeket fölülmúlja s az erdélyi múzeum alapját alkothatja.

Nagyajtai Kovács István fejtegetése szerint Kolozsvár mint Erdély fővárosa, amennyiben ilyen múzeum központja is lesz, nemcsak a kebelében lakók s tanulók számára nyújt majd a jelenleginél jobb művelődési lehetőséget, hanem az erdélyieknek, hiszen „Kolozsvár e hazával, e haza Kolozsvárral számtalan utakon közlekedésben van”.¹⁹ Végül kifejti, hogy a múzeum a történeti emlékeknek, forrásoknak biztos őrzője lesz, s a gyűjtemények nem jutnak majd olyan sorsra, mint a Benkő Józsefé és másoké, amelyek széthullottak, vagy egy részük „kivített Bécsbe”.

Logikusan felépített eszmefuttatásában áldozatra s munkára hívja fel az erdélyi magyarságot a „múzeumalapítás” érdekében.²⁰

Kovács István történetírói munkássága érdeklődést, sőt elismerést váltott ki szakmai körökben. Ennek nyomán 1845-ben a Magyar Tudós Társaság történeti osztályának tagjává választották. Hirneve s eddigi tevékenysége alapján a történetkedvelő közönség ekkor már összefoglaló műveket várt tőle, nevezetesen Erdély és a székelység összefoglaló történetét. Számára belső feszültséget okozott az a körülmény, hogy időközben az a fiatalabb nemzedék, amely nem kis részben az ő hatása alatt kezdett történelemmel foglalkozni, s amelynek a *Nemzeti Társalkodó*ban közlési lehetőséget ő biztosított, egyre bátrabban nyúlt nagy témákhoz. Nagyajtai Kovács István maga is érezte, hogy szüksége van történeti szintézisekre. Ennek a belső kényszernek s a közvélemény már-már idegesítő elvárásának engedve végül is 1847-ben hozzáfogott Erdély történetének írásához. Ezt a kísérletét szakította félbe az 1848-as forradalom kitörése.

Nagyajtai Kovács István nem volt forradalmár alkat, s nemzete boldogulását, céljainak elérését nem a forradalom, hanem a békés haladás által vélte elérhetőnek. Reformkori állásfoglalása ezt már meggyőzően bebizonyította. A gyökeresen más alternatívákat felvető forradalom és szabadságharc forगतagába nem kapcsolódott bele erőteljesebben. Teljesen azonban nem utasította el az együttműködést. Szentiváni Károly kormánybiztos felkérésére elkészítette a kincstári uradalmak történeti leírását. A forradalom és szabadságharc utolsó heteiben Bockó Dániel kormánybiztos a Kolozsvárt működő Feljebbviteli Törvényszék bírójává nevezte ki, de csak néhány ülésen vehetett részt a közbejött cári beavatkozás miatt.²¹

A szabadságharc elnyomása után az abszolutista kormányzat megpróbálta az ellenforradalom szolgálatába vonni, amennyiben egy Kolozsvárt tervezett félhivatalos kormánylap szerkesztői állását kínálták fel, illetőleg arra szólították fel, hogy Erdélynek Habsburg-szemponthú történiáját írná meg. Mindkét ajánlatot elutasította. Csak a szakmai területén volt hajlandó működni: 1850-ben a rettegi kerületben a törvényhatósági levéltárak rendezését irányította, majd úrbéri törvényszéki bíró volt, 1861-től királyi törvényszéki ülnökké nevezték ki.

1848—1849 alapvető változásokat okozott Erdély fejlődésében: a jobbágyság eltörlésével és a polgári alkotmány kinyilatkoztatásával véget vetett a feudális rendszernek, szabaddá téve az utat a tőkés fejlődés előtt, bár a feudális kultúra számos elemét fenntartva, a haladás üteme igen mérsékelt volt.

A változott politikai feltételek között a történetírást bizonyos kettősség jellemezte: folytatni kellett a reformkori kezdeményezések megszakadt fonalát, de új elvárásoknak is eleget kellett tenni.

Az abszolutizmus első éveiben Kovács Istvánnak nehéz hivatali munkája mellett kevés lehetősége volt történelemmel foglalkozni. Megszakadtak a Kemény Józseffel való kapcsolatai is; csak 1854-ben kezdtek ismét leveleket váltani, de ezekben szót sem ejtenek Erdély történetéről. Egyébként Kemény Józsefet betegsége akadályozta abban, hogy történetkutatással a töle megszokott lendülettel foglalkozzon.

Közben az erdélyi történetírásnak új kezdeményezője, vezéralakja tűnt fel hidvégi (gróf) Mikó Imre személyében, aki éppen Kovács Istvánt kérte fel első számú tanácsadójául és munkatársául. Mikó Imre tervét és ajánlatát az 1854. december 5-én Kolozsvárt kelt levelében fejtette ki.

Mivel nemzetének hasznára szeretne lenni — írta —, arra az elhatározásra jutott, hogy a székelység történetének megírására 300 arany díjat tűz ki, s emellett olyan forráskiadványt indít, amely alapjául szolgál majd Erdély összefoglaló történetének. Mielőtt elképzelését nyilvánosságra hozná, szeretné tudni Kovács István véleményét. Mikó Imre nyomatékosan hangsúlyozza: alapos művek létrejöttét akarja előmozdítani. Szívesen megváltoztatná elhatározását a pályadíj kiírásáról, ha Nagyajtai Kovács István elvállalná „e munkát, melyre egyébiránt is senki a két hazában annyira hivatva nincs“, mint ő, hiszen Kemény József nem fog a pályázaton részt venni. Emellett a forráskiadvánnyal kapcsolatban Mikó Imre Kovács István erkölcsi és gyakorlati támogatására számít.²²

Kovács István számára Mikó Imre felleptével ismét megnyílt a történetírói pálya. Élt-e e lehetőség?

1854. december 20-án írt levelében örömét fejezte ki afelett, hogy Mikó Imre felkarolta a történetírás ügyét, a következő levelében pedig a történelem fontosságát ő is hangsúlyozza. „Soha nem volt nemzetünk ily csüggedt állapotban, mint most“ — írta Kovács István, majd kifejtette, hogy a történelemből reményt lehet meríteni a jövőre. S mivel Mikó Imre szilárd elhatározottsággal közös munkálkodásra, tettekre buzdít, ezt a maga részéről elősegíteni kötelességének tartja.²³

Mikó Imre tervének gyakorlati kérdéseivel kapcsolatban Kovács István fenntartásainak is kifejezést adott, s ennek során végső soron visszatért ahhoz a kétkedő, kritikus álláspontjához, amelyet korábban már kifejtett. Abból indult ki, hogy Mikó Imre olyan székely történet tervét jelentette be, amely megírása esetén „mind a hazai, mind az európai közvéleménynek helyes fogalmat adjon; egyszersmind pedig a székely történet olvasóinak és íróinak jövődöre nézve is bizonyos tájékoztatósi pontokat és irányt mutasson ki.“²⁴ Csakhogy Kovács István szerint kétes: „vajon a székely históriának éppen legnevezetesebb pontjára — például a nemzet eredetére nézve — közvéleményt alapítható elegendő adatok valaha hozhatnak-e napfényre minden bűvárkodás és áldozatkészség mellett is“. Szerinte a kívánt adatok nagyrészt Erdélyben szerteséjjel hevernek s kövélkezésképpen feltárásuk hosszadalmas munkát igényel. Kovács István pályadíj kiírását nem javasolja. A forráskiadványt viszont annál inkább.

Mikó Imre többet várt Erdély hírneves történetírójától, annak jegyében fogant további levelezése is. Biztatta a közreműködésre s kér-

te, ne hagyják abba a levélváltást, mert számára ez is hasznos. Elfogadva Kovács István érveit, nem írta ki a pályadíjat.

Talán nem felesleges feltenni a kérdést: mi állt Kovács István tartózkodó magatartásának háttérében?

Véleményünk szerint érezte, hogy az 1848 utáni új körülmények közt, amikor a fiatal történészek már felléptek, nem tud az elvárásoknak eleget tevő összefoglaló történelmet írni. Csak utalni szeretnének rá, hogy Kövári László 1852-ben könyvet jelentetett meg Pesten *Erdély régiségei* s egy évre rá Kolozsvárt *Erdély ritkaságai* címmel; Temesváron Pesty Frigyes a társadalomtörténet jegyében jelentős történetírói vállalkozásba kezdett, mintegy jelezve a romantikus történetírás válságát s az adatfeltáró iskolák alkonyát is. Kovács István egyéni válságát másrészt talán az okozta, hogy szemléletében híve maradt annak a konzervatív-liberális ideológiának, amely Kemény József vagy Mikó Imre felfogását is jellemezte, s bár nem állt nemesi-nagybirtokosi osztályállásponton, hanem a népi romantikához kapcsolódott, ez nem volt elegendő a teljes szemléleti újításhoz. Egészében véve Mikó Imréhez intézett leveleiből kétségtelenül kicsendül az a gondolat, hogy visszavonul a történetírás mezejéről.

Ez azonban nem akadályozza meg abban, hogy a Mikó Imre szerkesztésében megjelenő *Erdélyi történelmi adatok* című forráskiadványban ne közöljön. Az első kötetben (Kv 1855) a székely nemek és ágak 1545—1548. évi marosszéki lajstromát tette közzé, továbbá I. Rákóczi Györgynek egy olyan kiváltságlevelét, amely szerinte azt bizonyítja, hogy a Székelyföldön királyi jog nem létezett.²⁵ Egyébként később erre még visszatér s kéziratot tanulmányában is arra a következtetésre jutott, hogy 1562 előtt a Székelyföldön „székely örökség volt minden darab föld” s a király itt adományozási jogot nem gyakorolhatott. Előfordult ugyan adományozás ez előtt is, de jogtalanul s ezért később érvényteleníteni kellett azokat.²⁶

Élete utolsó éveiben szülőfalujában írta meg a székelykeresztúri gimnázium történetét s *Emlékjegyzetei* is ekkor keletkeztek. Ezek hű foglalatát adják gyermekkorának és tanuló éveinek, valamint hivatali működésének, politikai állásfoglalásának s értékes jegyzeteket tartalmaznak kortársairól is, de lapjain a történetírói tevékenységéről jóformán szó sem esik.

Késői munkái teljesebbé tették életművét, de ez még így is bizonyos hiányérzetet kelt a késői kutatóban. S ha az 1872-ben bekövetkezett halálakor s a következő években elhangzott kortársi méltatások mégis elismeréssel szólnak róla, annak az volt az oka, hogy Nagyajtai Kovács Istvánt az erdélyi magyar tudományos történetírás egyik megalapítójának tartották. „Ő mint úttörő — írta Szilágyi Sándor — nehéz időkben nevezetes szolgálatot tett a hazai történetírásnak, s ez fogja emlékét fenntartani”²⁷.

Életművének fontos alkotóelemét képezi kézirati hagyatéka is.

Ez 46 kötetre rúg, melyet annak idején, gazdag könyvtárával együtt a kolozsvári Unitárius Kollégiumra hagyományozott. Jelenleg az Akadémiai Könyvtár egyik becses állagát alkotja.

Kézirati hagyatékának túlnyomó része okmánymásolatokból áll. De a másolatok közt értékes jegyzetek, tanulmányok is találhatóak. Kéziratban maradt tanulmányai közül a székely-hún rokonságról szóló, a szé-

kelyek, avarok, gepidák, hunok, rómaiak című értekezése ma inkább, mint a kérdés historikumának dokumentuma tarthat számot érdeklődésre. Diáriumai, úti jegyzetei viszont kordokumentum jellegűknél fogva adatgazdagságuk által is figyelmet érdemelnek.²⁸ A világlátásra nagyon tudatosan készülő Bölöni Parkas Sándorról irt jegyzetei érdekes adatokat tartalmaznak.²⁹ Emlékjegyzeteinek XL., valamint XLI. és XLII. kötete az erdélyi unitárius vallás és egyház történeti dokumentumait, valamint e tárgyra vonatkozó néhány kéziratát tartalmazza.

Közölt dolgozatai, értekezései műfaj tekintetében eléggé széles kutatómezőben helyezkednek el: a székely eredetkérdéstől az ipar és kereskedelem XVII. századi történeléig terjednek ezek határai. Unitárius vonatkozású publikált tanulmányai közül kiemelkedik az erdélyi unitárius egyház történetét tárgyaló írása, amelyet a már említett J. Paget fordított angolra s J. R. Beard *Unitarianism Exhibited*³⁰ című munkájában tette közzé. Ez volt az első olyan angol nyelvű munka amely az erdélyi unitárius vallás és egyház történetét ismertette. A székelykeresztúri algimnázium történetével foglalkozó dolgozata nemcsak egyháztörténeti, de művelődéstörténeti vonatkozásai miatt is értékes. Ez különben a *Keresztény Magvetőben* látott napvilágot *A székelykeresztúri unitárius közéleti történelmi rajza* címmel.³¹

Nyomatásban megjelent írásainak száma az Akadémiai Almanach szerint 17 (természetesen a folytatásokban közölt egytémájú írásait — ezek száma nem volt kevés — egynek véve).

*
—
* *

Az előbbieken Nagyajtai Kovács István történetkutatói tevékenységét és hagyatékát, irodalmi örökségét igyekeztünk felvázolni. Az a szándék vezelett, hogy kijelöljük helyét az erdélyi magyar történetírás fejlődésében, s arra az eredményre jutottunk, hogy neki több téren az úttörés nehéz szerepét kellett vállalnia. S mivel tehetsége s felkészültsége alkalmassá tette rá, Kovács István Kemény József mellett nemcsak úttörő, de alapozó munkát is végzett a magyar nyelvű forráskritika, forráskiadás és történeti kritika műfajában. Ugyanakkor a történeti valóság, a múlt emlékeinek ápolása, tisztelete terén is van mit köszönjünk a munkásságnak. Már önmagában is sokatmondó tény, hogy korának két kiemelkedő történetírói egyénisége, Kemény József és Mikó Imre igénybe vette szaktudását, kikérte tanácsát, ha olyan kérdéshez nyúlt, amely történetírásunk szélesebb mezejét érintette. Az erdélyi magyar történetírásnak tehát szüksége volt Nagyajtai Kovács István működésére, aki mindenfajta együttműködés közepette is egyéniség maradt maga is, saját elképzelésekkel és kezdeményezésekkel.

Végeredményben elmondhatjuk, hogy a XIX. század első felében Nagyajtai Kovács István volt az első jelentős történetíró, aki Kemény Józseffel előbbre vitte az erdélyi magyar tudományos történetírást. Munkássága összekötő kapocs volt a XVIII. századi erdélyi történetírás és a XIX. század második felének historiográfiája között. Az a fiatal történész-nemzedék, amelynek neves alakjai közt Jakab Elek és Kövári László volt a legismertebb, Szilágyi Sándor szavai szerint, Nagyajtai Kovács István hatása alatt kezdett fejlődni. Szilágyi Sándor állításának hitelét csak növeli az a körülmény, hogy önmagát is e nemzedék tagjának vallotta.

JEGYZETEK

¹ *Emlékjegyzetek nemzetségemről, tanulói és hivatali éveimből.* Akadémiai Könyvtár Kv., MsII. 1179/1. Nagyrészt közölve a Ker. Magvető 1873. 34—35., 138—151., 224—233. A továbbiakban mindig az eredetire utalunk, rövid. *Emlékjegyzetek.*

² *Az Erdélyi Múzeum Egyeslet Évkönyvei* III. Kv. 1861. Előszó.

³ *Nemzeti Társalkodó* 1834. I. félév, 15. sz. 131.

⁴ Szilágyi Sándor: *Emlékbeszéd Nagyajtai Kovács István levelező tag felett.* Értekezések a történeti tudományok köréből. 3. füz. Bp. 1876. 7.

⁵ *Nemzeti Társalkodó* 1833. II. félév 4. sz. 255-257.

⁶ Uo.

⁷ Kemény József gyűjteménye a Kolozsvári Állami Levéltárban. K. I. levele 1836. november 2.

⁸ Kemény József levelei Nagyajtai Kovács Istvánhoz. *Elet és Irodalom* 1884. 285—286. Közli: Boros György.

⁹ *Nemzeti Társalkodó* 1833. I. félév 24 sz. 186.

¹⁰ Walther László akadémiai tag a *Figyelmező* 1837. 24. számában közölte bírálatát. — Nagyajtai Kovács István válaszat 1. *Nemzeti Társalkodó* 1837. II. félév. 7. sz. 97-128. 8. sz. 114. 138. I. félév, 24., 186.

¹¹ Kemény József gyűjteménye az idézett helyen. Nagyajtai Kovács István levele 1839 május 16.

¹² *Erdélyország Történeti Tára* II. Előszavak. V.

¹³ Szilágyi i.m. 12.

¹⁴ Kemény József gyűjteménye. Nagyajtai Kovács István levele. 1840. március 3.

¹⁵ *Nemzeti Társalkodó* 1840. II. félév. 6. sz. 41 A *Descriptio* magyar fordítása: Márkos Albert: *Kolozsvár leírása 1734-ből.* Kv. 1944.

¹⁶ Uo. 9. sz. 70.

¹⁷ Uo. 10. sz. 76.

¹⁸ Az Erdélyi Magyar Nemzeti Múzeum ügyében. Kv 1848. 19.

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo.

²¹ Emlékjegyzetei., I. még Márkos Albert: *Nagyajtai Kovács István.* Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület félévszázados ünnepére 1859-1909 (Szerk. Erdélyi Pál.) Kv 1942. 152.

²² Mikó Imre levélmásolatli könyvei. Mikó cs. levéltára a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár őrizetében. Kéziratok 3567.

²³ Uo.

²⁴ Uo. 3. sz.

²⁵ *Erdélyi Történelmi adatok* I. Kv. 1837. 261, 267.

²⁶ 1869. szeptember 27-én jegyezte le a kéziratra: „Írtam folytonos gyöngéldéseim közepette.”

²⁷ Szilágyi Sándor: i.m. 3.

²⁸ Akadémiai Könyvtár. Kolozsvár. Kéziratok 1179/XXIX.

²⁹ Uo. 1179/VII.

³⁰ London, 1846. 206-315. Lásd: E.M. Wilbur: *A History of Unitarianism in Transylvania, England and America.* Cambridge 1952.

³¹ 1872 VII. 91-119.

A DÁVID FERENC EGYLET KIADVÁNYAI*

2. rész

A folyóiratok alábbi felsorolásánál, leírásánál terjedelmi kötöttségek miatt nem tudunk egységesen eljárni. Így a legtöbb évfolyamot megért UK-nél néha jelöljük a rovatbeosztást, hogy ezzel utaljunk a tartalmi változásra, a munkatársak évfolyamonkénti felsorolását viszont teljesen mellőzzük. A többi folyóiratnál kissé részletesebb a leírás, mivel a kevés szám és azok ritkasága lehetővé és szükségessé teszik ezt.

Unitárius Közlöny. A vallásos és erkölcsös élet ébresztésére kiadja a Dávid Ferenc Egylet. Szerkesztik: Nagy Lajos és Boros György. [Megjelenik havonként egyszer.]

I. kötet 1888 1. (rendkívüli) + 12 sz. 236 l. + címlap és tartalomjegyzék.

Tartalom: Költemények, Vallásos és erkölcsi tárgyú költemények, életrajzok és rokon tárgyúak, Vegyes tartalmúak, Egyleti értesítő

1. (rendkívüli) számban: *A DFE második közgyűlése.* Tartatott Dicsőszentmártonban 1887-ben szeptember 3. és 4. napjain.

10. számban: *A DFE harmadik közgyűlése.* Kolozsvár, 1888. augusztus 29.

II. kötet 1889 12 sz. 240 l. + címlap és tartalomjegyzék.

10. számban: *A DFE negyedik közgyűlése.* Kolozsvár. 1889. augusztus 31.

III. kötet 1890 12 sz. 216 l. + címlap és tartalomjegyzék.

10. számban: *A DFE ötödik közgyűlése.* Kolozsvár, 1890. augusztus 30.

IV. kötet 1891 12 sz. 200 l. + címlap és tartalomjegyzék.

9. számban: *A DFE hatodik közgyűlése.* Torockó, 1891. augusztus 22.

V. kötet 1892 11 sz. (szeptemberben nem jelent meg) 176 l. + címlap és tartalomjegyzék.

11. számban: *A DFE hetedik közgyűlése.* Kolozsvár. 1892. október 29.

VI. kötet 1893 12 sz. 204 l. + címlap és tartalomjegyzék.

Szerkesztik: Dr. Brassai Sámuel és Boros György.

12. számban: *A DFE nyolcadik közgyűlése.* Kolozsvár, 1893. október 28.

VII. kötet 1894 12 sz. 208 l. + címlap és tartalomjegyzék.

12. számban: *A DFE tizedik (helyesen: kilencedik) közgyűlése,* az egylet tíz éves fennállásának emlékünnepe. Kolozsvár, 1894. október 27.

VIII. kötet 1895 12 sz. 216 l. + címlap és tartalomjegyzék.

9. számban: *A DFE tizedik közgyűlése.* Bölön, 1895. augusztus 24.

IX. kötet 1896 12 sz. 220 l. + címlap és tartalomjegyzék.

* A dolgozat 1. része a KerMagy 1989. 3. számában jelent meg.

- Új fejléc:* rajzolta Csíky István székelykeresztúri tanár.
Alcímváltozás: Unitárius Közlöny. A vallásos és erkölcsös élet ébresztője.
11. számban: *A DFE tizenegyedik közgyűlése.* Kolozsvár, 1896. október 24.
- X. kötet 1897 12 sz. 224 l. + címlap és tartalomjegyzék.
 Szerkeszti: Boros György (a 7. számtól.)
 7. szám: Brassai emlékének szentelve.
 11. számban: *A DFE tizenkettedik közgyűlése.* Kolozsvár, 1897. október 23.
- XI. kötet 1898 12 sz. 251 l. + címlap és tartalomjegyzék.
 12. számban: *A DFE tizenharmadik közgyűlése.* Kolozsvár, 1898. október 29.
- XII. kötet 1899 12 sz. 376 l. + címlap és tartalomjegyzék.
 9. számban: *A DFE tizennegyedik közgyűlése.* Székelykeresztúr, 1899. szeptember 26.
- XIII. kötet 1900 12 sz. 376 l. + címlap és tartalomjegyzék.
 11. számban: *A DFE tizenötödik közgyűlése.* Kolozsvár, 1900. október 27.
- XIV. kötet 1901 12 sz. 336 l. + címlap és tartalomjegyzék.
Új fejléc: rajz nélkül.
 10. számban: *A DFE tizenhatodik közgyűlése.* Kolozsvár, 1901. szeptember 21.
- XV. évf. 1902 12 sz. 248 l. + címlap és tartalomjegyzék.
Tartalom: Költemények, Vallásos és erkölcsi tárgyú közlemények, Életrajzok és rokon tárgyúak, Nők világa, Az ifjúság köréből, Vegyestartalmú közlemények, Egyleti élet és munkásság.
 11. számban *A DFE tizenhetedik közgyűlése.* Kolozsvár, 1902. október 25.
- XVI. évf. 1903 12 sz. 244 l. + címlap és tartalomjegyzék.
 10. számban: *A DFE tizenkilencedik (!) közgyűlése,* Vargyas, 1903. aug. 22.
- XVII. évf. 1904 12 sz. 244 l. + címlap és tartalomjegyzék.
 12. számban: *A DFE huszadik díszközgyűlése.* Kolozsvár. 1904. október 29.
- XVIII. évf. 1905 12 sz. 216 l. + címlap és tartalomjegyzék.
 12. számban: *A DFE XXI. közgyűlése.* Kolozsvár, 1905. október 28.
- XIX. évf. 1906 12 sz. 216 l. + címlap és tartalomjegyzék.
 12. számban: *A DFE XXII. közgyűlése.* Kolozsvár, 1906. november 3.
- XX. évf. 1907 12 sz. 240 l. + címlap és tartalomjegyzék.
 10. számban: *A DFE XXIII. közgyűlése.* Csokfalva. 1907. augusztus 25.
- XXI. évf. 1908 12 sz. 230 l. + címlap és tartalomjegyzék.
 A 4. számtól minden számnak külön címlapja van.
 11. számban: *A DFE XXIV. közgyűlése.* Kolozsvár, 1908. október 30.
- XXII. évf. 1909 12 sz. 206 l. + címlap és tartalomjegyzék.
 10. számban: *A DFE XXV. közgyűlése.* Kolozsvár, 1909. augusztus 28.

- XXIII. évf. 1910 12 sz. 266 l. + címlap és tartalomjegyzék.
Szerkeszti: Boros György. Főmunkatárs: Tarcsafalvi Albert.
12. számban: A DFE XXVI. rendes közgyűlése. Kolozsvár, 1910. október 30.
- XXIV. évf. 1911 12 sz. 236 l. + címlap és tartalomjegyzék.
12. számban: A DFE XXVII. közgyűlése. Kolozsvár, 1911. október 28.
- XXV. évf. 1912 12 sz. 256 l. + címlap és tartalomjegyzék.
1. szám: ünnepi szám az UK megjelenésének 25. évfordulójára.
12. számban: A DFE XXVIII. közgyűlése. Kolozsvár, 1912. október 26.
- XXVI. évf. 1913. 12 sz. 220 l. + címlap és tartalomjegyzék.
11. számban: A DFE XXIX. közgyűlésének jegyzőkönyve. Kolozsvár, 1913. október 25.
- XXVII. évf. 1914 12 sz. 224 l. + tartalomjegyzék.
Tartalom: Költemények, Vallásos és erkölcsös tárgyú közlemények, Életrajzok, levelek, Nők világa, Tűzhely mellett (népies olvasmányok), Fiatalság barátja, Különféle közlemények.
12. számban: A DFE XXX. közgyűlése. Kolozsvár, 1914. november 28.
- XXVIII. évf. 1915 12 sz. 226 l. + tartalomjegyzék.
Szerkeszti: Boros György. Főmunkatársak: Tarcsafalvi Albert, Györfi István.
10. számban: A DFE XXXI. közgyűlése. Kolozsvár, 1915. augusztus 28.
- XXIX. évf. 1916. 12 sz. 200 l. + tartalomjegyzék.
9-10. számban: A DFE XXXII. közgyűlése, Jegyzőkönyv. Kolozsvár, 1916. augusztus 26.
- XXX. évf. 1917 12 sz. 192 l.
A 3. számtól: Szerkeszti: Boros György. Főmunkatárs: Tarcsafalvi Albert.
9-10. számban: A DFE XXXIII. közgyűlése. Jegyzőkönyv. Kolozsvár 1917. augusztus 25.
- XXXI. évf. 1918 12 sz. 178 l.
(A közgyűlés elmaradt; erősen cenzúrázott számok.)
Unitárius Közlöny. Egyházi hivatalos lap. Megjelenik minden hónapban. Az E(gyházi) K(épviselő) T(anács) megbízásából szerkeszti dr. Borbély István főgimnáziumi nendes tanár.
évfolyam jelzés nélkül 1919 szeptember—december 1, 2—3, 4—5 sz. 1—46 l.
évfolyam jelzés nélkül 1920 január—december 6—7, 8, 9, 10, 11—12. jún.—aug., 13. szept., 14. nov., 15—16. nov.—dec. sz. 1—168 l. + tartalomjegyzék 1919—1920-ra
évfolyam jelzés nélkül 1921 12 sz. 192 l.
Tájékoztató a DFE ügyében 186—188. l.
A DFE újjászervezése 189-190. l.
Unitárius Közlöny. A vallásos és erkölcsös élet ébresztésére kiadja a Dávid Ferenc Egylet. Főszerkesztő: dr. Boros György. Szerkesztő: [Gyallay] Pap Domokos.
- XXXII. évf. 1922 12. sz. 200 l. + tartalomjegyzék.
1. számban: A DFE XXXIV, közgyűlése és újjászervezése. Ko-

- lozsvár 1921. október 3. [csak részletes híradás].
11. számban: A DFE XXXVI. (1) közgyűlése. Kolozsvár, 1922. október 29.
- XXXIII. évf. 1923 12 sz. 212 l.
11. számban: Az évi nagy találkozó. Beszámoló a DFE XXXIX. (1) közgyűléséről. Kolozsvár, 1923. november 3.
- XXXIV. évf. 1924 12 sz. 220 l.
- Új fejléc a 2. számtól: Dávid Ferenc és Brassai Sámuel arc-képével. Rajzolta Tóth István.
- Tartalom: Költemények, Vallásos és erkölcsös tárgyú közlemények, Életrajzok, Tűzhely mellett, Nők világa, Egyleti élet és munkásság, Egyházi és iskolai mozgalmak, Hivataltól közlemények.
12. számban: Jubiláris közgyűlésük (az Egylet fennállásának 40. évfordulóján), Kolozsvár, 1924. november 8.
- XXXV. évf. 1925 12 sz. 200 l.
- Alapította: dr. Boros György. [Szerkesztik: dr. Kiss Elek, [Gyallay-] Pap Domokos, Pálffy Márton és dr. Varga Béla.]
12. számban: A DFE [41.] közgyűlése. Kolozsvár, 1925. november 21.
- XXXVI. évf. 1926. 10 sz. (augusztusban és szeptemberben nem jelent meg.) 204 l.
8. számban: A DFE [42.] közgyűlése. Kolozsvár, 1926. szeptember 18.
- XXXVII. évf. 1927 10 sz. (augusztusban és szeptemberben nem jelent meg), 204 l.
- Szerkesztik (a 6. számtól.) dr. Kiss Elek, [Gyallay-] Pap Domokos, Pálffy Márton, Szent-Iványi Sándor, dr. Varga Béla.
10. számban: A DFE nagygyűlése [43. közgyűlés] Kolozsvár, 1927. november 5.
- XXXVIII. évf. 1928 12 sz. 206 l.
- Szerkesztik (az 5. számtól): Szent-Iványi Sándor.
12. számban: 1928 november 17—19. (A DFE 44. közgyűlése Kolozsváron.)
- Melléklet: Ifjúság. Szerkeszti Szent-Iványi Sándor. I. évf. 1. sz, 1928. szeptember 4 l.
- XXXIX. évf. 1929 12 sz. 222 l.
- 11—12. számban: A Dávid Ferenc évforduló 1579—1929. [Az 1929. november 9-én tartott 45. rendes évi közgyűlés].
- XL. évf. 1930 12 sz. 256 l.
12. számban: A DFE rendes 46. közgyűlését 1930. december 13-án tartja Kolozsvárt (vö. 245. l., hiányzik a beszámoló.)
- XLI. évf. 1931 12 sz. 228 l.
- XLII. évf. 1932 12 sz. 176 l.
- 1—2. számban: Szent-Iványi Sándor: Beszámoló DFE-ünk negyvenhetedik közgyűléséről (Kolozsvár, 1931. december 12. Szerkeszti (8—9 számtól: Örmösi József, mert Szent-Iványi Sándor amerikai tanulmányútra ment. (Nincs hír az ezévi közgyűlésről)
- XLIII. évf. 1933 12 sz. 216 l.

7. számban: A DFE június 7-i rendkívüli közgyűlése (Kolozsvárt, az új alapszabály-tervezet megvitatására)
Szerkeszti (a 11. számtól): Szent-Iványi Sándor
12. számban: A DFE [49.] közgyűlése. Kolozsvár, 1933. december 2.
- XLIV. évf. 1934 12 sz. 280 l.
(A közgyűlés valószínűleg a rendkívüli állapotok miatt elmaradt.)
- XLV. évf. 1935 12 sz. 308 l. + tartalomjegyzék
Szerkesztő (az 5. számtól): Benczédi Pál
Tartalom: Költemények, A vallás és erkölcs köréből, Történet, életrajz és rokontárgyúak, Gyakorlati kérdések, Tűzhely mellett, A természet világából, Nők világa, Egyleti élet és munkásság, Egyházi és iskolai hírek, Vegyes közlemények, Irodalom — Könyvismertetés, Gyász hírek, Képek.
- XLVI. évf. 1936 12 sz. 248 l. + tartalomjegyzék
1. számban: A DFE [50.] évi közgyűlése. Kolozsvár, 1935. december 14.
- XLVII. évf. 1937 12 sz. 252 l. + tartalomjegyzék.
1. számban: A DFE [51.] évi közgyűlése. Kolozsvár, 1936 november 13.
- XLVIII. évf. 1938 12 sz. 260 l. + tartalomjegyzék.
2. számban: A DFE [52.] közgyűlése. Kolozsvár, 1938. január 15.
10. számban: A DFE [53.] évi közgyűlése. Kolozsvár, 1938 október 1.
- XLIX. évf. 1939 12 sz. 249 l. + tartalomjegyzék
12. számban: A DFE munkássága Kolozsvárt. Beszámoló a DFE [54.] évi közgyűléséről, 1939. december 2.
- L. évf. 1940 12 sz. 244 l. + tartalomjegyzék
Felelős szerkesztő: Benczédi Pál
Felelős szerkesztő és kiadó (a 10. számtól): Benczédi Pál
- LI. évf. 1941 12 sz. 200 l.
1. számban: A DFE [55.] közgyűlése. Kolozsvár 1941. január 11.
11. számban: A DFE [56.] évi közgyűlése. Kolozsvár, 1941, november 15. (A titkári jelentés az LII. évf. 1. számában olvasható.)
- LII. évf. 1942 12 sz. 204 l.
(A 11. számban meghirdetett december 12-i közgyűlés elmaradt.)
- LIII. évf. 1943 12 sz. 230 l.
4. számban: A DFE [57.] közgyűlése. Kolozsvár, 1943. március 27. (Kevés résztvevő miatt csak az ünnepi részt tartották meg.)
6. számban: A DFE közgyűlése. Kolozsvár, 1943, április 11. (A választás eredményeit megfellebbezik az E. K. T.-nál.)
12. számban: A DFE új [58.] közgyűlése. Kolozsvár, 1943. november 20.
- LIV. évf. 1944 8 sz. (január—augusztus) egy-egy szám 12 lap, külön számozva, új 4° formátum, új fejléc Dávid Ferenc és Brassai Sámuel képével
Szerkesztőség: 1—3. sz.: Felelős szerkesztő és kiadó Ben-

czédi Pál. „Ezt a számot dr. Abrudbányai (Fikker) János megválasztott szerkesztő állította egybe. Segítségére volt dr. Bodor András kiadó.“ Szerkesztőbizottsági tagok: Ferencz József, Kövári Jakab, Lőrinczi Mihály, Molnár István, Újváry László, Ürmössi Gyula. A 4. számtól: Szerkesztő dr. Abrudbányai (Fikker) János. A kiadásért dr. Bodor András felel. Szerkesztőbizottsági tagok az előbbieik.

LV. évf. 1945 3. sz. egy-egy szám 8 lap, külön számozva.

1. sz. (.március?) Szerkesztő: dr. Kovács Lajos. Szerkesztőbizottsági tagok: Kövári Jakab, Csongvai Lajos, Darkó Béla és Gellérd Imre.

Újjáalakult a DFE vezetősége. (Az 1945. január 7-én Kolozsvárt tartott 59. közgyűlés új tisztikart választott.)

3. sz. (május?) Szerkesztő: dr. Kovács Lajos. Szerkesztőbizottsági tagok: Csongvai Lajos, Darkó Béla, Ferencz József, Fülöp Árpád, Gellérd Imre, Kövári Jakab, Lőrinczi Dénes és Lukács Sándor.

LVI. évf. 1946 2 sz. egy-egy szám 3 lap

1. sz. (március?) Szerkesztő: dr. Kovács Lajos. (Szerkesztőbizottság nincs!)

2. sz. április 15. új fejléccel

LVII. évf. 1947 4. sz. (febr., márc., nov., dec.)

A 3. számtól: Szerkesztő: dr. Kovács Lajos. Szerkesztőbizottsága: dr. Bodor András, Létay Lajos, dr. Simén Dániel, Kiadó Imreh Lajos.

LVIII. évf. 1948 1—2. sz. (február)

*

Fiatalság barátja. Ifjúsági lap. Kiadja a Dávid Ferenc Egylet.

I. kötet 1892 Nyári szám 1—36. l.

Szerkesztők: Nagy Lajos és Brassai Sámuel.

Téli szám 37—52. l.

Szerkesztők: dr. Brassai Sámuel és Boros György

II. évf. 1893 Konfirmációi szám 1—22. l.

A címlapon: *Fiatalság Barátja Emléklap.*

Karácsonyi szám 23—40. l.

1894 5. szám 41—56 l.

1895 6.szám 57—83. l.

III. évf. 1897 7. szám 1—32. l.

Szerkeszti: Boros György.

*

Nők világa. Az Unitárius Közlöny melléklapja. Szerkeszti: dr. Boros György.

Főmunkatársak: Fanghné Gyűjtő Izabella, Perczelné Kozma Flóra, Raffai Irma.

Kiadja a Dávid Ferenc Egylet.

I. Kötet 1902 6 szám 88 l. + címlap és tartalomjegyzék

II. kötet 1903 6 szám 100 l. + címlap és tartalomjegyzék

III. kötet 1904 6 szám 96 l. + címlap és tartalomjegyzék

IV. kötet 1905 6 szám 72 l.

V. kötet 1906 6 szám 80 l. + tartalomjegyzék

VI. kötet 1907 5(?) szám 76 l.

VII. kötet 1908 4 szám 38 l. + tartalomjegyzék

Kévekötés. Ifjúsági folyóirat. Megjelenik havonként. Főszerkesztő: Balázs Ferenc. Felelős szerkesztő: Máthé Sándor. Szerkesztő: Lőrinczi László. Kiadja a Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Köreinek Egyetemes Szervezete.

I. évf. 2. sz. 1930. január, 20 l. Székelykeresztúr.

3. sz. 1930. február, 16 l.

II. (!) évf. 4. sz. 1930 augusztus 4 l.

Jelen számot összeállította: Mikó Imre.

Meghívó a DFE Ifjúsági Köreinek III. egyetemes konferenciájára. Nagyajtán 1930. augusztus 28—szeptember 1.

III. évf. 1. sz. 1930 december 20 l.

Főszerkesztő: Balázs Ferenc, Szerkesztők: Lőrinczi László és ifj. Szabó Samu.

2. sz. 1931 augusztus 4 l.

Főszerkesztő: Balázs Ferenc. Szerkesztő: ifj. Szabó Samu. Felelős szerkesztő: Máthé Sándor.

Jelen számot összeállította Ferencz József, Mikó Imre és ifj. Ürmösi Károly.

Meghívó a DFE Ifjúsági Köreinek IV. egyetemes konferenciájára Nyárádszentlászló-Szentgerice, 1931. augusztus 20—24.

IV. évf. 1. sz. 1931. október 8 l. Kolozsvár

Főszerkesztő: Gyallay-Pap Zsigmond. Szerkesztőbizottság: Balázs Ferenc, Csongvay Lajos. Mikó Imre, ifj. Szabó Sámuel és ifj. Ürmösi Károly.

2.sz 1931 november 8 l.

Új fejléccel

3. sz. 1932.január 8 l.

4. sz. 1932. február 8 l.

(Nincs főszerkesztő)

5. sz. 1932. március 8 l. Brassó

Szerkesztő: ifj. Szabó Sámuel. Szerkesztőbizottság: Balázs Ferenc, Csongvai Lajos, Mikó Imre, ifj. Ürmösi Károly.

6. sz. 1932. június 8 l.

7. sz. Konferenciai szám 1932. július 8 l.

Meghívó a DFE Ifjúsági Körei Egyetemes Szervezete V. nyári konferenciájára. Homoródkarácsonyfalva-Homoródalmás, 1932. augusztus 12-16.

V. évf. 1. sz. 1932. október 8 l.

Szerkesztő: ifj. Szabó Sámuel. (Szerkesztőbizottság nincs.)

2. sz. 1932. november 8 l.

3. sz. 1932 december 8 l.

Új fejléccel: Gajdos László rajza.

4. sz. 1933. január 8 l.

5. sz. 1933. február 8 l.

6. sz. 1933. március 8 l.

7. sz. 1933. április 8 l.

8. sz. 1933. május—június 8 l.

9—10. sz. 1933. július—augusztus 12 l. + az V. évf. címlapja és tartalomjegyzéke.

Meghívó. A DFE Ifjúsági Körei Egyetemes szervezete f. év augusztus hó 24—27. napján Kökös és Szentivánlaborfalva községekben (Háromszék megyében) tartja meg VI. nyári konferenciáját.

VI. évf. 1. sz. 1933. október 8 l. Torda

Nagyobb formátum. A fejléc ugyanaz mint az I. évf. 2. számán. A DFE Ifjúsági Köreinek Egyetemes Szervezete megbízásából szerkeszti és kiadja (Abrudbányai) Fikker János kövendi unitárius lelkész.

2. sz. 1933. november 12 l.

3. sz. 1933. december 12 l.

4. sz. 1934. január 12 l.

5. sz. 1934. február 12 l.

6. sz. 1934. március 12 l.

7. sz. 1934. április 12 l.

8—9. sz. Konferenciái szám, 1934 május—június 16 l.

Meghívó, A DFE Ifjúsági Körei Egyetemes Szervezete f. évi július hó 1—3. napjain Aranyosszéken (Torda megyében) Kövend, Bágyon, Rákos, Várfalva községekben tartja meg VII. nyári konferenciáját.

10. sz. 1934. július 12 l. + a VI. évf. címlapja és tartalomjegyzéke.

VII. évf. 1. sz. 1934 október 16 l.

A DFE Ifjúsági Köreinek Egyetemes Szervezete megbízásából szerkeszti és kiadja: (Abrudbányai) Fikker János felelős szerkesztő. Szerkesztők: Simén Dániel fogarasi és Bende Béla aranyosgyéresi segédlelkész.

2. sz. 1934. november 16 l.

Szerkesztők: Simén Dániel fogarasi és Szathmári Géza aranyosgyéresi segédlelkészek.

3. sz. 1934. december 16 l.

Szerkesztők: Simén Dániel fogarasi és Bende Béla erzsébetvárosi lelkészek.

4. sz. 1935. január 16 l.

5. sz. 1935. február 16 l.

(Csak a főszerkesztő neve van feltüntetve.)

6. sz. 1935. március 16 l.

7. sz. 1935. április 16 l.

8. sz. 1935. május 16 l.

9. sz. 1935. június 16 l.

A DFE Ifjúsági Köreinek Egyetemes Szervezete 1935. július 7-től 14-ig Székelykeresztúron rendezendő konferenciájának műsora.

10. sz. 1935. augusztus 16 l. Fogaras.

A DFE Ifjúsági Köreinek Egyetemes Szervezete megbízásából szerkeszti és kiadja: Simén Dániel felelős főszerkesztő, fogarasi unitárius lelkész.

VIII. évf. 1. sz. 1935. október 14 l.

Alcímváltoztatás: Unitárius ifjúsági folyóirat. Az Egyetemes Szervezet megbízásából szerkeszti és kiadja: Simén Dániel főszerkesztő, fogarasi lelkész.

2. sz. 1935. november 14 l.

3. sz. 1935. december 14 l.

4. sz. 1936. január 12 l. Kolozsvár.

Új fejléccel: Suba Dániel festőművész munkája.

Az Egyetemes Szervezet megbízásából szerkeszti és kiadja:

Simén Dániel főszerkesztő, fogarasi lelkész. Felelős szerkesztő: Lőrinczi Mihály s. lelkész. Kolozsvár.

5. sz. 1936. február 12 l.

6—7. sz. 1936. március—április 24 l.

8. sz. 1936. május 12 l.

9. sz. 1936. június 12 l.

A IX. Ifjúsági Találkozó részletes műsora. Július 9—12. Dombó — Ádámos — Szőkefalva — Dicsőszentmárton.

10. sz. 1936. augusztus 12 l.

Az Egyetemes Szervezet megbízásából szerkeszti és kiadja: Rostás Dénes főszerkesztő, kálnoki lelkész. Felelős szerkesztő: Lőrinczi Mihály s. lelkész, Kolozsvár.

Erdélyi Magyar Unitárius Naptár az 1928-ik szökő évre.

A Dávid Ferenc Egylet választmányának megbízásából szerkesztette S(ütő) Nagy László és Szent-Iványi Sándor. Cluj-Kolozsvár. 1927.

104 l. + XXIV l. (vásárok jegyzéke). Corvin könyvnyomda.

Erdélyi Magyar Unitárius Naptár az 1929-ik közönséges évre. 136 l.

Erdélyi Magyar Unitárius Naptár az 1930-ik közönséges évre. 144+16 l.

Szerkesztik: Szent-Iványi Sándor és Varga Béla.

Erdélyi Magyar Unitárius Naptár az 1931-ik közönséges évre. 144+16 l.

Szerkeszti: Szent-Iványi Sándor.

Erdélyi Magyar Unitárius Naptár az 1932-ik szökőévre. 144+16 l.

Erdélyi Magyar Unitárius Naptár az 1933-ik közönséges évre. 80 l.

Szerkeszti: Ürmösi József. Grafic-Record nyomda.

Erdélyi Magyar Unitárius Naptár az 1934-ik közönséges évre. 112 l.

Minerva Rt. nyomda.

Erdélyi Magyar Unitárius Naptár az 1935-ik közönséges évre. 96+XVI l.

Erdélyi Magyar Unitárius Naptár az 1936-ik szökőévre. 112 l.

Unitárius naptár az 1937-ik közönséges évre.

A Dávid Ferenc Egylet választmányának megbízásából szerkeszti Benczédi Pál. Cluj [1936] 112 l. Pallas nyomda.

Unitárius naptár az 1938-ik közönséges évre, 112 l.

[A szerkesztő neve nincs feltüntetve.]

Unitárius naptár az 1939-ik közönséges évre. 112 l.

Unitárius naptár az 1940-ik szökőévre. 112 l.

Unitárius naptár az 1941-ik közönséges évre. 112 l.

Unitárius naptár az 1942-ik közönséges évre. 112 l.

Kiadja a Dávid Ferenc Egylet. Felelős szerkesztő: Benczédi Pál.

Unitárius naptár az 1943-ik közönséges évre. 112 l.

Kiadja a Dávid Ferenc Egylet. Szerkesztették Abrudbányai (Fikker) János dr. és Ferencz József [Kolozsvár, 1942] Máthé Ernő könyvnyomdája Budapest.

Unitárius naptár az 1944-ik szökőévre. 128 l.

Szerkesztette Ferencz József. Kiadja a Magyarországi Unitárius Egyház Dávid Ferenc Egylete. Kolozsvár [1943] Minerva nyomda. (1945-re nem jelent meg.)

Unitárius naptár az 1946-ik évre 72 l.

Kiadja az Unitárius Egyház Dávid Ferenc Egylete. [A szerkesztő neve nincs feltüntetve] Kolozsvár [1946] Minerva nyomda.

Erdélyi Unitárius Naptár. 1947. közönséges évre. 96 l.

Lengyel Albert nyomdája.

Erdélyi Magyar Unitárius Naptár az 1948-ik szököévre. 80 l.

Nagy nyomda.

Erdélyi Magyar Unitárius Naptár az 1949-ik évre.

Kiadja a román népköztársasági Magyar Unitárius Egyház Dávid Ferenc Egylete. Cluj-Kolozsvár (1948) 112 l. Lengyel könyvnyomda.

Sorozatok, füzetes kiadványok. Ezek összegyűjtése ma már a lehetőséggel határos. A legrégebbi a *Dávid Ferenc Egylet Kiadványai* sorozat. A két értesítő után az Egyletben elhangzott felolvasásokat tartalmazza különnyomat formájában. Ezek egy része a Keresztény Magvetőben, más része az UK-ben jelent meg. Mindössze az első négy füzet költségeit fedezte az Egylet. Az 1887. szeptemberi közgyűlésen, ahol elhatározzák az UK megindítását, ekként számol be Boros György a *Dávid Ferenc Egylet Kiadványairól*: „Jelenti a Választmány, hogy tekintetbe véve azt a körülményt, hogy az ilyen természetű felolvasások [mint az addig megjelent III. és IV. szám] a Keresztény Magvető révén olvasóközönségünk nagy részéhez, s különösen olyanokhoz, akik ilyenemű olvasmányokat olvasnak, eljutnak, de tekintve másfelől és főképpen azt, hogy amint az ilyen felolvasások tárgya természete hozza magával, s amint ennek vidéken működő egyleti tagtársaink is több ízben kifejezést adtak, a nagyközönségnek, s hiveink zömének nincsenek izléséhez és értelméhez alkalmazva, s mégül költségkímélés tekintetéből is a Választmány elhatározta, hogy a különnyomatok ilyenemű kiadása tovább folytatását egy időre beszünteti, fennhagyván, hogy az írók azzal ebben a tekintetben belátásuk szerint rendelkezzenek” (I. rendkívüli szám 7. l.) S hogy a szerzők saját költségükön is vállalják a különnyomatok készítését, azt már a következő bekezdésben említi: Brassai az V. számot 1000 példányban nyomatta ki. Egy-egy fontosabb felolvasás különnyomatos megjelentetését ezután is elhatározta a választmány. De éppen ez a kétsíkúság zűrzavarhoz vezetett a füzetek számozása terén. Eredetileg úgy tervezhették, hogy az első öt füzet egy kötetet tesz ki, bár két füzetben nincs a kötet kiírva, a sorozat IX. száma már a 2. kötet 1. szám (!) jelzéssel jön, a következő évben viszont egy újabb füzetnek (2. kötet 1. füzet) nincs folyamatos számjelzése. Ez a kötet 1899-ben eljutott a 11. füzetig, később elhagyták a kötetjelzést, mert 1903-ban már a 21. füzetnél tartottak, ami a sorozat XXII. számának felel meg. Feltehetően ez volt az utolsó füzet, mert a sorozat szerkesztője, Boros György főtitkár a jubiláris közgyűlésen mondott jelentésében huszoneköt füzetéről és két terjedelmes kötetéről ír. (UK 1924. 197. l.) Minthogy 1898-ban lezártnak tekinthették a Felolvasások II. kötetét, a sorozat III. köteteként adták Brassai felolvasásainak gyűjteményes kiadását majd egy év múlva az UK az évi számaiban megjelentetett 12 tanulmányt a IV. kötetbe gyűjtötték össze.

Még egy fontosabb és hosszabb életű sorozata van az Egyletnek, ezt a Székelyudvarhely-köri unitárius lelkészek jelentetik meg 1910 és 1934 között. Évente egy-két füzetet szándékoztak kiadni, de néha évekig állt a vállalkozás. Nagy érdeme, hogy átvészelte az I. világháborút. A világháború kitörésére utaló IX. szám előtt semmilyen, a megjelenési évre vonatkozó adat nincs a füzetekben. Mivel azonban Demeter Dénes, a fiókkör elnöke az 1911-es közgyűlésen jelenti (UK 1911. 221. l.) az

első két szám elkészültét, feltételezzük, hogy a sorozat 1910-ben esetleg 1911-ben indult. A XIV. füzet előszava szerint — bizonyára hosszabb szünetelés után — új szerkesztőgárdával új sorozatot kezdenek. Verseket, imákat, vallásos történeteket, elbeszéléseket, útibeszámolókat, sőt „szabad” fordításokat is tartalmaz egy-egy füzet. A munkatársak közül Gyallay-Pap Domokos (*Firtos vár ördöge, Bardocz Pálné méhei*), Józán Miklós és Pálos (Pálffy) Ákos (egy magánjelenet) nevét említjük. A legtöbb írást a szerkesztők jegyzik. Érdekességként utalunk rá, hogy az *Unitárius Keresztény Népnaptár* 1918-ra kiadott kötetét a rövid Naptár címmel a XI. számú füzetnek számozták, a következő években újra az eredeti címmel, számozás nélkül jelenik meg a *Népnaptár*.

Az Udvarhely-köri fiók 1901-ben, valószínűleg kolozsvári mintára, megindította *A Dávid Ferenc Egylet Udvarhely-köri Fiókjának Kiadványai* sorozatot. Ebből csak az I. füzetet láttuk, kérdéses, hogy megjelenetek-e további füzetek is. Néhány sorozaton kívüli munka szintén az Egylet támogatásával jelent meg Székelyudvarhelyen.

Egy másik erőteljes fiók, a Székelyudvarhely-köri ugyancsak sorozatot indított még 1897-ben, mi csak három füzetet tudtunk felkutatni. Ez esetben is bizonytalan a továbbiak megjelenése. A Maros-köri Dávid Ferenc Fiókegyletnek két kiadványát találtuk meg. Végül itt említjük az *Unitárius füzetek* sorozatot, amelynek első öt számán nincs utalás az Egyletre, a 6. szám már az UK melléklete, a 7. számon, mely az I. világháború után jelent meg kiadóként szerepel a DFE. Eredetileg a sorozat célja angol unitárius szerzők értekezéseinek magyar fordításban való terjesztése lehetett. Így a népi olvasóknak szánt hét írást, verset, fordítást, jelenetet tartalmazó 7. szám teljesen elűt az előzményektől.

A DFE-nek rengeteg elszórtan megjelenő kiadványa volt. Ami még bonyolítja a helyzetet: szinte valamennyi sorozatnak indult, úgyhogy 1—2 kötetet megért, torzóban maradt sorozatok, a távlati tervszerűsítés hiánya jellemzik az Egylet kiadói tevékenységét. A központi irányítás hiányát az is bizonyítja, hogy a kiadványoknak csak egy kis része került be az egykori Unitárius Kollégium könyvtárának állagába. Így 1935-ben Benczédi Pál sem tudta *A Dávid Ferenc Egylet története* című munkájának 78—79. lapjain az Egylet addigi kiadványait hiánytalanul felsorolni. Sőt, feltételezésünk szerint nagyrészt az UK hirdetéséből gyűjtötte össze a szerzők nevét és a dolgozatok címét, a kiadás évét vagy a mű terjedelmét nem is jelöli. Mi több, felvesz olyan műveket, amelyekben semmi nyoma az Egylet közreműködésének (*Brassai Sámuel emléke* Br. Petrichevich-Horváth Kálmán *Üdvözlő beszéde*). A Benczédi-féle jegyzékből a következő kiadványokat nem sikerült megszereznünk: Brassai Sámuel: *A lélek létezése* 1894; uő. *Egyetmás a hazugságról* 1896; Ferencz József: *A vallás* (valószínűleg ilyen című kiadvány nem is jelent meg, a *Vallásos dolgokról* egy címváltozata tévesztette meg Benczédit); Boros György: *Channing mint apostol* 1892; uő. *Egy az Isten* (Jókai reágyérő) 1894; uő. *Száz esztendő az unitarizmus múltjából* 20 l.; uő. *Értesítő a [nemzetközi?] unitárius konferenciáról* 1897, uő. szerkesztésében: *A DFE 40 éves jubileuma*; Kövári László: *A keresztény vallás* [bizonyára a bibliográfiákban szereplő *A keresztény család a helyes cím*]; Simó János: *Századvégünk nagyobb tévedései*; Grätz Mór: *Külföldi hangok az unitarizmusról* 1894; Ürmösi Kálmán: *Az egyházak szellemi élete*; Györfi Ferenc: *Szépészeti kívánalmak az egyházban*, Szolga Ferenc: *Hit és természettudomány* (a Székelykeresztúr-köri fiókegylet kiadása), Ürmösi Miklós: *A genfi Kálvin-ünnepély után*. Perczelné Kozma Flóra

felolvasásai közül az *Altruizmus a szociális munkában* (1907) Budapesten jelent meg, nem az Egylet kiadásában, ennek ellenére felolvasásként szerepelhetett az Egylet műsorán. A *szabadelvű teológia előnyei* című füzetet nem találtuk meg, viszont a *Felolvasások és közlemények a modern vallásbölcsezet és szociológia terén* (Patria Rt. Budapest 1908) című kötetben az író két Kolozsvárt elhangzott felolvasására bukkantunk: *Unitárius nők világa* 85—96. l., *A Dávid Ferenc Egylet és a Nők Világa* 97—100. l. Benczédi nem említi, az UK viszont többször utal Ürmösi Kálmán: *Mit várhatunk a kepe megváltásától* (1898. 24 l.) és Kis Sándor: *Az amerikai unitáriusok* (1908. 12 l.) című egyleti kiadványokra. (Egyiket sem láttuk.) A fenti dolgozatok többségét meg lehet találni az UK és a Keresztény Magvető köteteiben, minket kifejezetten az egyleti kiadású különnyomatok érdekelnének.

A verseket, cikkeket és imádságokat tartalmazó *Unitárius Konfirmációs Emlék* című könyvecske első kiadásáról 1902-ben ad hirt az UK (210 l.) Mi két kiadását láttuk, így a II.—IV. átdolgozást nem ismerjük, az V. (feltételezhetően utolsó átdolgozott) kiadás tartalma teljesen különbözik az eredetitől, képeket is tartalmaz.

Az alábbi bibliográfiát azzal a kéréssel bocsátjuk sajtó alá, hogy mindazok, akik a fent említett hiányzó kötetek valamelyikét egyházközségi vagy magánkönyvtárban megtalálják, s bármely más egyleti kiadású — itt fel nem sorolt — munkára bukkannak, értesítsék a Keresztény Magvető szerkesztőségét, hogy utólag kiegészíthessük a bibliográfiát.

A DÁVID FERENC EGYLET KIADVÁNYAI

I. szám 1885

Értesítő a Dávid Ferenc Egylet 1885. augusztus 29-én Kolozsvárt tartott alakuló közgyűléséről. Szerkesztette: Boros György titkár. Kolozsvárt, 1885. 46 l. Stein János nyomdája. [A tagok névsorával, megjelent 1500 példányban.] Ebből különnyomat. *A Dávid Ferenc Egylet alapszabályai.* 1885. Kolozsvár. 1885 8 l. Stein János nyomdája [200 példányban.]

II. szám 1886.

Értesítő a Dávid Ferenc Egylet 1886. augusztus 28-án Kolozsvárt tartott első rendes közgyűléséről. Szerkesztette: Boros György titkár. Kolozsvárt, 1886. 36 l. Magyar Mihály nyomdája.

III. szám 1836 (Felolvasások 1. füzet).

Dr. Brassai Sámuel *A jövő vallása* (Különlenyomat a Keresztény Magvető XXI. évi, 5. füzetéből.) Kolozsvárt, 1880 16 l. Magyar Polgár nyomdája. [1000 példányban, Boros György angol fordításában is kiadták.]

IV. szám 1886 (Felolvasások 1. kötet 2. füzet).

Kővári László: *A Keresztény család.* [500 példányban, nem láttuk egy példányát sem!]

V. szám 1887 (Felolvasások 1. kötet 3. füzet)

Dr. Brassai Sámuel: *Vallás és hit.* (Különlenyomat a Keresztény Magvető XXII. évf. 2. füzetéből (Kolozsvárt, 1887 16 l. Ajtai K. Albert (Magyar Polgár) nyomdája (1000 példányban)

- VI. szám 1887 (Felolvasások 1. kötet 4—5. füzet)
Kelemen Albert és Ürmösi Kálmán: *A vallástanítás reformja a Nép- és vasárnapi iskolákban*. Két értekezés. (Különlenyomat a Keresztény Magvető XXVI évfolyamából. Kolozsvárt, 1887 24 l. Ajtai Albert (Magyar Polgár) nyomdája.
- VII. szám 1887 (Felolvasások 6. füzet)
Dr. Brassai Sámuel: *Melyik az igazi tudomány?* (Különlenyomat a Keresztény Magvető XXII. évf. 6. füzetéből. Kolozsvárt, 1887. 16 l. Ajtai K. Albert (Magyar Polgár) nyomdája.
- VIII. szám 1887 (Felolvasások 7. füzet)
Hegedüs István: *A halhatatlanság kérdése a klasszikus irodalomban*. (Különlenyomat a Protestáns Közlöny 1887. évfolyamából.) Kolozsvárt, 1887 12 l. Ormos Ferenc nyomdája.
- IX. szám [1890] (Felolvasások 2. kötet 1. szám).
Férencz József: *Vallásos dolgokról*. Párbeszéd. (Melléklet az Unitárius Közlöny II. kötet 4. számához. Kolozsvárt. 1890 12 l. Gámán János örököse nyomdája.
[szám nélkül] [1891] (Felolvasások I. kötet 1. füzet)
Dr. Brassai Sámuel: *Jézus Istensége*. (Különlenyomat a Keresztény Magvető XXV. évfolyam 6. füzetéből (Kolozsvárt, 1891 30 l. Ajtai K. Albert nyomdája.
- X. szám 1894 (Felolvasások 2. kötet 2. füzet)
Ajtai János: *Híveink valláserkölcsei élete és lelkészeink teendője*. Az Unitárius Közlöny 1894. évi 2. száma melléklete, Kolozsvárt, 1894. 16. l. Gámán János örököse nyomdája.
- XI. szám 1894 (Felolvasások 2. kötet 3. [?] füzet)
Brassai Sámuel: *A lélek létezése*. [Nem láttuk!]
- XII. szám 1894 (Felolvasások 2. kötet 4. [?] füzet)
Boros György: *Egy az Isten*.
- XIII. szám 1895 (Felolvasások 2. kötet 5. füzet)
Simó János: *Egyházközségeinken kívül, szétszórta lakó híveink lelki gondozása*. Kolozsvárt, 1895. 16 l. Gámán János örököse nyomdája.
- XIX. szám 1899 (Felolvasások 2. kötet 11. füzet)
Iszlai Márton: *Az ének hatása az istentiszteletre*.) Jutalmazott pályamű.) 8 l. [Külön címlap nélkül.]
- XXII. szám 1903 (Felolvasások 21. füzet)
Boros György: *Sebes Pál torockói iskolaigazgató élete és hatása*. Felolvastatott a Dávid Ferenc Egyletben Kolozsvárt. Kolozsvárt, 1903. 20 l. Gámán János örököse nyomdája. [arcképpel]
- *
- Dr. Brassai Sámuel: *Nézetek a vallás eszméjéről*. Három értekezésben, [A III. V. és VII. szám egybekötve, mindegyik külön lapszámozással.] Kiadja a Dávid Ferenc Egylet. Kolozsvárt, 1887. Ajtai K. Albert nyomdája.
- *
- III. kötet Dr. Brassai Sámuel: *Nézetek a vallás eszméjéről*. Beszédék és felolvasások a Dávid Ferenc Egyletben. Kolozsvárt, (1898) 222 l. Gámán János örököse nyomdája. [500 példányban]
- IV. kötet *Tizenkét cikk az unitarizmusról*. Szerkesztette: Boros György. Kiadja a Dávid Ferenc Egylet. Kolozsvárt, 1899. Gámán János örököse nyomdája.

Előszó III—VI., Ferencz József: *Az unitárius vallás törvényesítése* 1—5., Boros György: *Az Isten eszméje unitárius fölfogás szerint* 6—10., Boros György: *A mi Jézusunk* 11—16., Csegezi László: *Jézus evangéliuma* 17—24., Kelemen Albert: *Egyházunk mozgató erői* 25—30., Kanyaró Ferenc: *Az unitárius egyház viszonya a többi protestáns felekezethez* 31—40., Boros György: *Az unitárius teológia irányzata* 41—48., Bedő Albert: *Az unitárius vallás tanításának hatása a jellemre* 49—54., Kővári László: *Az unitarizmus a nevelés és közoktatás szolgálatában* 55—57., Ürmösi Kálmán: *Az unitarizmus hatása Magyarországon* 58—64., Gálfi Lőrinc: *Az unitarizmus hazánkban és külföldön* 65—73., Simó János: *Eszményünk* 74—82.)

Orbán Balázs emléke. Írták barátai és ismerői. Szerkesztette: Boros György. Kiadja a Dávid Ferenc Egylet. Kolozsvárt, 1890. 32 l. Gámán János örököse nyomdája.

A Dávid Ferenc Egylet Népszerű Könyvtára. Szerkeszti: Boros György egyleti titkár.

I. szám *Képek az unitárius vallás történelméből*. Versbe foglalta Tarcsfalvi Albert. (Kolozsvár, 1896) 20 l.

A székelykeresztúri unitárius zsinat emléke. Az Unitárius Közlöny zsinati száma. Szerkesztette: Boros György. A tiszta jövedelem a D[ávid] F[erenc] E[gyletre], a Brassai és Orbán-emlékre fog fordíttatni. Kolozsvárt, 1899. 40 l. Gámán János örököse könyvnyomdája.

Unitárius füzetek

1. szám *Józan fölfogás a Bibliáról*. Írta: Street Kristóf Jakab. Fordította: dr. Boros György. Kolozsvár, 1904. 20 l. Az Ellenzék könyvnyomdája.

2. szám *Jézus az evangéliumban és a történelemben*. Írta: Carpenter Estlin J. Fordította: Józan Miklós. Kolozsvár, 1904. 26 l. Az Ellenzék könyvnyomdája.

3. szám *A keresztény hit öt pontja*. Írta: Dr. Martineau Jakab. Fordította: Gálfi Lőrinc. Kolozsvár, 1905. 24 l. Az Ellenzék könyvnyomdája.

4. szám *A kereszténység és a szociális munka*. Stopford Brooke nyomán Józan Miklós [írta]. Kolozsvár, 1906. 16 l. Gámán János örököse nyomdája.

5. szám *Unitárius kereszténység és polgári kötelességeink*. Írta: Dendy John B. A. Fordította: Ferencz József. Kolozsvár (é. n.) 10 l. Az Ellenzék könyvnyomdája.

6.* szám *Az unitárius vallás története és főbb vonásai*. Írta: dr. Crooker H. József. Átdolgozta dr. Boros György. Az Unitárius Közlöny melléklete. Kolozsvár (é. n.) 26 l. Az Ellenzék könyvnyomdája.

* A címlapon tévesen IV. szám van feltüntetve.

7. szám *Tűzhely mellett*. Kiadja a Dávid Ferenc Egylet. Szerkeszti Ürmösi József. [Kolozsvár, 1933] 16. l.

*

Fiatalság Barátja. Új sorozat.

2. szám *Rend- és illemszabályok*. Átdolgozta Tarcsafalvi Albert. Kiadja a Dávid Ferenc Egylet. Kolozsvárt, (1906) 8 l. Az Ellenzék könyvnyomdája.

*

A Dávid Ferenc Egylet Unitárius Konfirmációi Emléke. Kolozsvár, 1906. 32 l.

Unitárius konfirmációi emlék. V. átdolgozott kiadás. Kiadja a Dávid Ferenc Egylet. Kolozsvár, 1939. 32 l.

*

Az unitárius vallás Dávid Ferenc korában és azután. Írják többen (Szentmártoni Kálmán, Borbély Ferenc, Fekete Gábor, Boros György, Borbély István, Szinte Gábor, Vári Albert, Varga Dénes, Borbély György, Tóth György, Ferenc József, id. Dániel Gábor, Kiss Sándor, Csifó Salamon, Gálfi Lőrinc, Wendte Károly [Gál Kelemen fordításában], Carpenter J. Estlin, Pap Mózes, Perczelné Kozma Flóra, Petrichevich-Horváth Kálmán, Tarcsafalvi Albert], Szerkeszti: Dr. Boros György. Kiadja a Dávid Ferenc Egylet. Kolozsvárt, 1910. 195 l. Az Ellenzék könyvnyomdája.

Fekete Gábor: *Az unitárius vallás szabadságának alkotmányos biztosítékai*. Különlenyomat *Az unitárius vallás Dávid Ferenc korában és azontúl (sic!) c. művéből*. Kolozsvárt. 1910. 34 l. Az Ellenzék könyvnyomdája.

*

A Dávid Ferenc Egylet Kis Könyvtára

1. szám *A lámpával járó nő*. Tanulságos igaz történet. Írta Engel Ella. Kiadja a Dávid Ferenc Egylet [Kolozsvárt, 1912.] 12 l.

*

(Gyallay-) Pap Domokos: *Dávid Ferenc életrajza*. 1510-1579. Kiadja a Dávid Ferenc Egylet. Kolozsvárt, 1912 80 l. Gámán János örököse könyvnyomdája.

*

A nép barátja. A Dávid Ferenc Egylet népies kiadványa.

1. Kálnoki Károly: *A hívő és a hitetlen*. Cluj-Kolozsvár, 1926. 32 l. Corvin könyvnyomda.

2. Szent-Iványi Sándor: *Még csak egy féltév az élet*. Cluj-Kolozsvár, 1928 44 l. Corvin könyvnyomda.

A Székelykeresztúr-köri fiókegylet kiadásában:

A Dávid Ferenc Egylet Keresztúr-köri fiókjának kiadványa

I. szám Pap Mózes: *Miként nevelhet a tanító vallásos érzésű embert?* A fiók-egylet által jutalmazott pályamű. Székelyudvarhelyt, 1897. 16 l. Betegh Pál könyvnyomdája és könyvkötészete.

II. szám Pap Mózes: *Esszerűség és az unitárius vallás*. Felolvasatott a Dávid Ferenc fiókegyleti gyűlésen Gyagyban, 1900. március 14-én.

Megjelent a Keresztény Magvető unitár[ius] egyházi havi folyóirat
1900. év XXXIV. évf. 4. füzetében is. [Székelykeresztúron, 1900] 16 l.
A Szabó testvérek könyvnyomdája.

III. szám Dr. Boros György: *Az unitarizmus külföldön*. Felolvasás.
A Dávid Ferenc Egylet Keresztúr-köri f[iók] e[gyületének] közgyűlé-
sén Ujszék helyen tartotta dr. Boros György. Kiadja a D[ávid] F[er-
enc] E[gyület] Keresztúr-köri Fiókja. Kolozsvárt, 1901. 10 l. Nyoma-
tott Gámán János örökösénél.

*

Sándor János: *Az érdek*. Felolvasatott a Dávid Ferenc Egylet gyűlésén
Medeséren, 1903. június 3-án. Kiadja a Székelykeresztúr-köri Dávid
Ferenc Fiókegylet. 1903 16 l.

A Maros-köri fiókegylet kiadásában:

Ürmösi Kálmán: *Téves nézetek az unitarizmus felől és vádak az unita-
rizmus ellen*. Felolvasás, Írta és a Maros-köri Dávid Ferenc Fiók-
Egyletnek Ny[árád]gálfalván 1890. július 9-én tartott gyűlésén fel-
olvasta Ürmösi Kálmán szentgericei pap. Kiadja a Maros-köri Dávid
Ferenc Fiókegylet. Marosvásárhely, 1890, 16 l. A R[ómai] Kat[oliki-
kus] L[eány] isk[ola]

Emlékezés dr. Brassai Sámuelről a Maros-köri Dávid Ferenc Fiókegy-
letnek Kaálban 1898. augusztus 8-án tartott ülésében. *Emlékezésed*.
Írta és felolvasta Ürmösi Kálmán szentgericei unitárius lelkész.
Brassai emlékezete. Írta és elszavalta P. Szentmártoni Bálint buzahá-
zi unitárius tanító. Kiadja a Maros-köri Dávid Ferenc Fiókegylet.
Marosvásárhely, 1898. 24 l. Adi Árpád nyomdája.

Az Udvarhely-köri Fiókegylet kiadásában:

A *Dávid Ferenc Egylet Udvarhely-köri Fiókjának kiadványai*

I. szám *Unitárius élet Észak-Amerikában*. Felolvasás a Dávid Ferenc
Egylet Udvarhely-köri F[iók] E[gyületének] közgyűlésén Vargyason.
Tartotta dr. Boros György. Kiadja a Dávid Ferenc Egylet Udvar-
hely-köri fiókja. Kolozsvárt, 1901. 16 l. Gámán János örököse nyom-
dája.

*

A *szocializmus és teendőink a magyar társadalomban*. Írta: dr. Boros
György unitárius teol[ógiai] tanár és dékán. Felolvasás a Székely-
udvarhely-köri Dávid Ferenc Egyletben. Kolozsvár, 1906. 12 l. Le-
page Lajos könyvnyomdája.

*

Dávid Ferenc Füzetek. Szerkesztik: Demeter Dénes, Péter Sándor, Ür-
mösi József. Kiadják a Székelyudvarhely-köri unitárius egyházköz-
ségek és lelkészek. Nyomtatott Csakay Péter könyvnyomdájában
Tordán.

I. füzet (1910?) 20 l.

II. füzet 16 l.

III. füzet 16 l.

Kapható homoródszentpáli unitárius lelkészi hivatalnál.

IV. füzet 16 l.

V. füzet 16 l.

VI. füzet 16 l.

- VII. szám 16 l. (Új címlappal)
Nyomatott Hermann József könyvnyomdájában Homoródalmáson.
- VIII. szám 16 l.
- IX. szám (1914?) 32 l.
- X. szám 32 l.
Lecsek D. fia könyvnyomdája. Székelyudvarhely.
- XI. szám (1917) 32 l. Szerkesztik: Péter Sándor és Ürmösi József *Naptár [az] 1918. évre*. Kapható a homoródszentpáli és városfalvi unitárius lelkészi hivataloknál.
- XII. füzet 16 l. Szerkesztik: Balázs András, Vári Domokos, Zoltán Sándor unitárius lelkészek. Kiadja a Székelyudvarhelyi Unitárius Lelkészkör. Kapható a szerkesztőknél. Globus-könyvnyomda (Csiki Albert). Odorheiu.
- XIII. füzet 16 l.
- XIV. füzet 1931 16 l. Szerkesztik: Bárány József, Dobai István, Vári Domokos, Kövári Jakab unitárius lelkészek.
- XV. füzet 1932 16 l.
- XVI. füzet 1932 16 l.
- XVII. füzet 1933 16 l.
- XVIII. füzet 1934 16 l.

Az Ifjúsági Kör kiadványai:

Gyallai (Pap) Domokos: *Dávid Ferenc búcsúzása*. Történelmi színjáték egy felvonásban. Kiadja a Dávid Ferenc Egylet ifjúsági köre. [Kolozsvar, 1929] 16 l.

Az ardeali magyar ifjúság önvédelme. A Dávid Ferenc [Egylet] IX-ik ifjúsági konferenciáján előadta: dr. Fazakas János ügyvéd. A Dávid Ferenc Ifjúsági Egyesület kiadása. [Pallas könyvnyomda, Kolozsvar, 1936] 24 l.

Ifjúsági Daloskönyv. Egyházi énekek, népdalok, fordítások, diákdalok és egyesületi indulók gyűjteménye. Összeállították: Balázs Ferenc, Szent-Iványi Sándor, Mikó Imre. Kiadja a Dávid Ferenc Ifjúsági Köreinek Egyetemes Szervezete. Cluj-Kolozsvar, 1931. 68 l. Litografiai Schildbrant. [44 dal szövege és kottája].

FARAGÓ JÓZSEF

KRIZA JÁNOS VERSEI „KISEBB GYERMEKEK SZÁMÁRA“

Kriza János verseinek jegyzékét Antal Árpád állította össze.* A jegyzék felőleli mind a kéziratban maradt, mind a nyomtatásban megjelent versek könyvészeti adatait, vagyis szerzője kiaknázott minden addig ismert és hozzáférhető forrást a lehető teljesség megközelítése végett. Így az eredeti versek száma — tehát a műfordítások nélkül — 248; két kétes hitelű és keltezésű darabot mellőzve 246.

* Antal Árpád, Faragó József, Szabó T. Attila: *Kriza János*. Három tanulmány. Második, átdolgozott kiadás. Kvár 1917. 235-244.

Nyilvánvaló, hogy az egykorú hírlapok, folyóiratok, kalendáriumok, iskolai olvasókönyvek, irodalmi antológiák és egyéb kiadványok betűtengere mind Krizának, mind kortársainak számos olyan kisebb-nagyobb művét rejtegetheti, amelyek csak minden elképzelhető forrás teljes könyvészeti feldolgozása után válhatnak a tudomány és a művelődés közkincsévé. Alább egyik ilyen természetű felfedezésemre, közelebbről Gáspár János *Csemegék* című gyermekkönyvének Kriza-verseire szeretném irodalmunk kutatóinak figyelmét felhívni.

A Gáspár és Kriza együttműködésére vonatkozó utalások a szakirodalomban eddig sem voltak ismeretlenek, ám csak utalások maradtak a részletek, illetőleg a tények pontos feltárása nélkül. A kutatást a gyermeknemzedéktől szétolvasott *Csemegék* könyvészeti ritkaságán túl az a körülmény is hátráltatta, hogy Gáspár — első látásra megelégedett munkatársainak egyszerű felsorolásával, s ezért mostanáig egy kutatónak sem jutott eszébe, hogy a *Csemegék* mindhárom kiadását tüzetesen átnézzé és összehasonlítsa.

E három kiadás a következő:

Csemegék olvasni még nem tudó gyermekek számára. Kvár 1848.

Csemegék kisebb gyermekek számára. Második javított, nagyszámú verscsemegék, s két színezett képpel bővített kiadás. Kvár 1854.

Csemegék kisebb gyermekek számára. Harmadik javított és bővített olcsó kiadás, néptanodák számára. Kvár 1863. — Ugyanez „olcsó kiadás, néptanodák számára” helyett „képes díszkiadás”-ban.

Ezúttal mellőzve a *Csemegék* népköltészeti anyagát és jelentőségét, a továbbiakban Kriza itt közölt saját verseinek jegyzékét igyekezem összeállítani.

Az első kiadás csak prózában írt kis tanítómeséket tartalmaz, szerzőik nevének feltüntetése nélkül. Mivel ezek egyikét sem Kriza írta, tárgyuk szempontjából mellőzhetők.

A „nagyszámú verscsemegék” a második kiadásban jelentek meg, s most olvashatjuk első ízben, *A második kiadáshoz* című utószó 203. lapján Gáspár kis eligazítását a versek szerzőiről: „A Verscsemegéknél földolgozótársam és segédem vala a kisdedek kedélyvilágát teljesen ismerő s nyelvöket oly szerencsés tapintattal kezelni tudó Fekete Mihály, nevelőpajtásom; aztán Gyulai Pál és Kriza János barátaim, amaz kérésemre még 1852 elején dolgozá a fölvettem költeményeket, emez pedig folytonos érdekléssel és tanáccsal kíséré mindvégig vállalatomat.”

Gáspár megjegyzése Krizáról pontatlan, mert amint látni fogjuk, Kriza a kötetben a „folytonos érdek és tanács” mellett 15 versével is szerepelt, ezeket pedig ugyanúgy idejében át kellett adnia a szerkesztőnek, mint Gyulai a maga 12 versét.

A versek névtelenségét a harmadik kiadás végén, a 324. lapon egy kis eldugott jegyzék oldotta fel *Dolgozótársaim cikkei* címmel. Rövid ez a jegyzék, mert Gáspár a lehető legtakarékosabb megoldást választotta: egy-egy munkatárs neve után a kötetben közölt prózai, illetőleg verses műveinek mindössze a sorszámaint sorolta fel. Így azonosíthatók a többi közt Kriza versei is.

Mivel ezek a versek, bár névtelenül, de már második kiadásban is mind nyomdafestéket láttak, előbb vegyük számba ebben a kiadásban Kriza szerepét. Alábbi jegyzékünk a vers sorszámát, címét és lap-

számát tartalmazza; amelyiknek nincs címe, annak a kezdősortát idézem, utána három ponttal:

II. *Ólben és térden tartott kisdedek játékrímei* című fejezetben:

34. *Kis Katona*. 108—109.

XI. *Vallásos hangok és imák* című fejezetben:

255. *Isten szeme*. 183.

257. *Mit mond a virág?* 184.

258. *Miért van templom?* 184.

259. *Vasárnap*. 184—185.

Reggeli imák című alfejezetben:

261. *Lelkem, testem oly vidám* ... 185.

262. *Jól aluttam, már fölkelek* ... 185—186.

Estéli imák című alfejezetben:

264. *Szemeimre száll az álom* ... 186

265. *Almos vagyok, úgy alhatnám* ... 186.

Étel előtti fohászok című alfejezetben:

267. *Atyánk! te terítél asztalt* ... 187.

268. *Étvágyunk van, jó Istenünk* ... 187.

269. *Isten, kitől minden áldás* ... 187.

270. *Áldd meg Isten asztalunkat* ... 188.

Étel utáni fohászok című alfejezetben:

271. *Mind jól esett, amit ettünk* ... 188.

274. *Az étvágó a miénk vala* ... 188.

A *Csemegék* harmadik kiadásáról tudnunk kell, hogy két nyomdai változata: az „olcsó kiadás” meg „a képes díszkiadás” lapszámozása eltér egymástól. Az eltérést a képek beiktatása okozta: Gáspár a versek sorszámozását megőrizte, a képek beiktatása miatt azonban a lapokat át kellett tördelni, miáltal a két változat lapszámozása eltolódott egymástól. Alábbi jegyzékünk ennek megfelelően két lapszámot ad: az első az olcsó, a második a díszkiadás lapszámát jelzi. Mivel a kiadás beosztása azonos a második kiadás beosztásával, ismétlések elkerülése végett mellözöm a fejezetek és alfejezetek címét:

59. *Kis katona*. 142—143 / 144—145.

391. *Isten szeme*. 268—269 / 280.

393. *Mit mond a virág?* 269 / 280—281.

394. *Miért van a templom?* 269 / 281.

396. *Vasárnap*. 270. / 281—282.

404. *Lelkem, testem oly vidám* ... 274/285.

405. *Jól aluttam, már fölkelek* ... 274/285—286.

407. *Szemeimre száll az álom* ... 274 / 286.

408. *Almos vagyok, úgy alhatnám* ... 275 / 286.

410. *Atyánk! te terítél asztalt* ... 276 / 287.

411. *Étvágyunk van, jó Istenünk* ... 276 / 287.

412. *Isten, kitől minden áldás* ... 276 / 287—288.

413. *Áldd meg Isten asztalunkat* ... 276 / 288.

414. *Mind jól esett, amit ettünk* ... 276 / 288.

417. *Az étvágó a miénk vala* ... 277 / 288.

Eszerint a harmadik kiadás változatlanul megismételte a második kiadás verseit. Amennyire azonosítanom sikerült, Antal Árpád könyvészeti jegyzékéből valamennyi hiányzik, így Kriza költői életművére vonatkozó ismereteinket 15 eddig számon nem tartott kis vers adataival sikerült gyarapítanunk.

A *Csemegek* átnézése adta azt az ötletet, hogy Gáspár valószínűleg iskolai olvasókönyveiben is közölhetett Kriza-verseket. Ismeretes ugyanis, hogy — Kovácsi Antallal társulva, — kora legszorgalmasabb tankönyvírói közé tartozott, és osztályról osztályra haladva, sorozatban adta ki azokat a tankönyveit, amelyeknek egyike-másika még hathét kiadást is megért. Mindezeket azonban a tanulók úgy szétolvasták, hogy a könyvtárakban szinte semmi sem maradt meg belőlük, sőt még teljes jegyzékük sem ismeretes, hiszen több olyat találtam, amely hiányzik Szinyei József monumentális műveiből, a *Magyar írók élete és munkáiból*. Egyikükben Antal Árpád talált és iktatott be jegyzékébe 238—239. sorszám alatt két olyan verset, amely sehol másutt nem jelent meg. A magam kutatásai, több olvasókönyv ismeretében, három tanulságot kínáltak: egy részükben Kriza nem szerepelt; más részükben a *Csemegek*ből már ismert versekkel szerepelt; Végül szerepelt olyanokkal is, amelyek sehol másutt nem jelentek meg, így hát valószínű, hogy újabb felkérésre írta azokat. Mindebből, de főleg az utóbbiakból következik, hogy Kriza teljes költői életművének ismerete végett kívánatos volna Gáspár János összes tankönyveit átnézni, ha erre lehetőség adódik.

Túlzás lenne azt állítani, hogy a fönnebb felsorolt, „kisebb gyermekek”-nek szánt költemények, azokkal együtt amelyek a tankönyvekben bizonytalán még mindig lappanganak, Kriza költői arcképét lényegesen megváltoztatnánk. Tény viszont, hogy ez az arckép tovább gazdagodott, hiszen Kriza gyermekverseit soha senki meg sem említette, holott kétségtelenül megérdemelnek legalább néhány sort mind az ő életművében, mind múlt századi gyermekirodalmunk történetében.

MERT KÖZÜLÜNK SENKI SEM ÉL ÖNMAGÁNAK

Dr. Kovács Lajos püspök 80 éves

Az Egyházi Képviselő Tanács 1989. november 30-án ünnepi gyűlésben köszöntötte, a hálát és szeretetet érzéseinek jegyében, a 80. életévét betöltő Püspök áfiát.

A gyűlést dr. Barabássy László főgondnok nyitotta meg: „Szerezzel üdvözlöm ülésünkön megjelent tanácsos atyánkfiait, s mielőtt tárgysorozatunk tárgyalását elkezdenénk, engedjék meg nekem, hogy előjáróban magam és Egyházi Képviselő Tanácsunk nevében szívem teljes melegével forduljak Főtisztelendő Püspök urunkhoz és felköszöntsem 80. születésnapja alkalmából.

Hogy mit jelent nekünk, egyházunknak és minden egyes hívünknek Főtisztelendő Urunk még mindig fiatalos lendülete, hivatásának, feladatainak maradéktalan és fáradhatatlan betöltése és teljesítése, erről külön kell beszélnem, hiszen mindannyian ismerjük és nagyra becsüljük. Ha olykor aggódunk, hogy állandó és mindent vállaló, egyházunk érdekében kifejtett sokoldalú tevékenysége, egyházközségi lá-

togatásai, utazásai túlságosan igénybe veszik, hálás szívvel fordulunk mindenható Atyánkhoz, ki gondviselő jóságával Főpásztorunk fiatalos erejét, egészségét, munkaképességét mindannyiunk örömeire, egyházi életünk biztosítására megadta és megadja, és hívő alázattal kérjük, hogy ezt az elkövetkező sok éven keresztül is adja meg."

Ezután dr. Erdő János főjegyző az egyházi központ nevében köszöntötte a jubiláló Főpásztort: „Nagy áldása Istennek, hogy a gyorsan tovatűnő időben ajándékoz nekünk olyan pillanatokat is amikor nemcsak az idő néz szembe velünk, hanem mi is szembe nézünk az idővel. Ilyen ünnepi alkalom ez a mai is, amikor az egyházi központ nevében tisztelettel és szeretettel köszöntjük Főtisztelendő dr. Kovács Lajos püspök urat abból az alkalomból, hogy november 13-án Isten jóvoltából, betöltötte 80. életévét.

Életének erőforrása és meghatározója az Istenben való hit volt. Ez formálta egyéniségét, ez volt tudásának és igazságkeresésének táplálója. Életének 80 évét töretlen hittel és nagy tudással, mély felelősségérzettel és önfegyelmekkel vállalt egyházi és társadalmi, hazai és külföldi szolgálatainak sokfélesége és kiteljesedése jellemzi. Életének értelmét és feladatát abban látta, hogy Jézus tanítványa, evangéliumának hirdetője legyen. Tevékenységének jellemzője az igazság keresése és a hűség volt, a hit és a világ dolgaiban egyaránt. Mind egyházi, mind világi szolgálatában hirdette a szeretet, a megbékélés és megértés evangéliumát.

Isten akarata, az evangélium iránt érzett szeretet és alázat, a szó igaz értelmében vett biblicitás teszi világossá és érthetővé előttünk azt is, hogy ő az evangélium embere, teológus, maradt. A ma élő egyházi nemzedék fokozottan érzi a biblikus orientáció kötelező parancsát, a Szentíráshoz, az egyetlen zsinormértékhez való visszatérés igényét.

A humánus iránti szilárd elkötelezettsége, szellemi magatartása, a népek testvériségének eszméjét hirdető tudatossága, a közösségi gondokkal való összeforrottsága példamutató a mai és holnapi nemzedékek számára.

Jó dolog a visszaemlékezés, mert alázatra és hálára indít, mert elégtételt nyújt, a mérleg pozitívuma pedig bizakodást ad az előretekintéshez. Előttünk áll Főtisztelendő Püspökafia 80 esztendejének minden szépsége és értéke, áldásokban és jó szolgálatokban teljes tartalma. Örömmel mondhatjuk: a jó Isten megsegített úgy, hogy áldássá lehetett önmaga, családja, egyháza és népe javára.

Amikor így emlékezünk, kívánjuk, hogy soha ne fogyjon el szívéből a szeretet, mely „mozgat napot és minden csillagot". Egyben kifejezzük készségünket, hogy mint közvetlen munkatársai további szolgálatában teljes hűséggel, ragaszkodással és szeretettel vesszük körül, és leszünk segítségére."

Kolcsár Sándor, marosvásárhelyi esperes-közügyigazgató, az egyházkörök nevében beszélt: „Tizenhét évvel ezelőtt, Székelyudvarhelyen Zsinati Főtanácsunk teljes egyhangúsággal, legbelső meggyőződésünk szerint Főtisztelendőségében a minden tekintetben megfelelő embert emelte Dávid Ferenc székébe és örökébe. A szolgálat, amelyre vállalkozott, terhes, de gyönyörűsége szolgálat: nép- és egyházzolgálat. Az egyház, akit erre a szolgálatra kiemelt, attól sok mindent vár. A következőkben ezekről az elvárásokról kívánok beszélni.

Legyen a püspök pásztor, a nyája életét hűséggel és szeretettel vi-
gyázó ember. Főtisztelendőséged jó pásztor. Igazolja az a tény is, hogy

egyházközsegeinket kivétel nélkül végiglátogatta. Nagy és szép szolgálat volt. Hitet önteni, az egyház mellett megerősíteni az embert.

Legyen a püspök törvényeink fölött örökös ember. Egyházunkban a törvényesség mindenkit kötelez. Ismeretlen az egyszemélyű döntés. Mivel a döntések közösek, a felelősség is közös. Mindazért, ami történt, együtt vállaljuk az Isten és ember előtti megmérettetést.

Legyen a püspök Jézustanítvány. Legyen szelíd, jóságos. Szeresse az egyházban élőket, de szeressen minden embert. Főtisztelendőséged szíve és hivatali ajtaja mindig nyitva volt meghallgatni, segíteni a tájékozatlanokat, a segítséget várókat. A püspöki lakás és püspöki hivatal nem külön világ volt, hanem mindig kész a másik ember szolgálataira.

Legyen a püspök okos, a ma feladatait tisztán látó ember, aki a mában a holnapot szolgálja. Az okosság nélkülözhetetlen. Zavartság és zavarodottság bőven van a világban. Ilyen körülmények között biztos kezű kormányos, következetes, tisztán látó és helyesen cselekvő emberekre van szükség. Ezt a magatartást magától értetődően a püspöktől elvárja a közösség. Egyházunk nem csalódott elvárásaiban. Hála Főtisztelendőséged higgadt, okos személyiségének egyházunk hajója belső konfliktusok nélkül halad a zátonyos vizek között.

Egyházunk hívei és vezetői ezt a személyiséget támogattuk szolgálata elvégzésében az elmúlt 17 év alatt. Kivánjuk a jó Istentől, hogy még sok esztendőn keresztül állhassunk munkatársaiként oldalán."

Dr. Fazakas Miklós, a Jogügyi Bizottság elnöke, az egyháztagok nevében mondott köszöntőt: „Tíz évvel ezelőtt ugyanezen teremben egyházunk vezetősége megható ünnep keretében köszöntötte Főtisztelendő urat 70. születésnapja alkalmából. Ma ugyanitt ugyanezt tesszük de az elmúlt tíz év jelentőségének felfokozott hatása alatt a 80. születésnapon. Tudjuk, az emberi élet igazi mércéjét nem az évek száma, hanem azok teremtő ereje adja meg, s ez a magyarázata, hogy vannak hosszú életek, amelyek nyom nélkül eltűnnek és vannak rövid életek, melyeknek értékei felett évszázadok osztoznak.

Főtisztelendő úr 80 éve tisztán áll előttünk. Már csak pusztán püspöki élethivatásával is elgondolkoztat bennünket s egyben kötelez, hitelképesség jelentőségével állapítsuk meg, minek tulajdonítsuk életének elért sikereit? Legilletékesebb feleletet erre ezelőtt tíz évvel válaszbeszédében Főtisztelendő úr adta s minden szerénysége mellett elismerni kényszerült érdemeit az édesapai nevelésnek, irányításnak, útmutatásnak tulajdonította. Ez az édesapa pedig néhai Kovács Lajos unitárius esperes volt.

Mindemellett Főtisztelendő úr életművének legdúsabb forrását én máshol, még mélyebb rétegekbe keresem. Eredője ennek az, ami egészen egyedi s ami az ösztönt, az átöröklést, a nevelést, a tanulást, az önképzést szétválaszthatatlan egységben rejtőzik el. Csak a kifürkészhetetlen mélységből törhetett felszínre az a kivételes emberi jószág, püspökhöz illő vallásos hit, rendkívüli, fáradságot nem ismerő testi erőfeszítés, mely mindannyiunk előtt köztudomású.

Az elmondott ünnepélyes ízű fogalmak után, pillanatig feledjük el, hogy ünnepet ülünk, vonuljunk vissza a tények kézzel tapintható tereire, s nézzük az eredményeket, melyek alátámasztják az elmondottakat. Egyháztörténeti fontosságú tény, Főtisztelendő úr püspöksége alatt egyházunkban új egyházközsegek alakultak, hol először búgott fel az unitárius harang. Ezáltal térképeink meggazdagodtak.

S mintha szűk lett volna Főtisztelendő úr számára az itthoni tér, már jelzett határtalan életenergiája révén, mely mindig a jövőbe fűrkészett, talán számban s kilométerekben ki sem számítható utakat tett meg, nemcsak szomszédos országokban, nemcsak Európában, hanem a tengeren túl, mindenütt, hová elhivatottságának ihlete hívta. Magában az utak és kilométerek száma semmitmondó. Azok az erkölcsi és szellemi csomagok, melyekben tőlünk szállította a mi egyházunk szintiszta szeretetét, cserébe hozta vissza idegenből az elismerést, részünkre felbecsülhetetlenek, ezen szellemi-erkölcsi szállítmányával szolgálta év-tizedeken át korunk legmagasztosabb eszméit az emberiség, a testvériség s mindenekfölött a különböző felekezetek közti egyetértés gondolatát."

Török Áron, sepsiszentgyörgyi lelkész, a lelkészi kar nevében többek között a következőket mondotta: „Személyemnek, megtisztelő, lelkemnek kedves kötelesség, midőn egyházunk szolgáló lelkészeinek nevében köszönteni kívánom Főtisztelendő püspök urat 80 éves születésnapja alkalmából. Amikor ezt teszem, szavakba szeretném foglalni köszöntőmet, egy életet képzelek magam elé, melyről egyöntetűen valljuk, hogy icazi önmagát valósította meg; egy életút rajzolódik ki lelki szemeim előtt, melynek érdemszerinti felfelé ívelő voltát, közülünk senki nem vonja kétségbe. S ha kérdezzük, hogy mi segítette hozzá ehhez a rendkívüli önmegvalósításhoz, a figyelemre méltó életút alázatos, jó és balsorsban egyaránt türelmes járáshoz, a válasz egybehangzó: istenfiúságának, jézustanítványságának mélységes érzete és tudata, melyet a kettős szeretetparancs táplált és erősített szüntelen. Így tudta eddig és tudja ma is megharcolni a hitnek apostol szerinti szép harcát, így tudott és tud ma is szabályszerűen küzdeni mindazért, ami szép, nemes, fenséges, eszményi értéke az életnek, hogy annak koronáját jókedvűen ajándékozza neki az isten. Mindezek tudatában is azonban azt mondjuk, hogy hosszú az út a kissolymosi bölcsőtől a püspöki székhöz, az életre eszméléstől a 80 esztendőig, még akkor is, ha valaki ezt az utat, illetve ennek több mint kétharmadát Jézus gyönyörűséges igájában járta meg. Nagyon szeretheti Isten — mondjuk mi — azt a gyermeket, aki a nyolc évtized mérföldkövéhez fiatalon érkezik s 75000 unitárius hitének és életének igaz jó pásztora tud lenni ma is, éppen olyan fényerővel világítva, éppen olyan hőfokkal melegítve ezeknek a lelkeknek és életeknek, mint tizenhét és fél évvel ezelőtt, püspökké választása és szentelése esztendejében.

Mit kívánhatnánk e kedves alkalommal, mi, lelkészek „szépet és jót” a Főtisztelendő Püspök úrnak? Csak azt, hogy áldja meg az Isten és tartsa meg drága életét, nemes szívét még számos éven át nekünk. A népnek, melynek hű fia; az egyháznak, melynek gondos, jó pásztora s a jézusi eszményi világnak, Istenországának, melynek példamutató képviselője."

Szabó Dezső kolozsvári lelkész a tanítványok nevében szól. „Megható meleg érzés végighallgatni az üdvözlő szavak szépségét, magasztosságát, mélységét és igazát. Megható érzés felállni a tanítványok nevében, mert egész életünk a tanulásé. Megkezdjük megtanulni a szót, a beszédet, a járást, az írást-olvasást; s elindulunk életcél választani és megtanuljuk hivatásunkat. En és itt még sokan, akkor léptük át a Teológiai Akadémia küszöbét, amikor még romok vetek körül, amikor nagy kérdés volt az útkeresés és úttalálás, s amikor beléptünk a tanterembe, hogy újat tanuljunk, a tanár úr úgy fogta meg a kezünk, hogy abban a

kézfogásban egyben a Jézus kezét is megfogtuk. Atléptük az Istenország küszöbét, kitarult előttünk az a világ, amelyet az evangélium világának hívunk. A biblia-teológia tanára meleg szívével, emberségével, szeretetével, tanácsával, segítségével mellénk állt, hogy lelkészek lehessünk, s az általa tanított, a Jézus által hirdetett Istenországnak munkásai lehessünk.

Negyven év után a 80. születésnapon úgy érzem, mint tanítvány, nem tehetek nagyobb tanúbizonyságot arról, hogy megtanultuk dr. Kovács Lajostól a bibliateológiát, minthogy Pál apostolnak egy mondatát olvasom, úgy, mintha a tanár úr mondaná: „Tartsátok meg a tudományt, amelyre akár beszédünk, akár levelünk által tanítottatok.” Mi ezt a tudományt megtartjuk s az ünneplés pillanatában, a 80 év magasztos percében úgy érzem, tiszta lelkiismerettel három köszönetet kell elmondanom: köszönöm edesanyák, köszönöm a csókot, a szót, amelyet szívünkbe és ajkunkra tettetek! Tanítónénik és tanítóbácsik! köszönöm, hogy a betű országába bevittetek, és köszönöm Tanár Úr, hogy teológust, lelkészt formált belőlünk! A jó Isten éltesse!”

Az üdvözetekre adott válaszában Püspökafia a következőket mondotta:

„Ezelőtt 10 esztendővel, 70 éves születésnapomon egyházunk nagyszabású ünneplésben részesített, amelyen egyházi és világi vezetőink mellett testvéregyházaink püspökei is részt vettek. Ez alkalommal ez az egyház és családom által közösen rendezett köszöntés csupán egyházi közösségünkre korlátozódik. Úgy érzem, hogy mi, az Egyházi Képviselő Tanács tagjai és egyházi központunk munkatársai, akik ma itt egybegyűltünk, hitben, meggyőződésben, lélekben egymáshoz nagyon közel állunk és együtt megbonthatlan egységet alkotunk. Mindnyájan itthon érezzük magunkat ebben a meghitt, bensőséges teremben, ahol egyházunk 9 évtized óta alapvető jelentőségű döntéseket hozott, és ahol mind a mai napig fáradhatatlan kitartással és jövőbe vetett feltétlen bizalommal jut egyházunk és népünk iránti szent felelősségünk újra meg újra kifejezésre.

Több mint 51 éve állok egyházunk szolgálatában mint gyakorló lelkész, mint teológiai tanár, mint egyházi főjegyző és végül több mint 17 éve mint püspök. Jól esik erre a hosszú, eseményekben gazdag időszakra visszatekintennem és lelki szemeim elé vetítenem azoknak az egyházi és világi hittestvéreimnek nemes alakját, akikkel nyugalmas, békés időkben és nehéz körülmények között egyaránt; együtt dolgozva és imádkozva minden erőnkkel igyekeztük drága egyházunk zászlaját magasan tartani. Közülük már sokan átalmentek az örökkévaló világba, de áldott emlékü szívünkben tovább él. Mert mi az előttünk jártak szellemének örökösei, továbbhordozói vagyunk. Amint azt áldott emlékü, egykori főgondnokunk, Mikó Imre mondta, a múlt nem mögöttünk, hanem alattunk van. Nekünk, akik a dicsőséges múlt nemes alapzatán rendíthetetlenül állunk, az a szent hivatásunk, hogy a Jézus által hirdetett eszményi életet, szereteten alapuló testvéri lélekközösségünk magasrendűségét szöszékeinken és mindennapi cselekedeteinkkel szüntelenül hirdessük, annak megvalósulásáért éljünk, és hűségünkről, ha kell, életünk feláldozásával is lépten-nyomon tanúbizonyságot tegyünk.

Ez a nemes cél irányította az én életemet, gondolkozásomat és cselekedeteimet is minden időben. Gyarló módon, tévedéseken és botlások kör át, de tiszta lélekkel, nemes szándékkal igyekeztem a szeretet, a megértés, a mások iránti tisztelet és megbecsülés szellemében hivatást

teljesíteni, olyan lelkülettel, amelyet a gyűlöletnek, a bosszúállásnak és alantas indulatoknak még az árnyéka se homályosított el soha.

Ennek az evangéliumi életprogramnak a munkálásában mint püspök mindig magam mellett éreztem munkatársaim, kedves barátaim, egyházunk főjegyzője, főgondnokaink, felügyelőgondnokaink, teológiai tanáraink, espereseink, lelkészeink, világi híveink, központi tisztviselőink és alkalmazottaink önzetlen támogatását, jóindulatú segítségét, őszinte bizalmát és meleg ragaszkodását. Ez adott nekem újra meg újra erőt és legyőzhetetlen hitet a nehéz, megpróbáló, kísértésekkel teli időkben is. Amit mint eredményt felmutathatok, velük együtt értem el. Ezért szívem tele van hálával és köszönettel.

Köszönöm gondviselő Istenünknek, hogy püspöki tevékenységem során otthonom, irodám és szívem munkatársaim és híveim előtt mindig nyitva állott; hogy egyházunk egyházi és világi vezetőivel, lelkészeinkkel és gyülekezeteink tagjaival állandó lelki kapcsolatban álltam, és valahányszor csak megtehettem, lelkészi értekezleteken, lelkészi be-köszöntőkön és kibúcsúzókon, temetési szertartásokon és egyéb alkal-makkor híveimmel együtt voltam, velük kezet szorítottam és imádkoztam azért, hogy mi mindannyian Istenben való feltétlen bizalommal, igaz emberséggel, evangéliumi lelkülettel, szent felelősségérzettel és meg-dönthetetlen élniakarással a reánk háruló feladatokat maradéktalanul elvégezzük. Köszönöm Istenünknek, hogy az utóbbi évek során anya- és leányegyházközseink túlnyomó részét feleségemmel, espereseinkkel és egyházi központunk szakelődóival együtt meglátogathattam. Szavak-ban kifejezni nem lehet, hogy ezeknek a látogatásoknak milyen építő hatásuk volt, s hogy híveink mily nagy szeretettel vártak és fogadtak.

Azt is Isten iránti hálaadással említem meg, hogy határainkon ki-vül több alkalommal is Világszövetségünk különböző gyűlésein részt vehettem és főképpen elnöki minőségben, de úgy is, mint Világszerve-zetünk Vezető Tanácsának a tagja, egyházunkat képviselhettem. Azt is örömmel közölhetem, hogy a három héttel ezelőtt tartott frankfurti gyű-lésen Világszövetségünk elnöe, dr. Eugene Pickett, a tanácsstagok je-lenlétében 80. születésnapom alkalmából szeretettel üdvözölt, értékel-te közel 2 évtizedes munkámat és érdemeim elismeréseképpen értékes ajándékban részesített.

Kedves Atyámfiai, Testvéreim! Meghatottan, őszinte hálával meg-köszönöm a kedves, szívből jött köszöntéseket, és az elmondottak után befejezésül még az alábbiakat szeretném elmondani.

Ezelőtt 10 esztendővel a püspöki lakásban tartott ünnepi vacsorán egy középkori rabbi-történet kapcsán hitet tettem arról, hogy amíg Isten akaratából életem gyertyája égni fog, minden örömmel egyházunk-nak és népünknek kívánok szolgálni. Est most mély meghatódottsággal és alázattal így szeretném kiegészíteni: a reám bizott munkát addig kí-vánom folytatni, amíg Isten nekem ehhez testi erőt ad, és ameddig meg-felelő szellemi képességem birtokában leszek.

És még egyet. Hálát adok gondviselő Istenünknek, hogy engem meleg, bensőséges családi otthonnal, nemeslelkű, világosan látó, gondos, önfeláldozó, hűséges hitvestárral, szerető, ragaszkodó gyermekekkel, kedves szolgálatkész vökkal és mosolygó, meglelelkű unokákkal áldott meg. Ebben a meghitt családi körben és egyházunk nagy szeretetkő-zösségében boldognak érzem magam.

Kérem Istent, legyen velünk gondviselésével ezután is; terjessze ki egyházunkra, népünkre, országunkra és személy szerint mindannyi-unkra életető, boldogító, megszentelő áldását."

CSONGVAI ATTILA

AZ ÚR UGYANIS LÉLEK: AHOL AZ ÚR LELKE, OTT A SZABADSÁG

2Kor 3,17

Nyári kirándulásunk során egy közeli fürdőhelyre akartunk eljutni, melytől egy hegy választott el. Ismeretlen volt a táj, ezért a „kérdő útját nem veszti” alapján, mi is megérdeklődtük, merre is menjünk. Megmutattak a tetőn egy célpontot s feléje egy gyöngye lábnyomok jelezte kanyargós ösvényt. Miközben haladtunk felfelé kirándulótársunk elmondta, hogy a katonaságnál őket arra oktatták, hogy amikor ismeretlen helyen járnak, tekintetüket a célpontról közelítsék ahhoz a helyhez ahol vannak, közben vegyék számba az akadályokat, s miközben azokat kikerülik, vigyázzanak, hogy a célt él ne veszítsék. Nekünk is, alig indultunk el, utunkat állta egy beton oszlopra kifeszített drótkerítés, melyen egy felfedezett résen egy kis kitérővel jutottunk át, majd bokros, szakadékos helyek állták utunkat, s így csak újabb kitérővel folytathattuk utunkat a cél felé.

Az emlékezetes kirándulás hasznos tanulsága ma is fülemben cseng: amikor ismeretlen helyen járunk, tekintetünket a célpontról úgy közelítsük magunk felé, hogy közben számbavesszük az akadályokat, az azokon átjutás lehetőségeit, s közben nagyon vigyázzunk arra, hogy a célt szemünk elől ne veszítsük el. A „Ványa bácsi”-ban hasonlót olvastam: „Ha az ember meggy egy sötét erdőben és távoli fényt lát, nem érzi sem a sötétséget, sem a tövisek szúrását.”

Az elébb elmondottak a belső, lelki életben is érvényesek. A valóságos ember térképén is van csúcs, van cél, van fény, mely felé igyekszik. Ezt a célt Jézus a tökéletességben, az ember hivatását pedig a tökéletesedésben jelölte meg. Jézus jól érzékelte a távolságot, a szintkülönbséget a cél és a cél felé haladó ember között. Tudta, hogy a tökéletesség isteni kategória, s az ember csak nagy erőfeszítés árán, korlátokon, akadályokon, szívés és kitartó atküzdés, ismétlődő tusakodás és harc árán közelítheti meg, de azt is tudta, hogy megéri. Azt is világosan látta, hogy miként az erdő fájának nincs más választása, mint a növekedés az életben maradáshoz, úgy az ember számára is a szellemi, az erkölcsi növekedés életének feltétele. Másszóval: a lélek egyre növekvő, meghatározó, döntő befolyása életünkben, mely megszabadít kötelességeinktől s eljuttat egy csodálatos magaslatra, az öntörvényűség, a belső szabadság, az istenközelség magaslatára. Jézus egy ilyen emelkedett

állapotban mondhatta: én és az Atya egy vagyunk. Pál apostol pedig: „Az Úr ugyanis Lélek: ahol az Úr Lelke, ott a szabadság.”

Pál apostol sokat vívódik az emberi szabadság kérdéseivel. 1Kor 10,23-ban ezt írja: „Minden szabad nékem, de nem minden épít”; Gal 5,13-ban; „Mert ti szabadságra hívatatok, atyámfiai; csakhogy a szabadság ürügy ne legyen testnek, sőt szerelottel szolgáljatok egymásnak.” Róm 7,21-ben: „Megtalálom azért magamban, ki a jót akarom cselekedni, ezt a törvényt, hogy a bűn meg van bennem. Mert gyönyörködöm az Isten törvényében a belső ember szerint.” Pál az evangélium szellemének világosságában látja az anyagi és erkölcsi világ alapjait Isten törvényében, de az isteni világrend változathatatlan törvényeit felismerő ember nagyserű belső szabadságát is érzékeli: „gyönyörködöm Isten törvényében a belső ember szerint.” Őv a szabadsággal való visszaéléstől, sem törvényeinek áthágásától, a büntől. A szabadság összeköt Istennel, a bűn pedig elválaszt Istentől.

Kossuth Lajosnak van egy levele az Unitárius Egyház birtokában, melyet 1884. márc. 18-án írt Turinból Kovács János gimnáziumi tanárhoz, melyben elismeréssel nyilatkozik az unitárius vallásról, melynek „legterjedtebb és legtovábbtartó jövendőt ígér, mert a fő súlyt nem transzcendentális spekulációra [...] helyezi hanem Krisztus erkölcsstanára, az emberszeretetre, mely a társaslénné alkotott emberiség tökéletesedésének törvénye”. Ugyanebben a levélben vall az ember vallásos vizsgálódásának szabadságáról, amikor a vallás kútfejének a Szentírást, az edénynek pedig, mellyel azon kútfeből meríteni kell, „nem a bárminéven nevezett tekintély diktátorságát, hanem az ént, az egyéni szabad ítéletet” jelöli meg, melynek nincs megtiltva semmi, hogy azon másik, azon nem írott Könyvből is merítsen, melynek neve természet, s melynek úgy a porszemben, mint a világok miriárdjaiban nyilatkozó örök törvényei valának.”

Századunk nagy humanistáját, Albert Schweitzert idézem, aki a jézusi szeretet parancsát a legteljesebb mértékben magáévá teszi, minden külső kényszer nélkül lemond a kínálkozó felfelé ívelő lehetőségekről, az egyetemi tanszékekről, az európai kultúrélet kényelméről és előnyéről. Elmegy Afrikába, s az őserdő mélyén, Lambareneben, a saját erejéből teremtett primitív feltételek között megkezdi a négerék testi és lelki gyógyítását. Vállalja a legnehezebb szolgálatot, oda állítja életét a segítségre szoruló emberek legteljesebb szolgálatába. Nem akar nagy lenni. Számára nincs más választás: az élet szolgálata áldozatok árán. Ezt fejezi ki imája is, ez a pár sor: „Rendelkezésemre állok Istenem, rendelkezésemre állok embertársam.” Az ő példája nyomán válik világossá számunkra a jézusi elhívás: „Ha valaki én utánam akar jöni, tagadja meg magát, és vegye fel az ő keresztjét, és kövessen engem. Mert valaki meg akarja tartani az ő életét, elveszti azt; valaki pedig elveszti az ő életét én érettem és az evangéliomért, megtalálja azt.” (Mk 8, 34—35).

Elismeréssel és hálával gondolunk most azokra az ismerőseinkre, akik életük értelmét a szolgálatban, a segítségadásban, az embertársaik felé tiszta és őszinte odafordulásban ismerték fel, lemondva naponként saját kényelmük és jólétük részéről.

Dávid Ferenc, akiről köztudott, hogy a hitet és a szabad vizsgálódást Isten drága ajándékának tartotta, s a lelkiismereti szabadság

bátor hirdetője és mártirja volt, szabadságunk mellett kötöttségünk-re is figyelmeztet: „Nekünk, kik a keresztény nevet viseljük, Krisztusunktól és az Ő tanításától kell függnünk.”

Miben áll az ember belső szabadsága? Az ember belső szabadsága jog és kötelesség. Jogom van az isteni kijelentés megismeréséhez, templomhoz, melynek ablakai az égbe néznek, a hitem táplálta szüntelen megújuló erőhöz, célbajutásom végső reménységéhez, lelkelem Istenhez emelkedésében segítséget adó egyházamhoz. És köteles vagyok ezt a segítséget igénybevéve Istenben napról-napra gyarapodni. Megismerni világunkban történő megnyilatkozását, s rám vonatkozó hatásával összhangban élni, hozzá felnőni, hozzá közeljutni, benne élni. Valláserkölcsi kötelességem erre törekedni s ebbéli szabadságomban senki sem gátolhat meg.

Számomra a szabadság függőségét jelent és nem függetlenséget. Függőség Jézus tanításától és embértársaimtól. A cél felé a jézusi út vezet, s ez nem egyéni, hanem közös „milliók kincse az, mint a reménység, napsugár, tavasz, mint a virág, mely dús kelyhét kitérve, ráönti illatát a szomjazó világra, hogy abból jötestvér jusson, minden szegénynek ugyanannyi jusson.”

A szabadság engedelmesség, nem egyéniségem feladása, hanem ellenkezőleg, éppen kibontakozása érdekében. Nem a szolga tehetetlen és fogcsikorgató engedelmissége, hanem a gyermeké, aki bízik szüleiben s engedelmeskedik nekik, mert tudja, hogy ez javára van.

A szabadság győzelem emberi gyöngeségeim felett, bűneim felett. Lelkiismeret, mely sosem külső parancsra cselekszik, hanem a belső erkölcsi ember parancsának engedelmeskedik s riadtan szembeszáll, kétségbeesetten harcol mindazzal, ami emberi autonómiáját fenyegeti.

Lemondás az élet egy részéről a tisztább, az igazabb élet megnyerése érdekében. Harc, a jó és a rossz háborúja, melyet mindenkinek magának kell megvívnia. Döntés a jó mellett s az áldozatvállalás sorozata, egy életlen át tartó küzdelem árán a győzelem felé segíteni. Ez a keresztény ember szabadságharca.

„Szabadság. / Ezt a megszentelt nevet / könnyelműn, ingyen ajkadrára ne vedd. / Tudd meg / szabad csak az, / aki oly áhitattal mondja ki, / mint Istenének szent nevét a jó pap. / Szabad csak az / akit nem rettent a holnap, / inség, veszély, kín meg nem tántorít / és lelki béklő többé nem szorít. / Hiába őrzi porkoláb, s lakat / az sosem rab, ki lélekben szabad, / az akkor is, ha koldus nincstelen, / gazdag, hatalmas, mert bilincstelen... / Ez nem ajándék, ingyen ezt nem adják, / hol áldozat nincs, nincs szabadság. / Ott van csupán, hol szavát megértve, / meghalni tudnak s élni mernek érte.” (Heltai Jenő: Szabadság).

Hol a szabadság? A nagy kérdésre Pál apostol így válaszol: ahol az Úrnak lelke, ott a szabadság. Vedd magadhoz, táplálkozz vele, szívöd tődödbe Isten szent lelkét, hogy élj emberarcú, embermosolyú életet Istennek erejével. Gazdagodj szabadságod isteni kincsével, hogy tudj isteni döntéssel utat választani a magad és a rádbizottak számára, hogy szabad légy kötöttségeid ellenére is, szabad, mint az ösvény, mely távoli cél felé kanyarog; szabad úgy, mint Isten teremtményei közül semmi más. Ámen.

LÉGY A KARÁCSONY!

Lk 2, 14

A Karácsony! Ha kimondom e szót, szárnyra nő bennem; kilombosodik a lelkem; s ha nem figyelek nagyon 'magamra,' képzeletem a valóságból is ki akar nyújtózni. A bennem és belém sűrűsödő sötétségem látássá; a sokszor szót sem értő süketiségem halkássá lesz. Karácsony! Kimondom és úgy érzem, hogy tér és idő, mélység és magasság bennem találkoznak. Egyszerre tudok lenni felnőtt és gyermek, a mindennapok kapkodó rohanása és bethlehemi éj szertartásos nyugalma. Keres a múltam s a jelen, és én lelkemben ünnepelek; olyan-nak érzem magam, mint egy csillagszórós, gyertyafényes karácsonyfa: világít bennem a karácsonyi öröm.

E fény-öröm mellett látom meg, hogy nem vagyok magamra szorult, magamba zárult egyedülvalóság, önmagamban kerek egész, hanem vagyok egy nagy közösség. Abba a közösségbe tartozónak tartom és érzem magam, amely a keleti bölcsek és királyok útján keresi, még áldozatok árán is, a jónál jobb, az igazinál igazibb utat a boldogság és a boldogulás felé. Érzem a pásztorok szoszor fjedező nyájfelelősségét. Bennem van Mária és József gyermekmentő és megtartó kötelességtudata. Őszinte bűnbánattal rá tudok bölintani lelkiismeretem szavára: bizony Heródes is vagyok. Szeretném, ha tudnék lenni sokszor magamnak és másnak is, bár pislákoló, de soha meg nem fáradó, útmutató bethlehemi csillag; a béke és jóakarát anygali üzenetének keskeny pallója.

A valamikor gyermekvágyam visszatérő hancurozó jókedve szövik bennem a kívánságok magasságába: Add Uram, hogy én legyek a karácsony! Milyen gyermeki és mégis milyen komoly ez a kívánság.

Lehet az ember karácsony? — teheti fel bárki a kérdést. A felelet egyszerű: úgy nem, ha karácsonyban a mesébe menekülő valóságot, vagy a valóságos mesét látom. Ha nem szeretet adójának, lerovandó kötelességének nézem a feldíszítendő fenyőfa jelképében a karácsonyt. Úgy nem lehet, ha csak az otthonok népszámlálásának, családi találkozások idejének, a képeslapokon útnak indított jókívánságok alkalmának ismerem ezt az ünnepet. Úgy sem lehetsz a karácsony, ha neked ez csak egy szó a szótárban, ha csak egy pirosbetűs ünnep a naptárban, ha csak évszázadok díszítette-táplálta szokás, kötelező formáság, vallásos elfogult vakság az, amit értesz, vagy gondolsz, mikor kimondod: Karácsony.

A karácsony csak belső, megtapasztalt valóság lehet!

Tagadhatatlan, hogy az egészséges lélek tudatos tapasztalatai, mint a jóság, szeretet, békesség, igaz valóságok. Náluk nélkül nincs sem ünnepünk, sem hétköznapiunk; nincs családi, testvéri, baráti, embertársi találkozás és egymásmellett élés. Nélkülük a szó igazi értelmében vett emberi, emberies életvitelről beszélni sem lehet; csak pusz-

ta lét, riadt egyedülvalóság, kivert farkasmagány, őskori ösztönvilág van emberi tartalom és megnyilvánulás-megnyilatkozás nélkül. A belső tapasztalati világ súlyával mérik az embert, ez ad értéket, szint, harmóniát, széles mosolyú örömet, két lábon álló békességet az embernek. Tudásunknál, képesítésünknel fogva betöltött helyünk a társadalomban csak a belső megtapasztalt világunk értékeinek a megmutatásával válhat és minősülhet emberivé. E nélkül csak üres cím, rangviselő, egy elmormolt név az ember.

Tagadni, vagy lekicsinyelni ennek a belső lelki világnak, a megtapasztalt igazságoknak értékét józan ésszel nem lehet sem emberi, sem társadalmi, sem tudományos, sem gyakorlati szempontok alapján. Súlyosabbat mondok: nem szabad, mert ez már bűn az istenit magában hordozó ember, a társadalomban önmagát megbecsülni és megbecsülnetni akaró emberiség, és szerintünk, vallásos emberek szerint, bűn Isten ellen is.

Ez a belső világ ösztönösen megvolt az emberben mindig, de az értékekben a legmagasabbra, az emberire, Jézus emelte életével és példájával Ő mutatta meg, hogy a szeretet, jóság, békesség, jóakarat, igazság nem értelmünk és szótárunk elvont fogalmai, hanem megvalósítható, megélhető valóságok. Vele született és benne nőtt szemlélhetővé Istennek ez az embert nagykorúsító gondolata, mely által ünneppé szépül-szépülhet a világ, az élet.

Ennek az isteni gondolat-hordozó életnek születését ünnepeljük ma, karácsonykor. Ennek az ünnepek vagyunk a hordozói, ünneplői.

Mikor gyermekkori vágyam felnőtt, emberi gondolatná fogalmaztam ebben a mondatban: „szeretném, ha én lennék a karácsony“, akkor ezt én úgy értettem, hogy nem csak azt kívánom, hogy az ünneplőkkel én is ünnepeljek, hanem azt kívánom és akarom, hogy a jézusi szellem re épült hitvilágom, a belső igaznak és jónak bizonyult tapasztalataim igazitanának el elsődlegesen ebben a bonyolulttá zavart világban. Életem minden tervezett és esetleges alkalmában szeretnék olyan önzetlen keresője és megtalálója lenni a jézusi tiszta irányelveknek, mint a sejtelmékből valóságra talált keleti bölcsek, mint a vándorsort vállaló keleti királyok, vagy mint a félelmet legyőző és mindenkinek örömet hirdető pásztorok. Szeretném azért is, mert így mindenkor életem minden utatváltó utcaszegleténél bele tudnám érezni magamat önmagamba; nem csak ösztönösen, hanem tudatosan is testvére tudnék lenni a társadalomban az embernek és öntudatos tagja közösségemnek; polgártárs Isten országában. Több jelzést tudnék adni, mint a betlehemi csillag az engem ismerőknek és a viszontjelzéseket a lelkeken tudnám átszűrni a belső tapasztalati világom izmosítására. Ha benned és mindannyiunkban a szükség késével metszene belénk ennek a karácsony-levésnek a gondolata, tudom, mindennapi sorunkban és közös helyzetünkben nem elnőnénk egymástól, hanem egymásba tudnánk nőni, fonódni, nemcsak ünnepelnők karácsonyt, hanem akarnánk a jelképes jászolbölcső mellett mind találkozni, kik egy akarat, együtt kívánjuk szolgálni és élni a békességet, a jóakaratot, Isten dicsőségére és az emberek boldogságára és boldogítására. Így lehetnénk mind élő Karácsonya Jézusnak. Így lenne a felolvasott égi üzenet földi valósággá. Ez a gondolat ringatja csodás történetté, életető álomná és szép valósággá bennem a karácsonyt, így folyik egybe bennem az élet az álommal. Karácsony! Kimondom e szót és az ün-

nep varázsában valóságnak érzem a mesés sorok sodrását. Élet! Ki-
mondom e szót és létörtén látom, hogy csak mese ez a valóság.

Mesévé soványodik a való életben a szép gondolat, hogy az ember, én magam legyek a karácsony. Oka az, hogy élet-halál harccá tettük létezésünket. Ez a harc elvakít és kicserél. Kicseréli szemünk, hogy lelki valóságaink helyett az életkínálta anyagi zsákmányok miatt álljunk sorompóba. Szinvakká tesz. Kicseréli kezünk, hogy a szeretet és barátság egyetemes mozdulata helyett üssünk, törtessünk, „nagyot markoljunk”. Kicseréli a fülünk, hogy ne halljuk a sok mellettünk sülyedő Titanic-élet SOS riasztását, csak azt, ami javunkra van. Lelki süketek lettünk. Kicseréli tisztességes gondolatunk, mert tetteink csatatere felett a tisztességtelen logikátlanság ül a legtöbbször győzelmet. Kicseréli akaratumk, hisz tudjuk azt, hogy mi a jó és a helyes, és mégsem azt tesszük. Kicseréli szívünk, hisz az élő szívek helyett talán soha nem volt annyi kiégett emberi érzés, az élet piacán soha nem árultak annyi eladó és olcsón megvásárolható emberi szívet és érzést, mint ma. Kicserél ez az élet becsületes önmagunkból, mert csak önmagát kínálja, a világ dolgait igéri, ezzel foglalkozik. Erre van beállítva, nincs más portékája, ezt vesszük.

Az emberi élet „summája” ennél jóval több! Ezt a többletet kínálja karácsony. Erre vágyik az élet harcában elgyötört lelked, erre gyermeked, családod, barátod, erre vágyik minden karácsony jöttével felfokozottabban az emberiség. Minden érző emberi lélek arra vágyik, hogy igazi adventek után igazi karácsony köszöntsön rá. A baj az, hogy csak vágyik, de semmit önmagából nem ad hozzá, hogy úgy is legyen, nem törekszik arra, hogy ő, az ember legyen a karácsony, a békesség, a szeretet, a jóakarát, legyen a jézusi amber.

Az emberiség különböző utakon keresi a jobbik önmagát, hol minden ember találkozhasson, boldog legyen, boldogiton. Az első karácsony az időből visszahozhatatlan, hogy ott találkozunk mind Betlehemben. Te kell légy a karácsony. Az egyszemélyes karácsony-emberekből, a közös vágy alapján tömörül a világ közös nagy karácsonya. Így lesz Istent és embert egybeölelően örömhír Jézus születése ünnep és bennünk ünneplő karácsony diadala, és lesz dicsőség Istennek, a földön békesség és közöttünk jóakarát. Így légy te is örömhír! Légy a karácsony! Legyünk mind a karácsony, hogy legyen béke és jóakarát. Amen.

A TE MEGTARTÓD

Lk 2, 10—11

A közmondás szerint is: könnyebb valamit elérni, mint megtartani. Igaz hogy az eléréshez a megszerzéshez nagy erő kifejtés, áldozathozatal szükséges, de a megtartáshoz maximális erő kifejtés, mindent-áldozás kell. Emberi természetünk olyan, hogy nem csak sok mindent el akarunk érni, de amit egyszer elértünk, azt meg is akarjuk tartani; mindent megtartani a jelszó. Keserűségünk napenkénti

forrása, hogy ez nem sikerül. Képzeletünk és vágyaink közé, a szé-
kely közmondással, úgy bedobtuk a gyeplőt, hogy életszekerünk-
ből, a nagy „vágta miatt” a legtöbb kihull. Életünk nyomjelzőiként rólunk
vallanak ezek. Érezzük, hogy a megtartás akarata nemcsak a mi aka-
ratunk. Ezért félünk és féltünk. Ez az érzés nem korszellemünk árnyé-
ka. Régi.

Őseink a féltett dolgaiknak kemény bástyákszegte várfalat épí-
tettek s oda menekítették, a megtartás végett. A csonka várak bizony-
ságai annak, hogy csak emberi számítás ez a megoldás. Passuth László
mondatja egyik könyvében Caprara tábornokkal, Zrinyi Ilonának,
Munkács vára hős védőjének: „a vár nem tud megtartani, mert elő-
ször a lélek roppan össze, s azután a fiaiak is”. Mi tudjuk, hogy magunk
lettünk a várak! Értékhordozó egyéniségünktől függően, erős, vagy
gyenge várak. Valamennyire ismerve önmagunkat ezért van az, hogy
félünk és féltjük értékeinket. A világ sokarcú válságának mi is egy
vonása vagyunk.

Félünk, mert tudjuk, hogy a világon valahol, egy ujj rajta van
állandóan egy gombon, melyet ha megnyom, az atom és a nukleáris
emberarcú pokol szabadul rá az életre, a földre. Féltjük az életet, s
a világot.

A társadalom összejtje, a család is soha nem tapasztalt válságba
került. Gyermekek és öregek menháza, a törvényszékek, s az egész
társadalmi összkép beszél a család válságáról. Ezért féltjük a magunk
kis családját.

Féltjük a jövő „zsengéjét”, ifjúságunk, s az ök eszményeit. Szá-
mon kérjük gyermekeink eszményeit, azokat, amiket mi nem adtunk
által nekik, mert magunk sem tudtuk megtartani, s épen átadni nek-
ik. Biráljuk őket, mert féltjük.

Félünk, hogy anyagiasodó világképünkből mindaz, amit léleknek
nevezünk, kifakul: a szeretet, a jóság, a megbocsátás, a türelem, a hit,
a bizalom, a remény. Féltjük az emberi boldogság isteni termőtala-
ját.

Féltjük a lassan elhaló szavainkat, s benne az anyanyelvet. A
volt francia államelnök törvényt hozott a nyelv tisztaságának a meg-
őrzésére. Tudta, hogy egy nyelv a szavakban hal meg. Íróink sze-
rint: ha a szavak meghalnak, akkor meghalt szavakkal nem lehet hal-
dokló szavakat temetni.

Félünk anyaszentegyházunk miatt. Féltjük egyházi múltunkat,
mert úgy tudjuk, hogy a múlt mögöttünk van és nem érezzük, hogy
nem mögöttünk, hanem alattunk, volt főgondnokunk, Mikó Imre meg-
fogalmazásában. Félünk, hogy gyökértépetségünkben, mint termőfa,
száraz koronával maradunk, üres templomokkal, süket, néma haran-
gokkal.

Félünk, mert a világ nem tud megnyugtatni. A világ mást ígér.
A világ kenyérre, munkára, jogra, kereskedelemre, egyszóval anya-
giakra van berendezve, ezt ígér, s ezt is ad. Úgy van, hogyha gyerme-
keinket akarjuk megtartani elveszítjük családunk összhangját. Min-
dent megtartani nincsen módunk, úgy látszik. Talán ezért van az, hogy
annyi minden újat akarunk megszerezni, kárpótlásul a sok elvesztett
vagy veszendő értékeink helyett. Legyen mit veszíteni, s maradjon
is még valami, gondoljuk.

Gondolsz-e arra, hogy éppen ez a „valami”, ez nem mindegy? Ér-
tékeid közt sorrend van. S az értéksorrend megtartása a te emberi ér-

teked bizonyítványa. Minden közösség, család vagy egyház annyira erős vagy gyenge, amilyen egyéniségekben, magatartásban súlyos tagot számlál tagjai közé. Mert naponként megméretünk és megszámláltatunk, mint ahogy Augustus császár megszámláltatta országa lakóit a karácsonyi történetben.

E válságba jutott világban a megtartás lehetősége is válságba jutott? Nincs kivezető út? Nincs olyan kulcs, amelyik a megtartás pántfelszekerényének egyetemes zárjába találna? Gyarlóságokat, mások gyarlóságát látva félsz? Féltesz?

Ha így van, akkor neked szól a karácsonyi üzenet: ne féljétek! Önmésző, tehetetlen búsulással még semmit a világon megtartani nem lehetett. A félelem szétriaszt, a bizalom összetart. Bizzál abban, hogy Isten örömszerző követének, figyelmeztető segítségnek küldte ezt a karácsonyt is. Azzá is válik, ha hiszed, hogy az, akit megtalálsz, vagy megtalálhatsz ez ünnepen, az a te, a mi, a világ Megtartója. Ő és az Ő tanítása, és példája az az egyetemes kulcs, ami az emberi megtartás egyetlen lehetősége, eltekintve attól, hogy a világ minek nevezi. Ha használjuk ezt a kulcsot, kinyílik a világ, az emberi békességnek a zárja. Ő megtartja a két karral ölelő, Isten és embert összekötő szerető parancsában. Az „ujj” elengedi azt a gombot.

Megtartja családod békességét, ifjainknak megtartó eszményeket ad, a lelket tartalommal, az egyházat hivatásának megélésével tölti meg. Megtanít arra, hogy nem a szavak halnak meg, hanem a szavak mögött a cselekvő, értékhozó ember gyengült meg.

Ünnepi érzésünk emelkedett távlatából, keserű szájjal, de rájövünk arra, egy író megfogalmazásában, hogy bizony mi nem vagyunk azonosak önmagunkkal. Azzal, amik szeretnénk lenni, amilyen megtartók akarnánk lenni. Ezért nem tudunk Istennek dicsősége, a földön békesség és jóakarattal lenni.

Nem tudjuk életünk naponkénti gyors egymásutánjában megtartani a Megtartót. Félünk és féltünk. Nekünk szól az üzenet: ne féljétek, mert nagy örömet hirdetek néktek az ünnep üzenetében: ha akarod, neked született meg a Megtartó, hogy azonosak legyetek önmagatokkal.

Ha akarod, lépj rá a lelki vezeklés és önmagunk látásának útjára. Találkozzál a soha nem felő mindig élő eszménnyel: Jézussal. Mutasd meg magad, a bizó embert, az egymás bátorításáért családotnak, embertársadnak, egyházunknak, hogy legyetek ti is öröme az „egész népnek”, a megtartásnak félelem nélküli munkálói. Amen.

A BEVÁLTOTT ÍGÉRET

ApCsel 2, 39

Karácsonykor Jézus születését, az adventi ígélet beváltását ünnepeljük. Emberi hivatásunkban sokszor elgyámoltalanodó hitünk és reményünk gyámköve is lehet ez az ünnep, amikor kilombosodhatik bennünk az a tudat, hogy Isten az embert nem hagyja el. Ígerte hogy mint gyermekeit, munkatársának „hív el”. Adottságaink áldásán ke-

resztül kezéseknek állított, hogy az isteni álomból emberi valóság legyen. Minden jóakarátú ember születésében és életében ígéretének beváltására ismerünk. Legkivált a Jézuséban, akit a legnagyobb ígéretnek tartunk. Erről akarok ma beszélni.

Megvallom, hogy az ígéretről a mai embernek nagyon nehéz beszélni. Oka az lehet, hogy ezt a „termőfát”, amit anyanyelvünkben az ígéret szóvá nemesítettünk, úgy lekopaszítottuk, hogy maholnap sem terméséről, sem leveléről nem lehet ráismerni. Lejáratta az ember annak becsületét, értékvesztett lett. Őseink tudták ezt többek közt akkor is, amikor a „véres farsang húshagyókeddezzet” a XVI—XVII. századváltón, mert a fejedelmi ígéret visszavonásáért lázadtak fel és csfolattak meg... S a történelmet ismerő ember felsóhajt: „Istenem, még hányszor!”

A mai ember előtt sem hétézros tilok az ígéret lelkiismeretre nehezedeő súlya. Talán azért van, hogy inkább ígéretet, mint ígér. Még jó, ha felteszi a kérdést csendes percében magának: kinek ígérjek? Aki rászorult, vagy aki rászolgált? Rendszerint mindenkinek, sokszor egy dolgot kettőnek-háromnak is, elfeledve, hogy „kétszer nem lehet valahová először megérkezni”. Vagy talán a nagy Batu kánnal vallják az ígéretök, hogy „azért hazudnak össze annyit az emberek az ígéretben, mert félnek, hogy aki igazat mond, az nem betegségben hal meg”. De már a kisgyermek is tudja, hogy nem minden ígéret készpénz.

Mit tegyünk hát? Töröljük ki szótárunkból ezt a címszót: ígéret? Úgy gondolom, hogy elhamarkodva „vetnök a fa gyökerére a fejszét”, ha az emberi ígéret, ígéretés beváltását, megadását, gyümölcsét keresnők a szó mögött. Csalódásaink és megcsalodottságaink egyéni szempontjából jogosan tartanók kezünk ügyében a bizonyos tisztító fejszét.

Van azonban egy más ígéret is. Ez nem reked meg a biztatásban, hanem értelmes létünk naponkénti biztos tudatává válik az ígéretben beváltott tények alapján. Ez Isten ígérete, amit Ő ígér. Ígéri a napban a fényt, a föld takarózo melegét és kis világunk létalapját. A forrásban ígéri nem csak az aranyat érő májusi eső minden cseppjét, hanem a tengerek összességét is. A tavasz vidám mosolyában, „a minden csínyre friss áprilisban” az áldással terhes öszök komoly áldását is ígéri. A születésben nemcsak az életet, hanem a megbékéltető halált is. A bánatban a vigasztalást, a szomorúságban az örömet. Az egész külső és belső világunkat nekünk ígérte és naponta nekünk is adja. Szükség van arra, hogy e gondolat naponta újjászülessen, megújuljon bennünk. Istennek erre gondja van.

Hitvilágunk, belső életünk újjászületésére, megújítására Istennek minden időben gondja volt. Amikor Ő akarta gondolatának kimondására, akarátának teljesítésére, példaadásra, „követet”, emberi küldött ígérete szerint. Olyan világos beszéd volt ez, hogy Isten követeit az emberiség felismerte. Születésüket a képzelet színes arany-vattájába csomagolva helyezte el a világtörténelem tarka karácsonyfáján. A legszebb, a legcsodálatosabb születéstörténet a Jézusé. Utólag döbbenetek rá az emberek arra, hogy ő volt a legfontosabb isteni küldött, mert arra volt a legnagyobb szüksége a világnak, amit Ő hirdetett a szeretetre.

Az ágbn is fát látó emberből felbukkan a kérdés: Isten legfontosabb ígéretét miért váltotta be Jézusban? És miért akkor, abban az

„idők teljességében”? Magyarozatát és okát abban látom, hogy akkor is nagy válságban volt az ember. Gondolkozásuk leszűkült egyéni kényelmükre és előhaladásukra, mint azt Bethlen város lakói példázzák. Máriaanak és Józsefnek, a még el nem felejtett ismerősöknek, nem volt helyük — az írások szerint — a vendégfogadó házánál és asztaluknál egy falat kenyér. Kényelmükért megtagadták ember voltukat.

Minden nap bírkóztak a bizonytalanság földhözvető erejével, s ebben a küzdelemben az ember volt a gyengébb. A biztonságnak egy kenyérnyi helyét sem érezték magukban. Féltek, mint a betlehemi pásztorok, minden rezzenése az életnek létük nyugodtság-tengelyét fordította ki. Féltek éjjel és nappal, mint az állatok. Ösztönszintre süllyedt bennük a hívó ember.

Az emberek önmagukat a világ bölcsességkövének hihették, de mégis naívak és együgyűek voltak, mint a keleti bölcsek is. Csak az égi csodának hittek, arra néztek és nem vették észre a heródesi bukásokat. Bölcsek voltak, de nem értelem szerint.

Kétszínűvé és kegyetlenné lettek az emberek egyéni céljaik elérése érdekében, mint Heródes, ki törvénytelenséggel, gyermekgyilkossággal épített gátat vélt biztonságának. Lelkiismeret-koldussá, erkölcsi fogyatékosná vált az ember.

Ebben a lélek életszint alatti állapotban az emberek nem érezték önmagukban kellő kezességet arra, hogy kiigazítsák, megjavítsák vagy megváltsák eddigi életüket, önmagukat. Tanácstalanságukban társtalankok, úttalanok, igazság- és szeretetnélküliek maradtak, csak a nagy lélektől-lélekegig érő vágy kötötte össze őket: Isten nem hagyja el az embert. Ebben a csődbejutott lelki világban Isten valóra váltotta megigazító, megváltó gondolatát: megszületett Jézus, példának közöttünk, példaadóan felettünk. Tanításában Isten-mutató, életében szeretet és evangéliumi sorsot hordozó volt. Három évi tanítása után is még annyira idegen volt az az életgondolat, hogy a nagypénteki tragédia sem tudott önmaguk felé eligazító utat találni a tanítványokban. Csak pünkösöd érett szellemében tudott Péter apostol így nyilatkozni karácsonyos lelkesedéssel: „Nektek lett az ígélet — ez a jézusi ígélet — és a ti gyermekeiteknek.” Visszatekintve a megtett útra, a bizonyoságot nyert embernek biztonságával vallotta, hogy Isten valóra váltotta Jézusban ígéletét, megmutatta az ember iránti gondoskodását, mert új életet, utat és igazságot adott benne és általa. Békét, jóakaratot, egyszóval szeretetet ígére általa az Isten dicsőségére.

Helyesbíteni szeretnék valamit. Isten Jézusban nem csak ígért és adott, hanem nekünk is és gyermekeinknek is ígéri és adja ugyanazt. Amit pedig Isten ígér, azt meg is adja. A közmondás szerint nem siet, nem késik és mégis mindig elérkezik. Az emberhez, hozzánk érkezik el. Ígéletének megvalósítását reánk bízta. Ezért maradt vágyba szorult kívánság, gyümölcstelen fa a jézusi ígélet, mert nem kapjuk készen, tanulnunk, tennünk kell érte. Úgy vagyunk, mint annak az asztalosnak a fia, ki apja halála után a mesterség minden szerszámát örökölte apai jussként, de mivel annak idején nem tanulta meg az apa mesterségét, nem érti a mesterség fogásait, egy árva szeget sem tud jó helyre beütni.

Azóta kétezer év telt el, és ne sértődj meg, ha megkérdezem: mit tanultál és mit valósítottál meg a jézusi életből, tanításból? Jobb lett-e az emberiség és benne az ember? Ha úgy érzed és látod életedben, hogy mély hullámvölgybe került az élet, a lét; ha azt tapasztalod, hogy

hiánycikk lett a becsületesség, az őszinteség, a tisztesség, a barátság, a szeretet a joság, akkor keveset valósítottál meg ebből az ígéretből. Érted-e, hogy egy jobb, igazibb, emberibb élet megszületésének lehetőségét is kiszorította belőled egyéni kényelmed, mint a betlehemiek-ből akkor Jézus születésekor, amikor nem volt helye. Félpsz-e, mint a pásztorok? Önmagadat a bölcsek kövének, a világ igazságának tartod-e? Látod-e, hogy milyen heródesien kétszínű lett az ember és ember közti viszony? Ha igen, akkor tudod, hogy a világ legnagyobb ajándéka az, amit Isten ígért Jézusban neked és a te gyermekeidnek. Minden karácsonykor ígéretere figyelmeztet Isten, hogy akaratot támasszon bened a megvalósítására. Reád bízta Isten, s mindazokra, akik előttünk jártak és utánunk jönnek, s minden jóakarátú emberre. Megvalósíthatod, ha tudsz szólni ma is: jertek, menjünk el mind Jézusig, menjünk, mint a pásztorok, bölcsek és a keleti királyok. Mind! Senki se maradjon ki ebből, mert a holnap nem magánügyünk, hanem közügy, mint a boldog karácsony. A te ügyed és az Istené. Közügy, hogy legyen béke és jóakarát, emberséges őszinte szeretet és így dicsőség Istennek. Érezzed: tied az ígélet, de a tied a megvalósítás is. Adjon az Isten erőt és egészséget, hogy legyen sok boldog karácsonyunk a hétköznapokon is. Amen.

Prédikáció - Vázlatok

REZI ELEK

AZ ISTENSZERETET ELŐFELTÉTELE

1Jn 4,20

A vallásos ember sajátos törekvése Isten közelségébe kerülni. (E cél érdekében különböző utakat, módokat és alkalmakat keres.) Istenhez való viszonyulása a történelem folyamán a vallási igazodásnak számtalan formáját mutatja. A félelem a kiszolgáltatottság, a rettegés érzésétől a szeretetig hosszú utat járt be az ember a vallás világában.

Jézus tanította meg az emberiséget arra, hogy az Istenhez való közeledés legmegfelelőbb formája a szeretet. Ezért hangsúlyozta: „Szeressed azért az Urat, a te Istenedet teljes szivedből, teljes lélekből, és teljes elmédből és teljes erődből” (Mk 12,30).

Boldog az az ember, aki el tudja mondani, hogy teljes szívvel, lélekkel, elmével és minden erejével szereti Isten. Azonban az Isten iránti szeretetnek van egy előfeltétele, úgy is mondhatnánk próbaköve, s ez nem más, mint az embertárs iránti szeretet. Ezt az előfeltételt az első jánosi levél írója így fogalmazta meg: „Ha azt mondja valaki, hogy: Szeretem az Istent, és gyűlöli a maga atyafiát, hazug az: mert aki nem szereti a maga atyafiát, akit lát, hogyan szeretheti az Istent, akit nem lát?”

Elsődleges fontosságú célunk felismerni, hogy ki a felebarát és milyen kell legyen viszonyulásunk iránta, mert ez előfeltétele az Istenhez való közeledésünknek.

Az emberi élet sohasem lehet öncélú, mert az öncélúság önmagában véve értéktelen. Igazi életünk túl kell mutasson önmagunkon és bele kell simuljon mások életébe. A „mások” alatt mi nem csupán a hozzánk közelebb állókat: szülőt, gyermeket, élettársat értjük, nem is csupán a velük egy hiten levőket, hanem minden egyes ember. Ez abból a felismerésből fakad, hogy mindnyájan egy Atyának vagyunk a gyermekei, amint Pál apostol kifejezte: „És az egész emberi nemzetséget egy vérből teremtette, hogy lakozzanak a földnek egész színén, meghatározván eleve rendelt idejüket és lakásuknak határait” (ApCsel 17,26).

Jézus a könyörülő szamaritánus példázatában érzékeltette, hogy ki az igazi felebarát (Lk 10,29—37). Az ő tanítása ma is időszerűen hangzik felénk embertársi viszonyulásainkban. Bármit is mondjanak az emberről — természetéről, intelligencia szintjéről, tudatformálódásáról — egy bizonyos: nekünk emberségünk megélésében szamaritánusi lélekre van szükségünk. E lélek nagysága abban áll, hogy érdek nélkül, önzetlen módon szeresse embertársát. Sokatmondó József Attila figyelmeztetése: „Hiába fűrösztöd önmagadba, csak másokban moshatód meg arcodat”.

A felebaráti szeretet fokmérője az Isten iránti szeretetnek is. Valótlanságot állít az az ember, aki azt mondja: szereti az Istent, de felebarátját gyűlöli. A felebaráti szeretet megélése kizárja az ember közti minden elválasztó, megkülönböztető korlátot, ellentétet, akadályt. Biztosítja nemcsak az egymás mellettélést, hanem az egymásért való életet is. Ámen.

LELKI MÉLTÓSÁG

Mt 5,5; 11,29

A Hegyi beszédben elhangzó jézusi ígéret az első hallásra különösnek tűnik. Tudjuk, hogy a szelidségnek az életben általában nem tulajdonítanak nagy értéket. Elvárjuk a szelidlelkűséget a gyermektől, de ezt az igényt nem szoktuk vonatkoztatni a felnőtt emberre. Aki erőlyesen lép fel és nem tűr el semmi sértést, azt derék embernek, ellenben ha valaki nem azonnal válaszol és védekezik, amikor jogtalanság éri, gyáva embernek tartják.

Ez a szemlélet onnan fakad, hogy a szelidségen általában gyengeséget, gyávaságot szoktak érteni, amelyet nemhogy erénynek tekintenek, de egyenesen lenézik, elutasítják, sőt megvetendőnek tartják. A szelidségnek ilyen értelmezése azonban távol áll annak igazi jelentésétől.

A szelidség az önmaga felett uralkodni tudó, kiegyensúlyozott lelkiületű és józan gondolkodású ember ismertető jegye. Azé, aki cselekedeteiben a jó mellett dönt, hallgat lelkiismerete igénlő, vagy nemet mondó szavára, aki mielőtt cselekedne, számot vet önmagában cselekedete következményeivel. Ez az ember, ha sértés, méltánytalanság is éri, mérlegelni tudja az arra adandó válasz eredményét. Az ilyen

embernek nem nyílik azonnal szitkozódásra a szája, nem lendül ütésre a karja; mindez azonban nem akadályozza meg őt abban, hogy az esetleges sértésre ne adjon választ józan gondolkodással és emberhez méltóan.

Mindezekből kitűnik, hogy a szelidség egy rendkívüli lelki erő, lelki nyugodtság, méltóság, amely igénybe veszi teljes emberségünket. Mert vajon mihez kell több erő, ahhoz-e, hogy haragra lobbanjunk, amikor sértés, rágalmozás, bántás ér, vagy hogy csendesek, nyugodtak, kiegyensúlyozottak maradjunk, megőrizve emberi méltóságunkat? Kétségtelen, a szelidséget nem a szavak sokaságával és súlyával lehet bizonyítani, hanem az adott helyzetben megnyilatkozó cselekedettel.

Ezt érthette a szelidség alatt a názáreti Jézus is, aki minden idők emberéhez szólt: ... „tanuljátok meg tőlem, hogy én szelíd és alázatos szívű vagyok: és nyugalmat találtok a ti lelkeiteknek”.

Jézus megnyilatkozása tulajdonképpen válasz életünk azon kérdésére; hogyan kell szelíd lelkű emberként cselekedni? Az ő élete és tanítása példa minden idők szelídlelkű emberének. Ő lelki méltósággal élt és tanított. Ezt akkor sem vesztette el, amikor szülőfalujában melőzték, vagy amikor kereszttel a vállán haladt a Golgota felé. Csendes nyugodt maradt a farizeusok, írástudók rágalmozásaival szemben is. De szelidsége nem gátolta meg abban, hogy következetes legyen, látjuk ezt akkor is, amikor kiűzte a templomból a galambárusokat és a kereskedőket.

Ezzel a lelkülettel egy nagy lehetőséget tárt fel előttünk: a szelídlelkűség megvalósításának lehetőségét és értékét. Ez a szelídlelkűség boldogságunk elengedhetetlen tartozéka.

A szelídlelkűsége, lelki méltóságra, naponként szükségünk van. Az az ember aki nem tud uralkodni indulatán, nem bír semmit elviselni, nem tud megértő lenni még a szinte lehetetlennek látszó helyzetekben is, gyakran mond, vagy tesz olyant, amelyet később sajnál. De azokat a szavakat, cselekedeteket, amelyeket pillanatnyi felleobbanásaink, indulataink közt mondunk és teszünk, később alig lehet feledtetni. Lám mennyire időszerű a jézusi tanítás, hogy ne nehezítsük meg együttélésünket.

Nem véletlen Jézus ígérete a szelídlelkű emberek felé: „ők örökségül bírják a földet”. Mert az élet csak békességben, nyugalomban, jószándékban, megértésben haladhat előre, ezek pedig a szelidség konkrét megnyilvánulásai.

Törekedjünk a szelíd lelkületre, olyan lelki méltóságra, amely az önismereten túlmutatva egybekapcsol az egyetemes emberszeretet megélésének áldott alkalmával. Ámen.

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

Mt 6, 3—4

Életünk a látható és a láthatatlan világba gyökerezik. E kettő sajátos kölcsönhatásban teljesedik ki, termi meg a maga gyümölcsét, Amennyire fontos és lényeges a látható világban való helyes tájékozódás, éppen annyira fontos a láthatatlan világban; a lélek és szellem világában való tudatos és célszerű tájékozódás is. Erre utal közvetve Jézus kijelentése is: „Mert mit használ az embernek, ha az egész vilá-

got megnyeri is, de az ő lelkében kárt vall? Avagy micsoda váltságot adhat az ember az ő lelkéért" (Mt 16,26).

Az egyénnek akár a látható, akár a láthatatlan világban való tájékozódását egyetlen mércével tudjuk lemérni: a cselekedettel!

A cselekedet erkölcsi értékét nem az elért eredménnyel mérjük. A jó, önmagába véve is jó, akár jár siker a nyomában, akár nem. A jézusi evangéliummal semmi sem állana nagyobb ellentétben, mint az emberi cselekedetnek a siker szempontjából való értékelése.

Az élet igazolja, hogy egy cselekedet lehet akkor is erkölcsileg értékes, ha eredményét csupán csak megközelítette, sőt még akkor is, ha azt nem is érte el. Pl. egy orvos azon fáradozik, hogy megmentse beteg embertársát. Mindent megtesz, fáradozása mégis sikertelen marad és a beteg meghal. A kitűzött eredmény el nem érése nem csökkenti cselekedete erkölcsi értékét.

A cselekedet minden esetben tükrözi azt, hogy a lélek hogyan nyilvánul meg a külsőben. Ezt könnyebben tudjuk értékelni. Ellenben fordítottjának az értékelése az, hogy a külső hogyan nyilvánul meg a belsőben, a lélekben már nehéz feladat, vagy egyszerűen nem is mérhető fel, mert azt az egyén csak önmaga számára dolgozza fel és legtöbb esetben csak önmagának adja tudomásul.

A kérdés súlypontja azonban az, hogy vajon az egyén cselekedete igazán, tisztán, őszintén tárja-e fel belső, lelki életét, gondolatainak, érzelmeinek valóságát? Vajon mindaz, amelyet kinyilvánít nem látszat, egyéni önző cél, és szándék szolgálata megszólaltatása?

E gondolat vezet el a felolvasott bibliai versek mondanivalójához: „Te pedig, amikor alamizsnát osztogatsz, ne tudja a te balkezed, mit cselekszik a te jobb kezed; Hogy a te alamizsnád titkon legyen; És a te Atyád, aki titkon néz, megfizet néked nyilván”. A bibliai versek a külsőségekről, a látszatról, a benső, a lélek értékelésére hívják fel a figyelmet. Olyan cselekedetre, amely képmutatás nélküli, őszinte, és a lélek mélységeiből fakadó.

Jézus az emberek a kívülről jövő hit és a külső vallásosság helyett, a belülről jövő hitet és a lélekből fakadó vallásosságot tanította. Az ókori vallások ugyanis általában a külsőre tekintettek, ezért óv Jézus a farizeusok magatartásától, akik a látszatot tették az erkölcs és a vallás alapjává. Tanításában legfőbb mérték az a cselekedet, amely Isten akaratához igazodva a lélekből fakad és a lelkiismerettel összeegyeztethető. Határozottan állítja, hogy az olyan alamizsnaadás, amelyet azért gyakorol az ember, hogy mások is lássák nem éri el célját: „Elvették jutalmukat” — mondja. De amikor titkon történik, belső lelkiismereti indítékből, akkor Isten megjutalmaz érte.

Jézus nem arra helyezi a hangsúlyt, hogy kinek kell alamizsnát adni, ezt a döntést reánk bízva, hanem arra hogy hogyan. „Ne tudja a te balkezed, mit cselekszik a te jobb kezed” — szól átvitt értelemben. Felhívásban benne van, hogy a látszat helyett, az igazi emberi értékeket keressük, és cselekedeteinkben ne legyünk képmutatók. Igazi értékeinket ne pazaroljuk el a hiábavalóságok vásárterein, s hadd érezzük meg azt a „szálat”, amely „lélektől-lélekgig feszül.”

Jézus tanításának igazsága annak értékében rejlik. Az általa hirdetett út, az evangéliumi ember útja, a Te utad, mindnyájunk útja.

Jézus int, figyelmeztet, hogy önmagunk felé forduljunk, és a látszat, a külsőséges megnyilvánulások helyett benső lényünk összességét adjuk cselekedeteinkben. Ámen.

A TERMÉSZET ISTENRŐL BESZÉL

Zsolt 1,1—3

A természet Istenről beszél. Az Ő munkáját látjuk a teremtésben és a gondviselésben egyaránt. A búzaszemtől a mindennapi kenyérig Isten segít és vezet minket. Ezért vagyunk boldog emberek, akik az Úr törvényében gyönyörködni tudnak. Áldott embernek érezzük magunkat, ez a hit és tudat érzékelteti velünk, hogy Isten szeret minket. Olyanok vagyunk az ő kertjében „mint a folyóvíz mellé ültetett fa, amely idejében megtermi gyümölcsét és nem hervad el a lombja”. Ezért az Isten iránti hála és a jövő iránti reménység tölti be hitünket, ha a természet világában Istennel találkozunk, vagy abban önmagunk életét vizsgáljuk.

Isten a természet bölcsőjébe formálta az embert, s ez a hit elkísér mindnyájunkat a koporsóig.

A természet az ember számára létforrás, folyóvíz, amely felé életet szomjazó gyökereinket növesztjük. De ezen túl az Isten világát visszatükröző, lelkünknek szemléltető eszköze is. A természetet vizsgálva, önmagunkkal találkozunk abban.

A természetet a nagyság törvénye vezérli. Az ember is naggyá kíván lenni, de ehhez a természet világából is magunkévá kell tennünk bizonyos törvényeket.

Ott vannak például a mamutfák. Vannak közöttük több mint 4000 éves példányok. Bibliai korról szemléltetve ez az idő azt jelenti, hogy amikor Ábrahám megkezdte vándorlását, már akkor zöldelltek. A jelenben magasságuk közel 100 m, törzsiük átmérője országút szélességű. Mi a titka életkoruknak, nagyságuknak?

Olyan egyenesen állnak, mintha függőőnnal állították volna oda őket; ha nem állnának ily egyenesen, saját súlyuk már rég ledöntötte volna őket. Az ószövetségi próféták is Isten igazságosságát a függőőnnal szemléltették. Az embernek oly egyenesen kell állania Isten és a világ előtt, mint a természeti, csodaszámba menő teremtményeknek. Ezt az egyenességet és függőséget erkölcsi értelemben istenfiúságunk, lelki életre teremtett mivoltunk kéri tőlünk. A bűn és a bűnösök tanácsa elhajlít Istentől. A lelki nagyság tehát csak azoknak jutalma, akik Isten törvényében gyönyörködnek és benne egyenesen állnak.

E fák kérge olyan sajátos savat termel ki magából, amely távol tart minden kártevőt. Ez a tulajdonság képezi egészségük és erejük titkát. A keresztény embernek is rendelkeznie kell hasonló tulajdonsággal. Felénk is sokszor ágaskodik a kísértés, a véték. A mi életünk fája is ki kell termelje a megfelelő ellenszereket, hogy egészségesen és életerőnk teljében növekedhessünk Isten felé.

A mamutfáknak megvan az a tulajdonságuk is, hogy a vezéragaik csúcsait minden vihar után újra növesztik. A keresztény életében ez a képesség a hitet és reménységet veszi igénybe.

Végül ezek a különleges óriásfák, csak csoportokban fordulnak elő. Ez megmaradásuk utolsó titka. Az ember is társas lény, senki sem élhet önmagának. „Ha egy tenyérnyi földet mos el a tenger, Európa azzal is kisebb lesz.” Felelősek vagyunk egymásért, csak közösségben maradhatunk meg, ha kölcsönösen tartjuk egymást! Amen.

BIBLIAI FOGALMAK

SZABADSÁG

- 2Kor 3,17 Az Úr pedig lélek, és ahol az Úr Lelke, ott a szabadság.
- Jn 8,32 Megismeritek az igazságot és az igazság megszabadít titeket.
- Jn 8,36 Ha tehát a Fiú megszabadít titeket, valóban szabadok lesztek.
- Róm 6,18 Miután tehát megszabadultatok a bűntől, az igazság szolgálivá lettetek.
- Róm 8,21 A teremtett világ maga meg fog szabadulni a romlandóság szolgaságából arra a szabadságra és dicsőségre, amelyben Isten gyermekei részesülnek.
- Gal 5,1 Krisztus szabadságra szabadított meg minket, álljatok meg tehát szilárdan, és ne engedjétek magatokat újra a szolgaság igájába fogni.
- Jak 1,25 De aki a szabadság tökéletes törvényébe tekint bele, ... azt boldoggá teszi cselekedete.
- Jak 2,12 Úgy beszéljétek és úgy cselekedjétek, mint akiket a szabadság törvénye ítél meg.
- Róm 8,2 Az élet Lelkének törvénye megszabadított téged Krisztus Jézusban a bűn és a halál törvényétől.
- Gal 5,13 Mert ti testvéreim, szabadságra vagytok elhiva; csak-hogy a szabadság ne legyen alkalom a testnek a bűnre, hanem szeretetben szolgáljatok egymásnak.
- Kol 3,8 Most azonban vessétek el magatoktól mind ezt: a haragot, az indulatot, a gonoszságot az istenkáromlást és szátokból a gyalázatos beszédet.

TÜRELEM

- Jak 1,3 Hitetek próbája állhatatosságot eredményez.
- Zsid 6,11—12 De kívánjuk, hogy közületek mindenki ugyanazt az igyekezetet tanúsítsa mindvégig, amíg a reménység egészen be nem teljesedik, hogy ne legyetek restek, hanem kövessétek azokat akik hit és türelem által öröklik az ígéretek.
- Ef 4,1—2 Éljetek méltón ahhoz az elhivatáshoz, amellyel elhivatottok, teljes alázatossággal, szelidséggel és türelemmel; viseljétek el egymást szeretettel.
- 1Thessz 5,14 Legyetek türelmesek mindenki iránt.

ESZMÉK, GONDOLATOK

Röviden hangzik a törvény, mely eléd van adva: Szeress!
(Augusztinus)

*

Ahol nem egyenlő mindenki, ott nincs méltányosság, s a méltányosság hiánya egymaga kizárja az igazságosságot. (Lactantius)

*

Sokan követik Jézust a kenyérszegésig, de kevesen a kinszenvedés kelyhének kiürítéséig. (Kempis Tamás)

*

Szükség megtanulnunk, hogy Krisztus milyen törvénnyel igazgassa és vezeti híveit az igazságra, életre és dicsőségre. Ezt a törvényt nem kőtáblára írták, mint Mózes által a zsidó népnek adott törvényt, hanem szívünkbe, nem a külső félelem és rabság szolgálatát mutatja meg, hanem az életnek és kegyelemnek lelkét. (Dávid Ferenc)

*

Imádlak, Isten; most tudom, ki vagy? / Sokszor hallottam és sokszor kimondtam, / De nem értettem nevedet. / A nagy természet magyarázta meg / Hatalmad és jóságodat. (Petőfi Sándor)

*

Amíg él az ember, mindent remélnie kell. (Seneca)

*

Egy ember sem sziget önmagában, hanem része egy kontinensnek... Bárki hal meg, ezzel én is szegényebb lettem, mert én része vagyok az emberi nemzetségnek. Ezért, amikor megszólal a halotti harang, sohse kérdezd: kinek harangoznak. Mert neked harangoznak. (John Donne)

*

Ki a közösségnek akar használni, legelső kötelessége: magáról egészen elfelejtkezni. (Széchenyi István)

*

A nehézségek azért vannak, hogy legyőzzék. A nemes lélek megveti az olcsó sikereket. (Emerson)

*

Megtalálni magunkat a másik emberben úgy, hogy ketten egyek vagyunk — ez a szeretet. (William Temple)

*

Nem mindenki gonosz, aki másként gondolkozik, mint mi. (Gandhi)

*

Akikkel egy úton jársz, adj nekik lelki világodból annyit, amennyit csak bírsz, és fogadd mint drága kincset, amit visszakapsz. (Schweitzer Albert)

*

A jövő érdekelne? Elébe megyek. És amit nem tudok meg, megálmodom. (Szilágyi Domokos)

*

A hegy oldalán, a folyó partján a völgy szájában meghúzódó falu a helyes arányú élet. Hegyek, erdők, szántóföldek, levegő és házak, emberek. Együtt van mind, aki ismerheti egymást és együtt élnek mind a föld hátán, az Isten tenyerén. (Balázs Ferenc)

Egyházi Képviselő Tanács

október 5-én tartotta III. negyedévi rendes ülését. Tárgysorozatán szerepeltek: az elnökileg elintézett fontosabb adminisztratív és gazdasági ügyekről szóló jelentés, az állandó bizottságok jegyzőkönyvei, az egyházi biztosítási alap szabálytervezete, valamint a lelkészképzéssel kapcsolatos ügyek és az egyházi számvevőség jelentése az egyházi központ helyzetéről.

Egyházi Képviselő Tanács

november 30-án tartotta IV. évnegyedi rendes ülését. Az ülés meg tárgyalta az elnökileg elintézett fontosabb ügyeket, az állandó bizottságok jegyzőkönyveit, a lelkészképzéssel kapcsolatos ügyeket, megállapította az egyházi központ és Nyugdíjpénztár 1990. évi költségvetéstervezetét, valamint az egyházközségeknek adandó építés-javítási segélyeket. E. K. Tanács végül előkészítette a Főtanács tárgysorozatát.

Egyházi Főtanács

december 9—10. napjain tartotta évi rendes ülését. Az ülés munkálatait egyházi ének és Kolcsár Sándor közügyigazgató imája nyitotta meg. Megnyitó beszédet dr. Barabássy László főgondnok mondott. A Főtanács tárgysorozatán szerepelt: új főtanácsi tagok eskütétele, bizottságok kiküldése, egyházköri választások eredményének bejelentése, tiszteletbeli cím adományozása, püspök, E. K. Tanács és Nyugdíj- és Segélypénztár jelentése. Főtanács jóváhagyta a székelyudvarhelyi második egyházközség megalakulását, az egyházi biztosítási alap szabályzatát, az egyházi központ és Nyugdíjpénztár 1988. évi zárszámadását és az 1990. évi költségvetését.

Főtanács jutalmazta a nyertes beszédpályázatok szerzőit: Csongvai Attila szentgericei lelkész „Az Úr ugyanis lélek: ahol az Úrnak lelke, ott a szabadság” jeligéjű általános egyházi beszédet, Pálfi Dénes bethlenszentmihályi lelkész „Hálaadás” jeligéjű őszi hálaadási beszédét és „Lélekkel keresztelni” jeligéjű keresztelési beszédet.

Főtanács elfogadta dr. Gyarmathy Árpád főgondnok lemondását és helyébe Jenei Dezsőt, a kolozsvár-belvárosi egyházközség gondnokát választotta főgondnokká.

A főtanácsi istentiszteleten a lelkészi szolgálatot Kiss Jenő fogaras-nagyszabeni lelkész (Mt 25,29) és az énekvezéri teendőket Ferencz Gábor torockói lelkész végezte.

A Főtanács nevében Botha Dénes fiatfalvi lelkész mondott köszönetet az Elnökségnek, az E. K. Tanácsnak, az egyházi központ munkatársainak, az egyházkörök és egyházközségek híveinek az elmúlt év eredményeiért. Az ülést dr. Barabássy László főgondnok zárta be.

A Főtanács tagjai közebened vettek részt, ahol a hagyományos Berde-pohárköszöntőt Szilágyi Domokos maros-küküllői egyházkör felügyelő gondnoka tartotta.

Lelkészi értekezletek

A IV. évnegyedi lelkeszi értekezletet november 7—10. napjain tartották meg. Az értekezleten két előadás hangzott el: Kedei Mózes újszékelyi lelkesz: Az úrvacsorai szertartás gyakorlati kérdései, és dr. Szabó Árpád: Pierre Teilhard De Chardin címen. Az értekezletek alkalmával tartott istentiszteleteken a következő lelkeszek szolgáltak: Tordán Pálfi Dénes bethlenszentmiklósi, Dicsőszentmártonban Török Elek nyárádgálfalvi, Székelyudvarhelyen dr. Szász Dénes, Brassóban Nagy Zolán szentivánlaborfalvi lelkesz.

Az értekezleten egyházi központunkat dr. Erdő János főjegyző, András György előadótanácsos és Rezi Elek teológiai tanár képviselték.

Lelkesznevelés

A Teológiai Intézetben az 1989—1990. tanév I. félévi előadásai december 15-én fejeződtek be. Teológiai hallgatónk a karácsonyi ünnepek alkalmával legácios szolgálatot végeztek a különböző egyházközségekben. A Teológiai Intézetben december 14-én tartották a szokásos karácsonyfa-ünnepélyt.

Személyi változások

Létai Sándor gyakorló segédlelkesz október 1-től kinevezést nyert a petrosényi egyházközségbe.

☒ Lelkeszbeiktató ünnepélyek

Pálffy Tamás volt homoródjánosfalvi lelkeszt október 29-én iktatták be a dakti egyházközségbe. A kinevező iratot Kiss Jenő egyházköri jegyző olvasta fel. Ezután az új lelkesz megtartotta beköszöntő beszédét (4Móz 27,15—19), majd dr. Kovács Lajos püspök tartotta meg beiktató beszédét (Hózs 6,6; 1Pét 2,3). Az ünnepélyen az egyházközség énekkara énekszámokat adott elő. A beiktató ünnepély alkalmával Püspök fiát Gál Jenő esperes üdvözölte. Az új lelkeszt az egyházközség részéről Jobb Miklósné, Kórodi Béla, Szén János, Kórodi Adriánné, Kórodi Hajnalka, ifj. Tóth Gyuláné és Baga Edit, a lelkeszek részéről: Biró Barna városfalvi, Márkos Ervin oklándi, Bedő Béla, Kiss Jenő fogarasi és Török Áron sepsiszentgyörgyi lelkeszek köszöntötték. A beiktató ünnepélyen dr. Kovács Lajos püspök, főtisztelendő asszony és Farkas Dénes főszámvevő vettek részt.

☒ Kiss Gergely volt tordátfalvi lelkeszt december 3-án iktatták be a székelyszentmihály-bencédi egyházközségbe. A püspöki kinevezést Jakab Dénes köri jegyző olvasta fel, ezt követően az új lelkesz tartotta meg beköszöntő beszédét Mt 3,3 alapján. Jakab Dénes köri jegyző iktatta be Kiss Gergely fiát hivatalába. A beiktatott lelkeszt az egyházközség részéről Vasas Domokos, Varga Enikő, Benczédi Dénes, az egyházkör részéről Péter József siménfalvi és Szombatfalvi József csehétfalvi lelkesz köszöntötte.

☒ Dr. Kovács Lajos püspök, Mikó Lőrinc előadótanácsos kíséretében november 4 és 17 között részt vett az IARF tanácsának Frankfurtban tartott ülésén, melyen az új főtítkárválasztással kapcsolatos ügyeket tárgyalták meg. Külföldi útja során Püspök Afia látogatást tett Kölnben és Budapesten is.

☒ A Protestáns Teológiai Intézet unitárius tagozatán 1949-ben végzett lelkeszek október 24-én tartották 40 éves találkozójukat. A találkozón részt vettek Albert Attila ny. lelkesz, Benczédi Ferenc külödöbői, Kolcsár Sándor marosvásárhelyi, Szathmári József alsójárai,

Botha Dénes fiatfalvi lelkész és Székely László nyugdíjpénztári előadó. A találkozón résztvevő lelkészeket fogadta dr. Kovács Lajos püspök, majd közebeden vettek részt a Teológiai Intézet étkezdéjében.

■ Az oxfordi Manchester College *tiszteletbeli* tagjává választották dr. Erdő Jánost.

■ *Andrási György* előadótanácsos december 1-én elutazott az Amerikai Egyesült Államokba, ahol hat hónapon át tanulmányokat folytat a chicagói Meadville Lombard Teológiai Intézetben.

■ *Dr. John Kielty*, az Angol Unitárius Egyház volt lelkésze és főtthkára, az IARF volt elnöke 1972—1975 között, a Protestáns Teológiai Intézet tiszteletbeli doktora, december 18-án elhunyt. Dr. Kovács Lajos püspök együttérzését fejezte ki a gyászoló családnak.

Halottaink

Özv. Lőrinczi Lászlóné Szolga Iluska, néhai Lőrinczi László volt ürmösi lelkész hitvese, életének 84. évében október 1-én Székelykeresztúron elhunyt. Október 3-án helyezték örök nyugalomra a székelykeresztúri timafalvi temetőbe. A temetési szertartást Baró József esperes lelkész végezte.

Kökösi Kálmán volt árkosi esperes-lelkész november 6-án, Sepsiszentgyörgyön, életének 77. évében elhunyt. Kökösi Kálmán 1913. augusztus 3-án született Brassóban, 1934-ben végezte a kolozsvári unitárius Teológiai Akadémiát, 1934-től egy-egy évet Bölönben, Vargyason és Szabédon működött segédlelkézi minőségben. 1936. október 1-től rendes lelkézi kinevezést nyert a Balázs Ferenc halálával megüresedett mézskői egyházközségbe, ahol 1955. november 30-ig szolgált. 1955. december 1-től 1980. november 30-ig, nyugalomba vonulásáig, az árkosi egyházközségben szolgált. 1973-tól nyugalomba vonulásáig a sepsiszentgyörgyi egyházkör esperese volt.

A sepsiszentgyörgyi református vártemplom ravatalozójából temették november 8-án, a lelkézi szolgálatot Török Áron sepsiszentgyörgyi lelkész végezte. A körösi egyházközség temetőjébe temették el; a sírnál *Andrási György* előadótanácsos az egyházi központ, *Fülöp Dezső* a mézskői egyházközség, *Fekete Dezső* az árkosi egyházközség, *Gál Jenő* esperes-lelkész az egyházkör és *Székely János* kökösi lelkész a szülőfalu nevében búcsúztatták.

Özv. Péter Ödönné Mezei Mária, néhai Péter Ödön ravai lelkész özvegye, november 15-én Erdőszentgyörgyön, 92 éves korában elhunyt. November 17-én temették el, a szertartást *Benedek Jakab* csokfalvi lelkész végezte.

Bözödi Jakab György író, egyházi jötevő életének 70. évében november 25-én Budakeszin elhunyt. Temetéséről később gondoskodnak.

Bözödi Jakab György 1929-ben született Bözödön. A kolozsvári Unitárius Liceumban érettségizett, majd az Unitárius Teológiai Akadémián tanult, jogot és bölcséletet hallgatott a kolozsvári egyetemen. Cikkei, tanulmányai, versei és önálló irodalmi, történelmi és szociográfiai munkái jelentek meg. Végrendeletével értékes könyvtárát egyházunkra hagyta.

Emlékük legyen áldott!

Válaszúti György: *Pécsi Disputa*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1981, 793 + 6 képmelléklet.

A Régi Magyar Próza Emlékek 5. köteteként jelent meg a 16. századi magyar irodalom kéziratban maradt alkotásának ez a kritikai szövegkiadása.

A vitairat szerzője az erdélyi származású Válaszúti György (16. század), pécsi unitárius lelkész, képzett teológus, aki Pécsről is fenntartotta kapcsolatát az erdélyi unitáriusokkal. A könyv tárgya az 1588. augusztus 27—31. között Pécsen tartott unitárius—református hitvita, amelynek egyik főszereplője, krónikása és szerzője maga Válaszúti György volt.

A *Pécsi Disputa* 3 részből áll. A bevezetőnek szánt első része lényegében indokolja az egész munkának a létrejöttét. Válaszúti a krónikás pontosságával közli a pécsi hitvita előzményeit. Pécs és Tolna között feszültséget idézett elő Décsi Gáspár tolnai református pap azzal, hogy a pécsi unitáriusokat eretnekeknek nyilvánította. Ez a minősítés, mely a vetélytárs város elszigetelését célozta, sértette Pécs kereskedelmi érdekeit. A szerző történetírói higgadsággal válaszolva a pécsiek kísérleteit, hogy Décsi Gáspárt nyilvános hitvitára, majd az őket sújtó eretnek jelző visszavonására bírják. Décsi Gáspár helyett végül is a vitát Skaricza Máté ráckevei tekintélyes református prédikátor vállalta. A résztvevő aprólékosságával számol be a szerző Skaricza Máté pécsi fogadtatásáról, templomi beszédeiről, valamint a Válaszútival és a város polgáraival folytatott vitáiról.

A Pécsi Disputa 2. része, amely a mű mintegy kéthamadát teszi ki, elsősorban a Skaricza Máté által hangoztatott hittételek cáfolását tartalmazza. Ezen túlmenően Válaszúti kitér az unitárius—református bibliaértelmezés kérdéseire is, és az ellentmondásokat radikális teológiai szemléletével oldja fel. Végül az értelmezett bibliai locusok összefoglalóját közli az unitárius hitvallás bemutatásával.

A könyv 3. záró egysége az unitárius tanítások összefoglalása az egy Istenről, Jézusról és a Szentlélekről. A Bibliái, ókori teológiai munkák és a 16. század második felében jelentkező unitárius biblia-kritika alapján cáfolja a trinitás védelmében felhozott tételeket és bizonyítja az unitárius hitelvek igazságát.

Válaszúti a Pécsi Disputában felhasznált forrásanyagára maga is utal munkája végén. Felsorolásából megtudhatjuk, hogy Dávid Ferenc, Bogáti Fazakas Miklós, Basilius István, Johannes Sommer, Jacobus Palaeologus munkáit forgatta. Emellett kezében megfordultak külföldi evangélikus és református teológusok művei is.

A Pécsi Disputa két, közel egykorú másolatban maradt fenn. Az egyik, amely a teljes szöveget tartalmazza, a kolozsvári Unitárius Főiskola könyvtárában — ma a Román Tudományos Akadémia 3. sz. részlegének könyvtárában, — a másik, amely hiányos, az Országos Széchényi Könyvtárban található.

A pécsi hitvitán is bebizonyosodott, hogy teológiai vetélkedés során egyik félnek sem sikerült a másik fölé emelkedni. A disputa mégis jelentős gyakorlati eredménnyel járt: a pécsieknek alkalmuk nyílt a híres református prédikátor előtt kifejtteni és bizonyítani a Szentí-

ráson alapuló keresztény hitüket. Skaricza Máté viszont készségesen elismerte, hogy a pécsi unitáriusokat nem lehet eretnekként kezelni!

A Pécsi Disputa, bár hitvitázó irat, belső mondanivalójából következően türelmes, a keresztény felekezetek közötti békés megegyezés szellemében fogant alkotás. Türelmessége a kor teológiai vitairódmáiban szinte példa nélküli.

A Pécsi Disputa, mint irodalmi alkotás is figyelmet érdemel. „Nyelve a 16. századi, tömör kifejezésekkel gazdagon átszőtt irodalmi magyar nyelv” — állapítja meg Dán Róbert. A munka értékei, sajátosságai és teológiatörténeti forrásjellege a 16. századi magyar művelődéstörténet fontos documentumává emelik Válaszúti György munkáját.

A Pécsi Disputa bevezető tanulmányát és a jegyzeteket Dán Róbert írta; a munkát Németh S. Katalin rendezte sajtó alá.

ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉBE

A Keresztény Magvető díja 1989. évében belföldön a kelet-európai országokban évi 100 lej, amelyet belföldön a lelkészi hivatalok útján vagy közvetlenül az egyházi központban (3400-Cluj, Bdul 22 Decembrie nr. 9) lehet kifizetni.

Magyarországi olvasók a posta központi Hirlapiroda előfizetési osztálya — Budapest VII, Lövölde tér 7. sz. fiókjánál fizethetnek elő. A többi kelet-európai országokból a ROMPRESFILATELIA sectorul Export-import presă P.O. Box 12-201, telex 19376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre kell küldeni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére 200 lej, amely összeg ugyancsak a ROMPRESFILATELIA sectorul Export-import presă P.O. Box 12-201 telex 19376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre fizetendő.

SEMĂNĂTORUL CREȘTIN

CHRISTIAN SOWER

Revista
Bisericii Unitariene
din România

Journal of the
Unitarian Church
in Romania

XCV. • CLUJ • 1989/4

CUPRINSUL • CONTENTS

Dr. Lajos Kovács: Raport episcopal privind perioada 21 decembrie 1988 —
30 noiembrie 1989 • The Bishop's Report about his Activity 193

STUDII • STUDIES

Paul Tillich: Dinamica credinței. Partea 2 • Dynamics of Faith. 2nd part . . . 203
Elek Rezi: Alcoolismul • Alcoholism 208
Akos Egyed: Cariera de istoric al lui Kovács István Nagyajtai • The Life
of the Historian Kovács István from Nagyajta 215
György Gaal: Asociația Dávid Ferenc și publicațiile ei. Partea 2. • Francis
Dávid Association and its Publications, 2nd Part 226
József Faragó: Poeziile lui Kriza pentru copii mai mici • The Verses of Kriza
János for Children 242
Dintrei noi nimeni nu trăiește pentru sine însuși • The 80th Birthday of
Dr. Lajos Kovács 245

LUCRĂRI OMILETICE • SERMONS

Attila Csöngvai: Dumnezeu este duh: Unde este duhul Domnului, acolo este
libertatea • Where the Spirit of the Lord is, there is Liberty 251
Domokos Simén: Fii Crăciun • Be Christmas 254
Cel care te păstrează • Your Deliver 256
Promisiunea îndeplinită • The Fulfilled Promise 258
Elek Rezi și Dénes Katona: Schițe • Sermon Sketches 261
Concepte biblice • Biblical Conceptions 266
Idei, cugetări • Ideas, Thoughts 267
VIATA BISERICIASCA ȘI ȘTIRI • CHURCH LIFE — NEWS 268
RECENZII • BOOK REVIEWS 271

Colectivul de redacție • Editors

Președinte și redactor responsabil: dr. Lajos Kovács episcop. Membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó și Dezső Szabó (redactori), György András și Lőrinc Mikó.

Redacție • Editorial Office

3400 Cluj, Bdul 22 Decembrie nr. 9, România. Telefon: 1 52 71

